

Mislav Benić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
orcid.org/0000-0003-4188-2161
mbenic@ihjj.hr

INSTRUMENTAL, KOMITATIV I KARITIV U KUKLJIČKOM GOVORU

U članku¹ se opisuje upotreba besprijedložnoga instrumentala te prijedloga *is* (*s* (+ instrumental)) i *bez* u kukljičkom govoru. Rad počinje uvodom, u kojem se daje nekoliko preliminarnih napomena. U drugom se dijelu rada obrađuju značenja, odnosno upotrebe besprijedložnoga instrumentala u kukljičkom. Tema je trećega dijela semantika i sintaksa kukljičkoga prijedloga *is*, koji dolazi samo s instrumentalom, a odgovara standardnomu prijedlogu *s* s instrumentalom. U četvrtom se dijelu obrađuje kukljički prijedlog *b(r)ez*. Na kraju je rada zaključak, u kojem se navode bitniji rezultati.

1. Uvod

U ovom se radu nastoji prikazati kako u kukljičkom govoru funkcioniraju osnovna sredstva kojima se izražava instrumentalno, komitativno i karitivno značenje: besprijedložni instrumental, prijedlog *is* (*s* instrumentalom) i prijedlog *b(r)ez* (*s* genitivom). Besprijedložni instrumental i prijedlog *is* u kukljičkom go-

---

¹ Zahvalan sam svima koji su na ovaj ili onaj način doprinijeli članku: davanjem podataka, tehničkom pomoći ili savjetom. To su u prvom redu moji brojni kukljički, kaljski i prečki informanti, a zatim abecedno prema prezimenima: Ivana Brač, Diana Didulica, Nada Filipin, Mate Kapović, David Mandić, Violeta Moretti, Mihail Vladimirovič Oslon, Sergej Sergejevič Saj i Mladen Uhlik.

tovo i nema smisla promatrati odvojeno. Naime, i jednim i drugim sredstvom izražava se kako instrumentalno tako i komitativno značenje, a njihov je međusoban odnos pri izražavanju tih značenja prilično zanimljiv. Karitivno je pak značenje, koje se u kukljičkom izražava prijedlogom *b(r)ez*, usko povezano s komitativnim jer se u određenoj mjeri može shvatiti kao zanijekano komitativno značenje. Pri opisu osnovnih sredstava za izražavanje instrumentalnoga, komitativnoga i karitivnoga značenja, obraća se pozornost i na neka druga sredstva djelomično bliska po funkciji (prijedlozi *na, od, po*). Instrumentalno se, komitativno i karitivno značenje ovdje ne shvaćaju kao pojedinačna jasno definirana značenja, nego prije kao skupovi osnovnih značenja koja se izriču instrumentalom, komitativom i karitivom u jezicima koji imaju te padeže.

Kukljica je mjesto na otoku Ugljanu, točnije: na njegovu jugoistočnom kraju, koji je pašmanskim mostom povezan s otokom Pašmanom. Kukljički je govor srednjočakavski (ikavsko-ekavski) govor koji se nalazi na samoj granici s južnočakavskim dijalektom. Govor susjednoga Ždreleca na Pašmanu smatra se već južnočakavskim i danas je nedvojbeno ikavski. Ovaj se rad temelji ponajprije na građi iz svojevrsnoga korpusa kukljičkoga govora, u koji ulazi više desetaka sati živa govora informanata rođenih većinom u četrdesetim i manjim dijelom u dvadesetim i tridesetim godinama prošloga stoljeća. Većinom je riječ o ženama, koje su u Kukljici u pogledu govora u pravilu znatno konzervativnije od muškaraca. Korpus je relativno opsežan jer je stvoren da bi poslužio kao glavni izvor podataka za gramatiku kukljičkoga govora, koja je u nastanku (Gramatika govora Kukljice = Benić (uskoro)a). Budući da su se gotovo svi potrebni podaci mogli dobiti iz korpusa, sastavljanje posebnoga upitnika za ovaj rad nije bilo potrebno. Samo u rijetkim slučajevima kada korpus nije pružao dovoljno jasan uvid, stanje je provjeravano ispitivanjem informanata. Pri prikupljanju građe poštovana su etička načela dijalektoloških istraživanja. Osim kukljičkih primjera daje se i pokoji primjer iz govora susjednih mjesta Kali i Preka. Više o građi za kukljičku gramatiku i metodama njezina proučavanja v. u Benić 2014. Ovdje nije potrebno opisivati osobitosti kukljičkih glasova i morfologije u odnosu na hrvatski standardni jezik jer one, po mom mišljenju, nisu toliko brojne da bi otežavale razumijevanje primjera. Kukljički su glasovi i morfologija detaljno opisani u Benić 2014, a kratak opis kukljičkih glasova (i prozodije) zainteresirani mogu naći primjerice u Benić 2008. Primjeri se iz usmenoga govora zapisuju relativno vjerno. Tako se ponekad uobičajenim znakovima za fonološke naglaske i duljinu

označava i nefonološka prozodija, stanka se označava dvjema točkama (.), fonacija znakom *šva* (ə), a samoispravljanje u govoru znakom >. Osim znakova za četiri standardna naglaska, novi akut i duljinu, u primjerima dolazi i ^ (poludugi aloton dugoga silaznoga naglaska).

2. Besprijedložni instrumental

U kukljičkom je govoru besprijedložni instrumental relativno čest. On ne dolazi samo u instrumentalnom (oruđe, sredstvo i dr.), nego i u komitativnom značenju.² Slično se besprijedložni instrumental upotrebljava na cijelom Ugljanu te na dijelu Pašmana koji sam imao prilike istraživati (Ždrelac, Banj, Dobropoljana, Neviđane), a u određenoj mjeri i šire³. To treba naglasiti zato što se za čakavske govore, pogotovo nejužnočakavske, nerijetko smatra da nemaju besprijedložnoga instrumentala, što nije sasvim točno. U monografiji Josipa Lisca o čakavskom narječju⁴ govori se da instrumental u čakavskom općenito i u tri velika čakavska dijalekta uglavnom ne dolazi bez prijedloga. Pri tom se samo za južnočakavski eksplicitno tvrdi da „dolaze primjeri i instrumentala sredstva bez prijedloga *s(a)*, a minimalno se prijedlog izostavlja u instrumentalu društva”⁵. Ipak, ondje se ne daje nijedan primjer besprijedložnoga instrumentala, dok se primjeri instrumentala s prijedlogom *s* navode. S druge strane, u monografiji o štokavskom narječju istoga autora⁶ komitativni se instrumental bez prijedloga bilježi za pojedine štokavske dijalekte. Pri tom se za iste i neke druge dijalekte navodi da se sredstvo (zapravo sredstvo i oruđe) u pravilu izražava instrumentalom s prijedlogom *s*. Takav opis vjerojatno ne daje sasvim točnu sliku o stvarnom stanju. Situacija će u čakavskom i štokavskom narječju biti znatno složenija, ali opisivači pojedinih govora, osobito u sintaksi, često bilježe samo one pojave kojima se opisivani govor razlikuje od standarda, dok podudarnosti zanemaruju, što znatno umanjuje

² Tradicionalno se to značenje zove socijativnim značenjem ili značenjem društva. Detaljnije će se o njem govoriti u 2.4. i 3.1.

³ Za Pag usp. Vranić 2001: 156.

⁴ Lisac 2009: 28, 82, 112, 155.

⁵ Lisac 2009: 155.

⁶ Lisac 2003: 27, 38, 58, 104, 122.

upotrebljivost opisa. Besprijedložni instrumental imaju i neki kajkavski govori⁷, a tim više čakavski, osobito južniji, koji su u tom pogledu bliži štokavskom, dok su sjeverniji govori bliži kajkavskom. Situaciju bi u čakavskom i štokavskom narječju općenito svakako valjalo detaljnije istražiti.

Za kukljički pak govor i njemu bliske govore vrijede sljedeće opće tvrdnje. Kad je riječ o neproširenim ili proširenim imenicama bez pokaznih zamjenica, sredstvo, oruđe i neke druge značenjske uloge više ili manje tipične za instrumental označavaju se pretežno besprijedložnim instrumentalom, a znatno rjeđe prijedlogom *is*. Štoviše besprijedložni instrumental imenice dolazi i kao komitativ (točnije: komitant), iako je komitativ s prijedlogom *is* češći i upotrebljava se znatno šire. Međutim, u kukljičkom (a u većoj ili manjoj mjeri i u mnogim drugim govorima) vrijedi pravilo da umjesto ličnih zamjenica u instrumentalu bez prijedloga, bez obzira na značenjsku ulogu instrumentala, dolaze lične zamjenice s prijedlogom *is* (*ne mōgu rukâmi*, ali *ne mōgu iš nĵĭma*), a instrumental s prijedlogom *is* preferiraju i identifikacijske pokazne⁸ zamjenice (*grĕn pûtun*, ali *grĕn is otĭn pûtun* i eventualno *grĕn otĭn pûtun*). Upitne su identifikacijske zamjenice u besprijedložnom instrumentalu posvjedočene nekoliko puta (36. i 39. primjer), a primjera s prijedlogom *is* u instrumentalnom značenju u korpusu nema. Ipak, prijedlog *is* u instrumentalnom značenju uz upitne zamjenice potvrđuju informanti. Odnosne i neodređene identifikacijske zamjenice uz jednu iznimku (69. primjer) nisu potvrđene u besprijedložnom instrumentalu, ali su nekoliko puta posvjedočene s prijedlogom *is* u instrumentalnom značenju (v. 3.2.2.). Ipak, primjera je svih tih zamjenica u instrumentalnim značenjskim ulogama premalo da bi se o njihovoj upotrebi u besprijedložnom instrumentalu, odnosno s prijedlogom *is* u instrumentalnom značenju moglo zaključivati. Od pokaznih je zamjenica u besprijedložnom instrumentalu jednom potvrđena zamjenica *tâj* i jednom zamjenica *ûn* (42. i 61. primjer), dok je potvrda pokaznih zamjenica s prijedlogom *is* u instrumentalnom značenju znatno više. Detaljnije će se o navedenoj razlici između imenica i nekih zamjenica govoriti u 3.2.

⁷ Usp. Lončarić 1996: 121 *sq.*, iako Lončarićevo fonetsko tumačenje (poopćavanje iz slučajeva gdje se z gubi pred sibilantima) za Turopolje nije osobito uvjerljivo.

⁸ Identifikacijske su zamjenice kao (*o*)*vâj*, (*o*)*tâj*, *ûn* (onaj), za razliku od kvalitativnih kao *vakôv* i količinskih kao *volik*. Identifikacijskima se mogu smatrati i lične zamjenice. Iako se u kukljičkoj gramatici pokaznima zovu sve zamjenice koje imaju deiktičku funkciju, pa tako i lične i posvojne, u ovom se članku termin pokazne zamjenice iz praktičnih razloga upotrebljava u tradicionalnom značenju.

Instrumental⁹ u kukljičkom funkcionira kao objekt i priložna oznaka, a komitativni instrumental dolazi također kao atribut i kao predikativ. Termin se predikativ u Gramatici govora Kukljice upotrebljava kao zajednički naziv za neglagolski dio predikata uz kopulu, semikopulativne glagole i neke njima bliske glagole (1. i 2. primjer) te za sekundarne predikate (3. i 4. primjer).¹⁰ Predikativi kao u 1. i 2. primjeru su obavezni predikativi, a sekundarni se predikati mogu zvati i fakultativnim predikativima. Obavezni se predikativi u Gramatici govora Kukljice dijele na kopulative (uz glagol *bīti*) i semikopulative (uz semikopulativne i slične glagole). Sekundarni se predikati u lingvistici dijele na depiktive (3. i 4. primjer)¹¹ i rezultative.¹² Iako instrumental u kukljičkom može biti predikativ, u kukljičkom nema instrumentala koji se u Brač 2017 (str. 153) zove instrumental identifikacije i atribucije.¹³ To je instrumental tipičan za slavenske jezike koji ne dolazi izvan predikativa, a po funkciji je blizak padežima predikativu i transformativu u uralskim jezicima.¹⁴ Takvi su instrumentali u sljedećim primjerima iz hrvatskoga standardnoga jezika:

1. *On je dugo bio našim predsjednikom.*
2. *Smatram je pametnom (osobom).*
3. *Upoznao sam ju djevojkom.*

⁹ Misli se na besprijedložni instrumental. Budući da smatram da je u sinkronijskom opisu logično sintaksu i značenje (besprijedložnih) padeža obrađivati zasebno od sintakse i značenja prijedloga (besprijedložni instrumental i prijedlozi *is*, *za*, *prid*, *pod*, *(nad)* s instrumentalom imaju prilično malo zajedničkih sintaktičkih i semantičkih osobina, pri opisu sintakse i značenja besprijedložnoga instrumentala u pravilu ne naglašavam da je riječ o besprijedložnom instrumentalu jer se to podrazumijeva.

¹⁰ U vezi s potrebom da se sve navedene kategorije obuhvate jednim terminom usp. Nikol's 1985: 344. Termin je predikativ odabran kao kratak i fleksibilan naziv kojim su se u literaturi već imenovali bilo neglagolski dijelovi predikata (npr. Helbig i Buscha 1996: 539) bilo sekundarni predikati (Pinkster 1990: 142).

¹¹ Ti su primjeri depiktivi u širem smislu, a u užem je smislu barem 4. primjer cirkumstancijal. Detaljnije o sekundarnim predikativima i depiktivima v. radove Schultze-Berndt i Himmelmann 2004 te Himmelmann i Schultze-Berndt 2005. Doduše, o mnogim osnovnim pitanjima u vezi sa sekundarnim predikativima lingvisti nisu suglasni. O tom v. Antonova 2012: 22 *sqq.* i 34 *sqq.*, a usp. i enciklopedijski članak Karlík 2017.

¹² Rezultativi bi bili pridjevi i posvojna zamjenica u primjerima *isvūko se je gō, kako san vēla nariēsla* (kaljski primjer), *ūnda mo ūzeli cūkra i ūnda bimo .. nāli se šiti, očistila san čisto (čisto je možda i prilog), i tō nīsū nī njōj dāli njēzino, nego na ūpotrebu*, ali oni za ovaj rad nisu zanimljivi. Detaljnije o rezultativima v., primjerice, u Marković 2009.

¹³ Taj se instrumental u funkciji obaveznoga predikativa, ali ne i u funkciji sekundarnoga predikata, obično zove predikatni instrumental (usp. Ivić 2005: 147 i Pečēnyj 2012: § 2.3.11).

¹⁴ O tim padežima (tradicionalni su nazivi esiv i translativ) v. sasvim ukratko u Plungjan 2016: 196 i nešto detaljnije u prikazu Manninen 2018.

4. *Bernardina djetetom učila je čitati i pisati.*

U kukljičkom u opisanoj funkciji imenice i pridjevi u pravilu dolaze kao kongruentni predikativi, kao u sljedećim primjerima.

5. (...) *A jedân nâš, siromâh je bî, i dopâla ga je kûča bez funêstre, po je kâšnje naçinî jenû búžicu.*

6. *Govòri mu Slâđana, štò .. tablètu ne pòpij-? A da će popîti kâsno. Govòri, ne > popî je ûj- > ûvečer .. aranije, po ûnda çeš spâti kâšnje. – Ê. – I dânun ə ə dŕž se búdan.*

7. *Nâ izgļjèdo starijâ òd mene, a ûn izgļjèdo starijî .. trîput o Dôbroga. Ûn pedesête, nâ pespŕve.*

8. *Strîna prèkučer, ‘tî se vâjk smîjêš’: a bôga ti, štò çu, plâkati? – A bâš, a štòš. – A smîjên se, takòva sa ròđena.*

9. *Užâli smo pòjti dicâ na mûrve i na fafarîkuli¹⁵ po bmo se naîli kâj...*

10. *Obûçina smo zvâli što smo kopâli: obûçina. (...) Tò smo zvâli tò za râđiti. – Ê. – Za kopâti smo zvâli obûçinu.¹⁶*

11. (...) *Kršë je Gûçina: Kršë, njegov tâc je Šîmë, i Āntë je bî brâtu mu, ali në znq kâko je stâri – jòš njegovoga ôca su zvâli Gûçina. – Znâçi, trí kolëna. – Trí kolëna, ê. A jâ mîsin od ə > jer stâroga su Gûçinu zvâli, ôca njegovoga.*

12. *A reklâ san jâ bila njëmu, ka je ûn rëko da štò ga bôlesnoga právin, da > invalîda, da je tòbož dîd dôbro: jâ govòri, jê, sînko, jê: gòdine su > îmo dvâjse gòdin dîd, .. po je dobrò.*

13. *Sâ mi se çinî da ga vîdin nasmîjanoga.*

Objektu i priložnu upotrebu instrumentala različiti gramatičari razgraničavaju različito (usp. Brač 2017: 63 *sqq.*), a slično je i s razgraničavanjem instrumentala kao dopune i dodatka (v. Brač 2017: 66 *sqq.*). Naime, između objektnoga i priložnoga instrumentala nema oštre granice, iako su krajnji slučajevi sasvim jasni. Tako je u *svîma vlâdâti* instrumental nedvojbeno objekt, a u *dôjti poslûn* nedvojbeno priložna oznaka. Za instrumental se oruđa može reći da je negdje na pola puta između tih dviju krajnosti, pri čem su primjeri kao *rîzati nožûn* nešto

¹⁵ *Mûrva* je dud, a *fafarîku(l)* je kostela/koprivíc/pelegrinka (stablo s jestivim plodovima).

¹⁶ Uz glagol *zvâti* predikativ dolazi u nominativu ili u akuzativu.

»objektniji« od primjera kao *isti žlicun*, iako je razlika među njima relativno malena.¹⁷ U sljedećem je pregledu upotrebe besprijedložnoga instrumentala naglasak na značenjima instrumentala, a sintaktičkoj se funkciji instrumentala ne posvećuje osobita pozornost. Ona se uzima u obzir uglavnom samo utoliko što se pregled kukljičkoga instrumentala načelno kreće od objektne funkcije preko predikativne i atributne prema priložnoj.

Instrumental je najadverbijalniji kukljički padež. S priložnom su funkcijom kukljičkoga instrumentala više ili manje povezane neke njegove osobitosti. Tako se upotreba instrumentala isprepliće i donekle konkurira s upotrebom nekih prijedloga. To je ponajprije prijedlog *is*, a u manjoj je mjeri riječ o prijedlozima *na* s akuzativom i *po* s lokativom. Instrumental je osobit i po tom što je jedini kukljički padež koji može dolaziti s prijedlozima i bez prijedloga, a nema enklitičkih oblika zamjenica. O toj će osobitosti biti govora u dijelu 3.2.4. Ona je vjerojatno povezana s relativno malom empatijom i dostupnošću entiteta u instrumentalu. Konačno, u instrumentalu relativno rijetko dolaze živi entiteti, pogotovo osobe (jedini su primjeri sa živim entitetima u korpusu 16., 67., 74. i sporni 80. primjer), a lične zamjenice, kao što je rečeno, uopće ne dolaze u instrumentalu bez prijedloga. Po tom je instrumental sasvim oprečan dativu, koji je s prijedlozima prilično rijedak i u kojem su neživi entiteti iznimni, a lične zamjenice, ponajprije enklitičke, vrlo česte. Živi entiteti rijetko dolaze u instrumentalu ponajprije zato što općenito rijetko dolaze u značenjskim ulogama tipičnima za instrumental. Naime, za instrumental je najkarakterističnija i donekle invarijantna uloga oruđa u širem smislu. Tipično je oruđe (oruđe u najužem smislu) predmet kojim agens vrši neku radnju na pacijensu. To se značenje može barem sinkronijski, a možda i dijakronijski, uzeti kao središte iz kojega se granaju razna druga značenja u kojima je uglavnom prisutno, iako sve bljeđe, i značenje oruđa. Između tih raznih značenja često nema oštre granice, pa je teško dati jednoznačan sustavan prikaz upotrebe instrumentala. I u ovom slučaju različiti gramatičari nude različita rješenja ovisno o tom kojim se kriterijima vode (usp. Brač 2017: 9 *sqq.*), a donekle se vlastito rješenje predlaže i u sljedećem pregledu.

¹⁷ *Nož* je participant, tj. oruđe je neophodno za objašnjenje značenja glagola *rižati*, a *žlica* nije jer se oruđe kojim se služimo pri jelu, uz glagol *isti* ne podrazumijeva nužno. Osim toga, može se reći da nož reže, ali ne i da žlica jede.

2.1. Instrumental kao stimul (sa značajkama uzroka i oruđa) te kao odredba stimula i efektor

Tri upotrebe instrumentala koje se ovdje obrađuju, u kukljičkom su govoru slabo zastupljene.

Kao svojevrsan stimul može se opisati instrumental uz pridjev *zadovòljan* (entitet koji izaziva zadovoljstvo), iako taj stimul graniči s uzrokom. Isto značenje kojemu se dodaju i elementi značenja oruđa dolazi uz glagol *ponositi se*. Značenje oruđa u odnosu na značenje stimula prevladava u instrumentalu uz glagol *fàliti se*. Ovaj je instrumental zamjenjiv izrazima s priedlogom *is*. Dok uz *zadovòljan* može doći i besprijedložni instrumental i priedlog *is*, uz *srìtan* dolaze samo izrazi s priedlogom *is*. Primjera ovoga instrumentala u korpusu nema, ali informanti stvaraju rečenice kao: *nâ je zadovòljna (is) dicûn; ponòsi se (is) âutun/ kûčun; fâli se (is) dicûn, a zlòčesti su*.

Kao odredba stimula može se protumačiti instrumental uz glagole koji znače ‘imati nekakav miris’ kao što su *vonjâti, mrlisâti, dâvâti, smrdîti*. Danas u kukljičkom uz te glagole većinom dolaze izrazi s priedlogom *po* + lokativ, ali informanti potvrđuju kao osobinu starijega kukljičkoga instrumental u primjerima koji odgovaraju sljedećim kaljskim primjerima iz spontanoga govora.

14. *Znuâš zuâč nîsmò smrdîli? – Nê znun. – Ča smo svî bìli u tîn, .. pa nîsmò jedûn drûgomu smrdîli. Muâli mi je dôša izvûnka, bâbo > – ka su .. hodîli: na p̄rvi mâja -: âjme, juâ govòri, câ hòdi, ko mi dîmun smrdîš! Ma nîsmò ûnda dîmun smrdîli: ča smo svî smrdîli.*

15. *A jeli môre propuâsti sapûn, jeli čuâ puôčme rânčun¹⁸ duavâti?*

Odredbom bi se efektor mogli smatrati instrumentali u bezličnim konstrukcijama kao *nòsi bûrun* i u manjoj mjeri u konstrukcijama kao *pûše bûrun*. O nazivima vjetrova u instrumentalu v. i 2.4. Nešto je drukčiji instrumental kao u sintagmi *zarêslo je trâvûn*, ali i on se po nuždi može svrstati ovamo. Ruski se instrumentali koji odgovaraju kukljičkim instrumentalima odredbe stimula i odredbe efektor, u Pečënyj 2012 (2.3. te 2.3.3. i 2.3.5.) smatraju instrumentalima stimula i efektor. Smatranje je instrumentala kao u 14. i 15. primjeru stimulum problematično zato što u takvim ličnim konstrukcijama stimul mora

¹⁸ *Rânča* = užeglost.

biti subjekt, a subjekt i instrumental tu svakako nemaju isto značenje, pa prema tome ni istu ulogu (upotreba instrumentala u takvim konstrukcijama neće biti slučajna). Subjekt se koncipira kao ono od čega dolazi miris, a instrumentalom se definira o kakvu je mirisu riječ. U bezličnim konstrukcijama kao *dâje tufînun* (*tufîna* = vlaga) stimul jednostavno izostaje jer je nepoznat, teško odrediv ili iz nekoga drugoga razloga, a instrumental se i dalje koncipira kao odredba stimula. Slično se i efektor može, ali ne mora, smatrati izostavljenim u konstrukcijama kao *nõsi bûrun*, a instrumental odredbom toga efektor, tj. izostavljenoga subjekta. Ovi se instrumentali ne mogu zamijeniti izrazima s prijedlogom *is*. S prijedlogom *is* u ovom značenju ne dolaze ni lične zamjenice.¹⁹

2.2. Instrumental pacijensa i obzira (sa značajkama oruđa)

Instrumental u upotrebama koje se ovdje obrađuju, u pravilu nije zamjenjiv skupinama s prijedlogom *is*.

Najbliži je pacijensu instrumental uz glagole *vlâdâti*, *uprâvljâti*, *baratâti*, *bâviti se*, *igrâti se*. Ipak, entiteti se u ovom instrumentalu ponajprije shvaćaju kao nešto čim se manipulira (radi dostizanja nekoga cilja), a ne shvaćaju se kao tipični pacijensi, tj. kao sudionici situacije nad kojima se vrši radnja pod utjecajem koje se oni mijenjaju. U tom su smislu ti entiteti pacijensi ili čak motumi²⁰ sa značajkama oruđa. Instrumental je uz spomenute glagole u korpusu slabo zastupljen.

16. *Ûn mîsli da će ûn svîma vlâdâti.*

17. *Nâjbolje se polîtikun bâviti.*

18. *A štò ûn râdi? – ǾǾ, mâlo zafrkâje, mâlo svojîn poslûn se bâvi.*

Informanti potvrđuju primjere i za ostala tri glagola, npr. *nâ dobrò šòldima baratâ; jâ znân baratâti sâmo motîkun; uprâvljâti kûčun/famêjun; igrâti se kîpicama/bâlun*. Kad se upravlja osobom uz glagol *uprâvljâti* obično dolazi

¹⁹ Da lične zamjenice ne dolaze u instrumentalu bez prijedloga već je rečeno.

²⁰ Motumom ovdje nazivam značenjsku ulogu sudionika situacije koji se ne mijenja, nego se samo premješta. U zapadnoj se lingvistici ta uloga, ako se razlikuje od pacijensa, zove tema (*theme*): usp. Kustova 2011 (2.2.1.2). Termin *motum* uvodim ponajprije zato što je naziv *tema* u slučaju značenjskih uloga u hrvatskom jeziku znatno prikladniji za ulogu sudionika o kojem se govori, misli, sluša, zna i sl. (npr. *govoriti/razmišljati* o kući). Ta se značenjska uloga u zapadnoj literaturi zove topik (*topic*) kao i komunikativna uloga, dok je moskovska semantička škola naziva temom priopćaja (*тема сообщения*).

izraz s prijedlogom *is*, npr. *uprāvljâti is mûžun*, eventualno *mûžun*. Kad se uz glagol *igrâti se* naznačava više vrsta ili način igre nego predmet kojim se netko igra, taj se glagol konstruira sa *na* + akuzativ. Tako samo *igrâti (se) na bâle* označava igranje neke igre koja se igra loptom (nogomet, košarka i sl.), a *igrâti se na bâlu / bâlun* prije označava situaciju u kojoj se netko sam igra loptom, dok izraz ***igrâti se na křpice* nije moguć jer je u tom slučaju bitnije čime se igra nego kako se igra (nije riječ o igri s pravilima, nego način igre može znatno varirati od situacije do situacije).

Pacijens, odnosno motum, sa značajkama oruđa i osobito obzira može se pretpostaviti u slučaju kad u instrumentalu dolaze nazivi organa, i rjeđe predmeta, uz glagole koji označavaju tip kretnje, koji može biti i vrlo neprecizno definiran. Riječ je o organima kao što su udovi (ruke, noge, krila, peraje), prsti, rep, stražnjica, glava, oči, uši, usne, škrge i sl. Predmeti u ovom instrumentalu dolaze kad se kretnje vrše njima, tj. kad se oni mogu shvatiti kao »produžeci« organa. Glagoli s ovim instrumentalom ne označavaju kretnju s ciljem promjene mjesta ili položaja organa ili predmeta koja bi nastupila nakon izvršenja kretnje, nego kretnju čija svrha nije djelovanje na sam organ ili predmet koji se pokreće ili se barem to djelovanje u trenutku govora ne smatra bitnim. Prema tome, ovaj instrumental dolazi u izrazima kao *maknĭti přstun*, *mřdati ũšima/guzĭcami*, *mâhati rukâmi/krĕlima/glāvŭn/rĕpun/šĭbun*, *trĕsti glāvŭn*, *vrtĭti glāvŭn/guzĭcami/konĕpun*, *třzati glāvŭn*, *prevrâčati ôcima*, *okrĕnĭti ôcima*, *špehĭtâti*²¹ *nogâmi*, *strĭči ũšima*. Kad je riječ o kretnjama organima, kao što se vidi, u pravilu se radi o vlastitim organima koji se pokreću svojim mišićima. Ovaj se instrumental ipak upotrebljava u dva ustaljena izraza koji označavaju pokretanje tuđih organa (*zokrĕnĭti nĕkomu vrâtn* i *zokrĕnĭti nĕkomu glāvŭn*), a pokretanje bi tuđih organa možda mogao označavati i u nekim manje uobičajenim slučajevima. Ovim se instrumentalom ne označava pravi pacijens. Problem nije u tom što u ovom slučaju nije riječ o prototipnom pacijensu, već o motumu²², nego u nečem drugom. Naime, većina glagola koji dolaze s ovim instrumentalom, može uza se imati i objekt u akuzativu (iznimka su glagoli *mâhnĭti/mâhati*, *špehĭtâti* i još neki). Akuzativ dolazi kad se kretnja koncipira ponajprije kao izvršavanje neke radnje na onom što se pomiče. To je slučaj kad se ciljem kretnje može smatrati promjena mjesta

²¹ Ritati (se).

²² U daljnjem se tekstu motum i pacijens, kada to nije nužno, ne razlikuju dosljedno, nego se nazivom *pacijens* može obuhvaćati i motum.

ili položaja nakon izvršenja kretnje, npr. *makniti rûku, okreniti glâvu*²³. S tim u vezi glagoli kao *dîgniti* i *kalâti* (spustiti), čije značenje obavezno uključuje definiciju smjera, ne mogu doći s instrumentalom²⁴, npr. *dîgniti nõgu, kalâti rûku*. Akuzativ dolazi i u slučaju nehotične promjene stanja izazvane kretnjom kao u *iskreniti nõgu*. U primjerima *zakreniti vrâtnu/glâvûn* dolazi instrumental vjerojatno zato što je u njima radnja primarno usmjerena na cijelo živo biće, dok vrat i glava pritom služe prije kao svojevrsno oruđe pomoću kojih se djeluje na biće. Neki se predmet može pomicati i s ciljem da se na njem izvrši neka druga radnja, pa bi se tako *trêsti slûšalicu*, ali i *trêsti slûšalicun*, moglo reći ako je netko trese da bi je popravio, a samo *trêsti slûšalicun* ako netko njome trese bez razloga ili da bi nešto učinio pomoću nje, npr. otjerao muhe.²⁵ I vlastiti se organi mogu pomicati s nekim ciljem, ali informanti sintagme kao *trêsti rûku*, ako je riječ o vlastitoj ruci, potvrđuju samo za situaciju u kojoj bi netko jednom rukom iz nekoga razloga, recimo, da poboljša cirkulaciju, tresao drugu. Kretanje se koncipira kao izvršavanje radnje na onom što se pomiče, i kad se predmet koji se pomiče, ne može shvatiti kao produžetak organa, npr. *vrîti kòlo, prevrâcati sît*²⁶, *trêsti slîvu/mîndulu/orîh*. Naime, predmeti o kojima je ovdje riječ, ili su fiksirani (kao stabla i možda kotač) ili su slobodni (kao sit i možda kotač), a ne drže se u ruci.²⁷ Jasno je da u nekim slučajevima akuzativ može uvjetovati veći broj navedenih faktora, npr. *makniti žmû* (času), *trzati fîlošpan* (silk). Dakle, kao što se iz primjera može vidjeti, upravo se akuzativom označava pravi pacijens, a entitet u instrumentalu nije pravi pacijens iz sljedeća dva razloga. Prvo, riječ je većinom o kretnjama vlastitim organima, pri čem organ nije zaseban predmet, nego neodvojivi dio onoga tko kretnju vrši, što upućuje na značenje obzira: netko se kreće s obzirom na neki svoj dio. Drugo, u konstrukcijama se s instrumentalom ne govori da netko mijenja smještaj ili položaj svoga organa ili predmeta ili da on svoj organ ili predmet nastoji nekako izmijeniti, nego se želi reći da on tim

²³ Razlikuje se: *okreniti glâvu* (npr. da bi se nekoga pogledalo i sl.) i *okreniti glâvûn* (napraviti rotirajuću kretnju glavom (nebitno zašto ili radi čega), npr. kad *okrenen glâvûn, zabòli me*).

²⁴ Zapravo je ovdje bitnija promjena mjesta nakon izvršenja radnje nego smjer. Naime, i okretanje kao u *vrîti konòpun* može biti usmjereno (npr. kružno gibanje u smjeru kazaljke na satu), ali se uzetom ne vitla da bi mu se u konačnici promijenio položaj ili smještaj.

²⁵ Primjeri s telefonskom slušalicom preuzeti su iz Brač 2017: 140, a o njihovoj su upotrebi u kukljičkom, naravno, ispitani informanti.

²⁶ *Sît* je biljka koja raste u grmovima uz more kao tanko bodljikavo pručće (svaki prutić zasebno), a služi za izradu siknjica. *Siknjica* je rešet/košarica domaće izrade.

²⁷ U ruskom u instrumentalu mogu doći i predmeti koji se ne drže cijelo vrijeme u ruci, usp. *бросать камни* i *бросать камнями*.

organom ili predmetom ostvaruje neki tip kretnje, što pak upućuje na značenje oruđa²⁸. Primjeri su s glagolima tipa kretnje u korpusu relativno rijetki.

19. *Îmajû nî kûçu i šôldovi svêga. Znâš da nîsû ni trošili ..kolko su dobîvâli. – A tò jê. Jôš su prije govorili, da pŕstun ne mâkne stô gòdin, da bi imâla o čêga žîvîti.*

20. (...) *odgodi: da je kâsno dòbi .. od nâše òdvjetnice. Nâša òdvjetnica vrîti glâvûn.*

21. *A jâ znân, mèni je vrâtna ovò u > mîsin, bolî me, po rûkûn dikòli kad okrênen, po po > u râmenu, ne môgu vrâtîti (...)*

Uz ove primjere v. i nešto drukčiji 81. primjer.

Obzir ili ponajprije obzir instrumental označava u nekim konstrukcijama, koje se radi preglednosti mogu podijeliti u pet tipova. U prva četiri tipa u instrumentalu dolaze nazivi organa, a u petom su tipu u instrumentalu razne imenice. Konstrukcije su nekih od prvih četiriju tipova (ponajprije prvoga tipa) bliske konstrukcijama obrađenim u prethodnom odjeljku.

1. Konstrukcije s obično zanijekanim glagolom *mòči* od kojega ne zavisi infinitiv. Te su se konstrukcije vjerojatno razvile od konstrukcija s infinitivom nekoga glagola tipa kretnje poput *maknîti* ili nekoga izraza poput *nîšta činîti*, ali se, općenito gledano, može reći da su po značenju bliske standardnomu *biti nemoćan u*.

22. *Načâs, govòrin ti, svùgdi iš nîjîma (o rukama), jûtros jêdva san se obûkla. Ali danâs cêli dân ne môgu iš nîjîma nîšta. – Â jebên ti. – Âjme mèni, mâjke ti bôžje. Tîla san, > zêlja mi je mâlo očîstiti, .. onò da ču iskrîžâti kapûsa i onò, .. ali ne môgu: ne môgu rukâma.*

23. *Jâ govòri, rûke mi trnû, râmenun ne môgu: jâ znân da krâljeznica nî nîkakova.*

24. (...) *A nâila san se, ali san i ùmorna, ne môgu kolênima ni nogâma.*

25. (...) *kumpîrî dvâ dâna dûbla pomâlo – ûn ne mòre nogûn, ûnda san sâma (...)*

²⁸ Usp. sljedeći niz, u kojem je značenje oruđa prema kraju sve izraženije: *mâhati rûkûn, mâhnîti nêkomu rûkûn i škrîpâti zûbima*.

Uz izraz *ne môgu / ne mòreš* itd. *rukâma* upotrebljava se i izraz *ne môgu / ne mòreš* itd. *u rukâma*. Konstrukciju sa *u* + lokativ nisam zabilježio u drugim sličnim izrazima (**ne môgu u *rūci*, **ne môgu u *nogâmi*), a ne potvrđuju je ni informanti. Izrazi *ne môgu rukâma* i *ne môgu u rukâma* nemaju isto značenje. Prvi se odnosi na ozbiljnije probleme s rukama, koji obično traju relativno kratko, iako mogu trajati i duže. Drugi jednostavno označava da netko ima slabe ruke, tj. da nema snage u rukama.

2. Krnje konstrukcije od nominativa i instrumentala koje se možda mogu izvesti redukcijom konstrukcija pod 1.

26. (...) *A i gòdine su, znâš, ûnda tò svè dôjde: čòvik oslâbi i... – Svè dôjde, ê. Lâni ûn nâ noge nî mōgo, jâ krîžima, kolènimâ... A vê gòdine je îskricu bòlje, ali sâ vîdi kâko nas je uvâtilo vò.*

27. *Nîki pojačîvo, nîki skîdo (sc. gîps), nîki... Ā svè rûke, nõge – onò kâko je bilo lèda, nâròd popâdo. Mî smo iz Kukljîce bìle: jâ, po je Mlâdenka skînila danâs vâ Glâvîna, ča je u Kalî. (...) Nâ rûkûn, jâ rûkûn. Onâ... Marîja Škròkova – i njòj dèсна rûkâ, ûnda mâla od Dîne Còtove, od Còtovoga sîna. Njòj nî bilo slòmlijeno, nego da je udrîla, po je je hematôm bì, po su je stâvili da mirûje, da je tò pròjde. E ûnda Mîrjana Glâvova nogûn – njòj je nogâ u gîpsu...*

3. Konstrukcije s oznakama položaja ili smještaja. Ovamo se mogu ubrojiti čvrsti spojevi koji se (barem dio njih) mogu smatrati i priložima: *uzgorsr̄cun* (na leđima – *bîti/ležâti uzgorsr̄cun*), *uzgôr guzîcun* (na trbuhu, potrbuške); *naprinòsun* i *nâpri glâvûn* (glavom prema naprijed – o padu, posrtanju, položaju čovjeka/tijela koje se nosi), *nâpriđ nogâmi* (nogama prema naprijed – o padu, položaju tijela koje se nosi – *vrâtî se je nâpri nogâmi*, tj. mrtav (sc. iz bolnice, iz inozemstva i sl.)).

28. *Jâ se okrènen mâlo na jedân bôk mâlo na drûgi, ali mâlo mâlo, a uzgorsr̄cun nâjviše. Nâjbolje mi je ka san uzgorsr̄cun.*

29. *Da su ga uzgôr guzîcun (sc. nošlî – o čovjeku koji je umro).*

30. (...) *govòri, nè da je nâpriđ nogâma, nego nâpri glâvûn kroz dèset skalîn (sc. pâla).*

Ovamo ide i predikativni izraz *nâ grob nogâmi* (jednom nogom u grobu), npr. *zlò činî, a vèč je nâ grob nogâmi*. Ovamo se može svrstati i jedan primjer blizak primjerima sljedeće skupine.

31. *Ísto ne môgu ništa činîti: nêmo snâgê, nêmo ništa. Únda se dîgnen, pòpijen kâfÿ²⁹, ùzmen antibijòtik i lèžen dopòdne, ùnda se òpe dîgnen. Jer san, cêlin životûn³⁰ san u têploj pòstelji i .. sâd onô .. lâkše iskašljîvon.*

4. Konstrukcije u kojima postoji ili se može zamisliti glagol koji označava neki tip dodirivanja – pri čem dodirivanje nije cilj, nego se događa iz nekih drugih razloga³¹ – i još neke bliske konstrukcije (u nekim je primjerima uz značenje obzira prisutno i značenje oruđa).

32. *Da san glâvûn udrîla, bîlo bi mi gòre.*

33. *Ali nî mocîra visòka, nego jâ is onîn kamînjun, po ûnda p̄sima u kâmik. Mâjko, ne môgu, jêdva, sâ mi je mâlo mânje...*

34. *Jâ bi sùtra svè pròdo: sâmo da kî kûpi. Mîslin štò me je brîga da da daə... Štò će sùtra bîti?. Tî ne mòreš krâj s krâjun više skûpiti: po ûnda ćeš tòə za kòga čÿvâti?: za dîcu, kâ nè znaju dî je tò, nî čejû tîti nîkad znâti nî čejû nîkad tâmo nogûn stÿpîti?*

5. Konstrukcije uz izraze oskudijevanja i obilovanja. Jedini je primjer u korpusu sljedeći.

35. *Glâvno da san te čÿla, .. da se grîješ, da nêmoš .. òskudicu .. plînun.*

Informanti potvrđuju i primjere kao *nâmo kolo rîve je bogâto rîbun*. Uz pridjeve *pûn* i *krcât* ne dolazi instrumental nego genitiv.

2.3. Instrumental sredstva i oruđa

Oruđe je sudionik situacije kojim se agens služi da bi ostvario neki cilj. Sredstvo se od oruđa razlikuje time što se troši dok se agens njime služi, ili ostaje zauzeto nakon toga.³² Te se dvije kategorije općenito ne mogu strogo razgraničiti,

²⁹ Ovdje u značenju: *doručkujem*.

³⁰ Imenica *životi* ima dva osnovna značenja: 1. život, 2. (u ovom primjeru) tijelo.

³¹ Kad je riječ o ciljanom dodirivanju, organ se može smatrati oruđem.

³² Usp. Kustova 2011 (2.2.1.2).

a u kukljičkom između njih nema velike razlike, ali neke manje razlike ipak postoje, pa smatram da ih vrijedi razdvajati. Sredstvo se i oruđe izražavaju u pravilu instrumentalom bez prijedloga, ali se u nekim slučajevima mogu izraziti pomoću prijedloga *is* i prijedloga *na* s akuzativom. Izrazi se s prijedlogom *is* u ovom značenju uvijek mogu zamijeniti instrumentalom³³, ali obratno ne vrijedi. Teško je precizno odrediti kada je ovaj instrumental zamjenjiv izrazima s prijedlogom *is*. Ipak, može se reći da su primjeri u kojima se sredstvo i oruđe označavaju prijedlogom *is*, nerijetko ili sami atipični (neobično oruđe) ili ih izgovaraju manje konzervativni govornici (v. 3.2.3.). Sredstvo je u korpusu izraženo konstrukcijom s prijedlogom *is* samo u dva primjera, a oruđe u osam primjera. Na to da navedena razlika između sredstva i oruđa po svoj prilici nije slučajna, upućuju i podaci iz crnogorskoga sela Zavala (pleme Piperi)³⁴, u kojem je prijedlog *s* zabilježen s instrumentalom zamjenica u značenju oruđa, ali ne i u značenju sredstva, točnije: materijala. Naime, oruđe je kategorija relativno bliska komitativu – svakako bliža nego sredstvo – jer se, osobito u nekim slučajevima, lako može koncipirati kao nešto što imamo pri sebi dok radimo.³⁵ Besprijedložni je instrumental u značenju sredstva i oruđa u nekim slučajevima sigurno jedina mogućnost. Tako je u većini slučajeva u kojima je taj instrumental najbliži tipičnom objektu (većina slučajeva obrađenih u idućem odjeljku), a i u većini je ostalih slučajeva instrumental ili (gotovo) jedina ili daleko najčešća varijanta. Prijedlog *na* s akuzativom koji označava sredstvo i oruđe, nekad je zamjenjiv s instrumentalom a nekad nije. *Na* s akuzativom označava sredstva koja se upotrebljavaju kao gorivo, tj. koja daju toplinsku i/ili kinetičku energiju (*špāher na drvā, hlāđiti se na mōre / mōrun*). Što se tiče oruđa, postoje tri kriterija po kojima se donekle može predvidjeti kad će se upotrijebiti konstrukcija sa *na*: 1. s prijedlogom *na* + akuzativ dolazi oruđe u slučajevima kad se *na* može barem djelomično shvatiti kao prostorni prijedlog (oruđe za vaganje, ribolov, hodanje i dr.): *izmīriti na bolānču, loviti na tūnju* (udicu, pecaljku), *hoditi nā noge / na štāke, prāti na dāsku, pñniti nā ruku, strojiti* (prosijavati) *na sīknjicu*

³³ To, naravno, ne vrijedi za lične i neke druge zamjenice. Naime, ono što je rečeno na početku pregleda instrumentala o specifičnosti nekih zamjenica, opće je pravilo koje se podrazumijeva, pa se o tom u daljnjem tekstu uglavnom posebno ne napominje.

³⁴ Sobolev 2006: 62 sq.

³⁵ Doduše, u jezicima je moguća i slična koncepcija koja izdvaja dio oruđa, ali i neka sredstva. Tako se u ruskom prijedlogom *c* s instrumentalom izražava semantička kategorija tzv. neobaveznoga oruđa kojoj pripada i dio sredstava, npr. *подсчитать сумму с калькулятором / на калькуляторе*, ali i *мыть руки (с) мылом*. Ipak, v. i b. 128. Detaljnije o kategoriji neobaveznoga oruđa v. u Arhipov 2005: 151 sq.

sîto, *ragatâti na ragatâš* (ribati na ribež), *plêsti na zbîce* (pletaće igle), *dāvâti îsti na žlîcu / žlîcun*, ali samo *îsti žlîcun*³⁶; 2. prijedlog se *na* često upotrebljava kad je oruđe kompleksnije (peć ili neki stroj za razliku od oruđa kao nož, ključ ili čekić): *grîjati se na grîjalicu*, *oprâti na mâkinu*, *samlîti na mašînu*; 3. u ostalim je slučajevima konstrukcija sa *na* očekivanija kad je riječ o obavljanju nekoga dugotrajnijega i kompleksnijega posla koji se doživljava upravo kao posao, a ne kao radnja, osobito ako se ne može reći da oruđe neposredno obavlja (sav) imenovani posao i/ili ako se ruke ili jednostavno oruđe kontrastiraju sa strojem: *oprâti nâ ruke*, *pometâti kumpîrî na motîku*, ali samo *povûci rukâmi*, *udrîti motîkun*. Navedeni kriteriji dvije upotrebe ne razgraničavaju ni izdaleka precizno. Postoji veći broj iznimaka kao i slučajeva gdje su moguće obje konstrukcije, a kriteriji se ovdje navode kao kakvi-takvi orijentiri u nedostatku boljih. Dvije se konstrukcije, kako se čini, i ne daju precizno razgraničiti zato što je konstrukcija sa *na* dobrim dijelom plod donekle nasumična talijanskoga utjecaja.

Ovaj je instrumental u nekim slučajevima relativno blizak tipičnomu objektu, a s tim se u vezi u tim slučajevima može shvatiti kao donekle atipičan instrumental sredstva i oruđa. Kao instrumental sredstva može se shvatiti instrumental uz glagole *hrānîti*, *ponûditi*, *počastîti*, *najâti* (zaraziti, prenijeti nekome) i možda još neki. Primjera s glagolima *ponûditi*, *počastîti* i *najâti* u korpusu nema, ali informanti potvrđuju i stvaraju primjere kao *ponûditi vînûn*, *počastîti frîtama*, *najâti grîpun/švencîma*³⁷.

36. *Štò su sâ izumîli: da neka ne pobacîvaju. (...) A čîn³⁸ će ga hrānîti? Čîn će ga obući?*

Glagol se *ponûditi* dvojako konstruirao. Kad dolazi s nominativom, akuzativom i instrumentalom označava nuđenje i posluživanje jelom i pićem, a kad dolazi s nominativom, dativom i akuzativom, označava predlaganje nekome da uzme neki konkretan predmet. Usp. i sljedeće primjere (doduše, u 37. je primjeru instrumental izostavljen).

³⁶ *Dāvâti îsti na žlîcu* je vjerojatno prema *hrānîti / dāvâti îsti na bôcu*, gdje prijedlog na u određenoj mjeri označava i put, usp. *pîti na slānku*, *dîhâti na ūsta*, *poslâ mu je kîv nâ nos*. O svojevrsnom putu može biti riječ i u navedenim primjerima *strojîti na sîto/sîknjicu*.

³⁷ *Švenac* je uš (parazit na čovjeku i životinjama, ali ne i lisna uš).

³⁸ Nije jasno u kojoj se mjeri misli na hranu i obuću, a u kojoj mjeri na novac kojim bi se kupila hrana i obuća.

37. *Mèni turìsti dôjdu, po ih ponùdin, kih mòžda ču vîti drùgu gòdinu, mòžda nèču, po čovîka ponùdiš i dâš mu se napîti i bìlo štò.*

38. *Bîli smo učer kod njê, po nâ govòri, .. mîsin, sùtra, gor, ponùdićemo je Belunjîvu. – Ê. – Jer onâ je pîtâla prije Belunjîvu.*

Nešto je drukčiji glagol *napîti* (*se*). On dolazi s instrumentalom u značenju *opiti se*, a inače dolazi s genitivom.

39. *A nõ smo bìli na pîrù, došli u nedîlju i... – Jâ govòrin, grên vîti jesu se otrèznîli, bôga ti. – A jê, otrèznîli smo se. Ā, nîsmò se ni nâpili. Čîn ču se napîti?, vodûn? – A štò jâ znâñ štò s' tî pîla: nîsân ti jâ svîčù dŕžola.³⁹*

Glagol (*na*)*pùniti* također ima u osnovi dvojaku rekciju: 1. nominativ, akuzativ i instrumental (istaknutiji je »spremnik«: govori se o tom što se čini sa spremnikom – obično u slučaju predmeta za koje je uobičajeno da se upravo nečim ispunjavaju); 2. nominativ, akuzativ/genitiv, prijedlog *u* s akuzativom (istaknutija je »popuna«: govori se o tom što se čini s popunom). Primjera u korpusu nema, ali informanti za prvu konstrukciju potvrđuju primjere kao *napùniti kušîni pêrjun, paprîke mòreš napùniti i mêsun i kumpîrîma i sîrun*. Za drugu konstrukciju informanti potvrđuju primjere kao *napùniti mâsline u ûrne, napùniti vodê u tèču*. U korpusu je zapravo potvrđena samo manje uobičajena treća konstrukcija s akuzativom i genitivom: *svêga me je napûnila* (tj. puno toga mi je dala da ponešem kući). U kaljskom sredstvo u instrumentalu dolazi i uz glagol *žîvîti*.

40. *A pûno se je kumpîrov îlo jerbo pûno nuaròda je bìlo: mî smo vîše kumpîrimi žîvîli.*

Kukljički informanti instrumental uz *žîvîti* ne potvrđuju, nego daju primjere kao *žîvîti na kumpîrîma i na zêlju*. Svojevrsan instrumental oruđa dolazi uz glagole *kljâti se* i *zakljâti se*. U korpusu nema primjera, ali informanti potvrđuju primjere kao *dicûn se je kljâla da nî tò učinîla, zakûni se mâterun*. Uz ove glagole umjesto instrumentala može stajati i prijedlog *u* s akuzativom. Ni u jednom od dosad spomenutih slučajeva nije moguć instrumental s prijedlogom *is*. Kao svojevrsan instrumental oruđa može se shvatiti i instrumental uz glagole kao *zabâvljâti (se), dodjîjati*. Taj se instrumental, osobito uz *dodjîjati* može zamijeniti i izrazom

³⁹ Primjer s genitivom bio bi: *nâ bi òma se vînâ nâpila, čîn bi se digla*. Misli se: popila bi »svoju jutarnju dozu vina«, a je li se opila ili nije, nije bitno.

s prijedlogom *is*. Informanti potvrđuju primjere kao *zabâvľjon se cvičun, dodïjo mi je (is) svojïma pričama*.

Više ili manje tipičan instrumental sredstva, koje u nekim slučajevima graniči s oruđem, posvjedočen je u korpusu u konstrukcijama koje se mogu podijeliti u dva osnovna značenjska tipa.

Prvom tipu pripadaju konstrukcije s glagolima koji znače mazanje, polijevanje, oblaganje, pokrivanje i zatvaranje te drugim sličnim glagolima kao u sljedećim primjerima.

41. *Dôbri mi je namâzo rûku Voltarênun.*

42. *Namâzala san mu nõge is onînə .. əə əovîn .. Nivèun... Tïla sq is onîn Ajcunəəə, po ûn govõri, ə svè çe smrdïti, namâzi mi is ovîn. Ajde, jâ govõrin, dôbro, ajde, is otîn çu ti. Ûnda san tûn Nivèun...*

43. *A kâko smo prâli: vřgo si .. mâlo smoçïti rõbu, vřçi je u kabâ, i ûnda vřçi jenû vřçu i jedân bêli lancûn i ûnda nâ to lûgâ .. vâko ovoľiko i polïti kûvonu vodûn.*

44. *Tâko nâ govõri, â, pomâlo çemo načïnjâti: .. da çuju obložïti, nõ su stâvili .. ònâj knâuf. Da je i dôli obloži in, govõri, knâufun.*

45. *(..) nego sâmo da prašïnu očïstimo i istrêsêmo – valjâ je .. nâjlonun pokrïla pòstelju i tð.*

46. *(...) pðkrijen sa fòliju. A ako pečên u ovõj əəə vâtrostalnoj, ûnda pðklopcun.*

47. *Kâd, govõri, pošlâ prevïti kod ovê dôktorice, a nâ je je flâsterun zatvorïla.*

Glagoli (*na*)*mâzati* i *polïti* imaju dvojaku rekciju slično kao glagol *pûniti*: *mâzati nešto na nešto / po nëčin* i *mâzati nešto nëčin, polïti nešto po nëčin* i *polïti nešto nëčin*. Odnos je tih konstrukcija sličan odnosu konstrukcija s glagolom *pûniti*. Može se reći da je akuzativ u prvim parnjacima pacijens, a instrumental u drugim parnjacima sredstvo. Akuzativ je u prvom parnjaku istaknutiji (ima općenito veći stupanj empatije) od instrumentala u drugom. Konstrukcija je s instrumentalom češća.

Drugomu tipu pripadaju konstrukcije s raznim glagolima koji znače vršenje nekoga procesa pomoću sredstva. U prošlim se primjerima sredstvo samo stavlja

na neko područje, iako se podrazumijeva da ono pri tom ima neku funkciju, a u sljedećima se u pravilu relativno jasno izriče čemu to sredstvo služi. U tom smislu granični prethodni primjeri uz glagole pokrivanja i zatvaranja. S druge strane, u posljednjim primjerima u ovom odjeljku sredstvo graniči s oruđem.

48. (...) *Gônri je čišči, jer onò òtkriješ se i nāj- nājci se is ovîn skòro i ne pokrivoš, a kušîni i ovò zasmrđi znòjun.*⁴⁰

49. (...) *Jâ gòr, vâlжда mi ne pâše Voltarên na rûku, i jâ govòri 'istâri mi têplun vodûn'. Ûnda mi je îstra...*

50. *Jesân li moglâ, ka san ko fizijâtra bîla, pôjti ko dôktorice òdma dvajšêdmoga? – Ê. – Nê, nego jâ govòrin, prôjče mi: çâjun, çâjun...*

51. (...) A.: *Ûvik je dvajstrî temperatûra i gòtovo: lèti .. agrîje .. a... – B.: Zîmi hlâdi. – A.: Ê. – B.: Hehe: zîmi hlâdi. – A.: Ûvik îstu temperatûru drži. Tò je... Tò je vèlika: na môre se hlâdi. – C.: Môrun? – A.: Môrun. Vèlika klîma.*

52. *I onâ je kùpe otvorîla i kamînjima ozgôr da će ih tûći.*

53. *A onî su užâli pòkrivima*⁴¹: *pòkrivima bi se gâđâli.*

Primjere je s više ili manje tipičnim instrumentalom oruđa praktičnije podijeliti prema tipu oruđa nego prema glagolima od kojih instrumental zavisi. Doduše, s tipom je oruđa djelomično povezan i tip predikata jer se raznim tipovima oruđa mogu obavljati razni poslovi. Riječ je o tri tipa oruđa: organima, raznom drugom oruđu osim prijevoznih sredstava i prijevoznim sredstvima. Kad prijevozno sredstvo u instrumentalu dolazi uz neprelazan glagol kretanja (a tako i uz poneki prijelazan glagol kao *trèviti*), instrumental oruđa graniči s komitativnim instrumentalom. Ovim bi se trima tipovima mogao dodati i četvrti, koji je praktičnije tumačiti kao instrumental načina, pa se ne obrađuje ovdje, nego u 2.5. zajedno s drugim instrumentalima načina. U tom četvrtom tipu kao oruđe mogu funkcionirati i institucije kao *sûd* i *pòšta*.

Nazivi organa u instrumentalu funkcioniraju kao oruđe u primjerima poput sljedećih.

⁴⁰ Ovo neće biti instrumental kao odredba stimula. Naime, iako je konstrukcija rečenice donekle neobična, informanti glagol *zasmrđiti* u ovom primjeru tumače kao prijelazan, tj. kao 'učiniti smrdljivim', a ne kao 'početi smrdjeti'.

⁴¹ *Pòkrivo* = poklopac. Riječ *pòklopac* je u kukljičkom novija posuđenica.

54. *Milku Zvōn̄nu čepâ jedân* (sc. njemački vojnik), *ali pokôjna Zlâta bŕzo zapovjednikû*: *kad mu je pršî nogûn, da prðstîš, u guzîcu, porîndâ⁴² je pêt mètri.*

55. *Ūnda se dîgnen svâ natêčena, kâj da me je kî šâkun zvîzni.*

56.⁴³ *Unda smo mî bile piêt nuâs. Imâli smo piêt muškîh priÿateljov: tð smo bìli priÿatelji, nê dèčki. I juâ svîmi tumâcin da smo mî svî dèse skûpa lèžali – .. svê jedân kraj drûgoga – .. da se nîka nî kî rûkûn tâka.*

57. (...) *A sâ, ti gōspê, ə štokòd tàkneš, rûke pèreš. – A negð. – A kî ih je priÿe prâ? Mî bmo gnjojîli tršje po bmo ò gnjoja rukâma îli.*

58. *Dôli je stâri inkârat* (tj. žbuka) – *kako su nî tumbâli plòčice, nêšto su tumbâli do tîkule* (tj. do cigle), *nêšto... Sâ, kad ûn vŕže vòdu, valjâče nð svê istûci, i reklâ san vòmu Bosâncu, dôjdi inkartâti za plòčice, i gòtovo. Jer ne mòre nð ostâti: ûnde kî će, ljèpila ne .. > bôg dâti. – Jê, tð bi ti pûno bìlo. – Ali i tð pâdo, rûkûn pâdo .. dôli.*

Kad se iz skupine oruđa izdvoje organi i prijevozna sredstva, ostaju razni tipovi oruđa u vrlo raznolikim konstrukcijama, od sasvim tipičnih kao *rasîči nožûn* do manje tipičnih kao *lûpniti/bûbniti vrâtima*.

59. *Ali i bàtak îmo lîpo mēsa. Ka je ûn vèliki, jâ ispečēn kumpîro i njèga, nâmi bûde ručēnje i vičēra. Ko je sedandesē šezdesēt pêt, sedandesē dèki, ûn, jâ njèga rasîčēn onð nožûn i lîpo ga unûtra posòlin, vŕžen kumpîro i njèga, nâmi je rûčak i vičēra kolkokòd òčēš.*

60. *A tàko: ûn je .. onôga, piturîvâ je nâ vrâta .. onð zalîpî – u kužîni se je bìlo dîglo, po je odlîpî onô, mîsin, pilîcun î zalîpî elemēnat.*

61. *Svê smo govðrin ti ostrûgâli š- > onûn .. raškētun⁴⁴ i...*

62. *Ka je užâla X-a, ûnda svâki pûta ka bi kopâla, unda bi motîkun, ûšima po grîblji⁴⁵: sâmo da se dodâ grîblja unûtra.*

⁴² *Rîndâti* = posrtati, teturati.

⁴³ Kaljski primjer.

⁴⁴ *Raškêta* = alat za struganje zida, strugalica.

⁴⁵ *Grîblja* je međaš, odnosno međa.

63. *A jâ san popôdne mâlo kumpîro podûbla is jenû rûkûn. – A kâko si moglâ is jenûn rûkûn? – A is dèsnun: sâmo câpicun*⁴⁶. *Mâlung câpicun: ovò su jèsenski – izgûlin ga i sâmo ískru.*

64. *Mâla bôčica, onâ od medecîne, ûnda bi se vèzâla žïcun, ûnda iš njûn kroz čêp dôli... – U karatê i iš njûn kvasînu .. grâbi. (...) Jâ znân, vâko ovoľika je bôčica bila, kâ je moglâ vâko, kâ je moglâ kroz čêp, gôri vrât bi bî žïcun vèžen...*

65. *Od Rûžine kûce po nâmo Mîlan je nêšto ispri vrât očisti, a ovò je kâj kòmod lèda. (...) I jâ lîpo dôli – onò kako je cèstu očisti bâgerun, lîpo poslâ skròz dôli i uza cèstu.*

66. *Iskrîžâla mu je žîgericu u pijât, i da vîš kâko îdê, i žlîčicun i rûkûn.*

Ovamo dodajem i jedan prečki primjer s manje tipičnim instrumentalom oruđa, kakav informanti potvrđuju i za kukljički.

67. *Mòžda te povedû ispo skô*⁴⁷ *po te bùdu strâšiti pâsun, ali niêce te pâs jer je ûn dalèko tèbe.*

Prijevozna se sredstva mogu smatrati oruđem ponajprije kad dolaze s prijelaznim glagolima tipa *vozîti*, *povêsti* ili se takvi glagoli u rečenici mogu zamisliti, a u nešto manjoj mjeri kad zavise od stvarnih ili zamišljenih neprelaznih glagola kretanja kao *hodîti*, *pôjti*, a i od glagola *bîti* kao svojevrsnoga glagola kretanja, tj. glagola *bîti* koji označava boravljenje na nekom mjestu kao posljedicu kretanja kao u 71. primjeru.⁴⁸ Instrumental je u kojem dolaze nazivi prijevoznih sredstava s glagolom *bîti* koji ne označava kretanje (a možda i u još nekim slučajevima), vjerojatno najbolje smatrati komitativnim. U korpusu su potvrđeni nazivi prijevoznih sredstava u instrumentalu uz neprelazne glagole kretanja, ali ne i uz prijelazne, iako su sasvim mogući uz oba tipa glagola. To je i očekivano jer se instrumentalom uz glagole kao *hodîti* i *pôjti* naznačava da se ne ide pješke, nego prijevoznim sredstvom, pa je takav instrumental relativno informativan. Instrumental je uz glagole kao *vozîti* i *povêsti* znatno manje informativan jer se

⁴⁶ *Câpica* je motika s pločicom.

⁴⁷ *Skô* je genitiv (množine) imenice *skâle* (stepenice).

⁴⁸ Uz takav glagol *bîti* u ugljanskim govorima dolaze i druge priložne oznake koje se slažu s glagolima kretanja, kao oznaka cilja i polazišta, npr. *bila san u crîkvu* (otišla sam u crkvu i bila ondje), *jâ san vò pedesêt gòdin iz Kukljîce* (već pedeset godina živim izvan Kukljice), *njôj je zêt po svitû* (njoj zet putuje (i živi svugdje) po svijetu).

njime označava samo tip prijevoznoga sredstva, o kojem se ionako obično može lako zaključiti iz konteksta.

68. *A nâmo pu Kôgulišč su probîli pût, onò di je bî stâri pût po su mâlo rašîrîli da se mòre tràktor i .. mòreš âutun, tràktorun prôjti.*

69. *A jâ zakasnîla dëse minûti jer mi je zakasnîæ > nîsân prispîla s onîna autôbusun kîn sq hodîla.*

70. *Âjme mëni, nikidân smo poslë za fuštâni u Nëvidane – â pûsta, rëko, cîrkusa –: brôd vòzi od Gôspë do Ždrêca (morâš do Gôspë autôbusun, ûnda brôd vòzi do Ždrêca, unda od Ždrêca autôbus jòpet po sëlîma).*

71. *Lâni smo kaičun bìli (tj. odvezli se čamcem) trî-čëtre pûta, po po jenû ûru plîvala i, i dòbro.*

72. (...) *Tàko san poslâ, bôga ti, nîkoga nîsân trëvila. – Nîkoga? – Nîkoga: nego što je Mîlan onò onâjæ rādî nâmo onôj Mirândi, po je vâlja dðšo nëšto vîtiæ âutun, Mîlan Šûškov. Njëga san âutun trëvila, drûgo nîkoga nîsân vîdila. Nîkoga.*

2.4. Komitativni instrumental

Već je spomenuto da je komitativ (tradicionalno *socijativ*) padež u nekim jezicima koji ima slične funkcije kao hrvatski prijedlog *s* s instrumentalom,⁴⁹ a komitativom se radi kratkoće mogu zvati i drugi fenomeni kad po funkciji u većoj ili manjoj mjeri odgovaraju padežu komitativu. Elementi s komitativnim značenjem obično dolaze u komitativnim konstrukcijama. Komitativna je konstrukcija u užem smislu posrijedi pri najtipičnijoj upotrebi prijedloga *is* kao u sljedećem primjeru.

73. *Ûn je kopâ is mânun.*

U toj su konstrukciji orijentir *ûn* i komitant *is mânun* živi i na podjednak način sudjeluju u situaciji izraženoj predikatom. Oni se nalaze u različitim imeničkim skupinama i imaju različit rang u sintaktičkoj strukturi rečenice, a komitant je cirkumstant, tj. fakultativan. Komitativne su konstrukcije u širem smislu ra-

⁴⁹ Detaljnije v. Plungjan 2016: 195 s ondje navedenom literaturom.

zne manje tipične, ali formalno relativno slične, upotrebe prijedloga *is*, odnosno drugih markera komitativa.⁵⁰ Svaka komitativna konstrukcija mora imati tri sljedeća elementa: orijentir, komitant i komitativni marker (u kukljičkom prijedlog *is* ili padežni nastavak u slučaju komitativnoga instrumentala). U slučaju je kukljičkoga komitativnoga instrumentala, kao što je ranije rečeno, posrijedi upravo komitativno značenje (komitativna konstrukcija) u širem smislu. Naime, u kukljičkom komitativnom instrumentalu dolazi neživ entitet⁵¹ (komitant) koji se doživljava kao prateći u odnosu na neki istaknutiji živi ili neživi entitet (orijentir). Funkcija se komitativnoga instrumentala donekle presijeca s funkcijom izraza s prijedlogom *is* u komitativnom značenju. Međusobni je odnos tih dvaju komitativa teško odrediti iz više razloga. Jedan je od bitnijih razloga činjenica da je kukljički govor u novije vrijeme podložan znatnomu utjecaju govora u kojima komitativnoga instrumentala gotovo nema, pri čem je tuđe od svojega u sintaksi znatno teže razlikovati nego u glasovima i morfologiji, pa ispitivanja informanta ne daju kvalitetne rezultate. Kukljički je komitativni instrumental, kako se čini, kategorija koja uzmiče pred drugim funkcionalno srodnim sredstvima, iako je u konzervativnijih⁵² govornika još živa. O nestajanju komitativnoga instrumentala govori činjenica da govornici zamjenu izrazima sa *is* ne dopuštaju samo u manjem broju relativno ustaljenih izraza. Ipak, iz korpusne je građe očito da je komitativni instrumental u većini upotreba na koje je ograničen, najčešća opcija, a u nekima i jedina (ponajprije stalni izrazi kao *hoditi kolāčima* (ići u babine) i izrazi kao *daži* (pada kiša) *būrun*). Opseg se upotrebe komitativnoga instrumentala detaljnije obrađuje u sljedećim odjeljcima, a o funkciji prijedloga *is* u komitativnom značenju i njegovu odnosu s komitativnim instrumentalom usp. 3.1. Kukljički komitativni instrumental i sintaktički funkcionira upravo kao komitativ u širem smislu. Njegove je sintaktičke upotrebe najjednostavniji-

⁵⁰ Detaljnije o komitativnim konstrukcijama v. u Arhipov 2005. Komitativna je konstrukcija u užem smislu ovdje opisana prema Arhipov 2005: 45 i 67.

⁵¹ Iznimka je 74. primjer, a eventualno se svojevrsnom iznimkom može smatrati i 80. primjer.

⁵² Konzervativnijima nazivam govornike koji ne moraju biti krajnje konzervativni, ali relativno dobro čuvaju kukljički govor. Takvih govornika ima i među informantima rođenima četrdesetih godina prošloga stoljeća.

je podijeliti na adverbijalno-depiktivnu (kontinuum između priložne oznake i depiktiva)⁵³ te kopalativnu i atributnu.⁵⁴

Primjere je s adverbijalno-depiktivnim komitativnim instrumentalom najpraktičnije podijeliti na primjere sa živim i neživim orijentirima.

Kao depiktiv i priložna oznaka komitativni instrumental uz žive orijentire dolazi uz glagole kretanja (i inače u klauzama u kojima se podrazumijeva kretanje). Rjeđi je uz neke druge neprelazne ili neprelazno upotrijebljene glagole, npr. *svăku večer îstun mîsli zâspen, răđîti pûnin dròbun, ne govòri pûnima ûstima*. U klauzama je u kojima se kretanje ne izriče i ne podrazumijeva, komitant u pravilu ili dio tijela (osobina) ili apstraktna imenica (potvrđena samo imenica *mîso*). U primjerima kao *ne mòre ležâti is zûbima* (sa zubnom protezom) ili *živê is kisîkun*⁵⁵, koji ne zadovoljavaju navedene kriterije, komitant se ne može izraziti besprijedložnim instrumentalom. Uloga je komitanta u komitativnom instrumentalu relativno nesamostalna. Moglo bi se reći da se ona često svodi na opis ili stanja orijentira ili načina na koji on sudjeluje u nekom procesu ili njegove osobine, pa komitativni instrumental ima relativno nizak stupanj empatije. U skladu s tim, informanti potvrđuju primjere kao *ûn grê tôrbun/kûferima*, dok primjere kao *?»ûn grê tôrbun na plêčima* ne smatraju osobito prihvatljivima i pretpostavljaju im primjere sa *is* kao *ûn grê is tôrbun na plêčima*. Samo se po sebi razumije da se u konstrukcijama s ličnim i (drugim) identifikacijskim pokaznim zamjenicama mora upotrijebiti konstrukcija sa *is*, a ne može doći komitativni instrumental. Donekle sličnu funkciju kao komitativni instrumental uz žive orijentire u kukljičkom može imati i genitiv svojstva. Ipak, s genitivom svojstva komitativni instrumental kao depiktiv gotovo ne konkurira. Ipak informanti uz *govorîti pûnima ûstima* i *răđîti pûnin dròbun* potvrđuju također *govorîti pûnih ûst* (*ne govòri se pûnih ûst*) i *răđîti pûnoga dròba*. U izrazu »doći praznih ruku« dolazi samo genitiv svojstva (*dôjti prăznih rûk*). Ovaj je instrumental, kad je riječ o prenošenju komitanta i sl., blizak instrumentalu motuma/

⁵³ Instrumental je u 85. primjeru tipična priložna oznaka, a u 88. primjeru tipični depiktiv, ukoliko se nekongruentni depiktiv može smatrati tipičnim. Neki su primjeri granični.

⁵⁴ U spontanom sam govoru čuo i jedan primjer koji se ne uklapa u ovu sintaktičku podjelu: *mèni je pòčolo tlâkun okâ mi je svêkar ûmra* (tj. problemi s tlakom su mi počeli...). Ovdje neće biti posrijedi tipični instrumental uz fazne glagole, nego se može pretpostaviti da se instrumental nadovezuje na neki neizrečen pojam u značenju 'problemi' ili nekom sličnom značenju. U tom bi se slučaju instrumental mogao promatrati kao svojevrstan aktant.

⁵⁵ Misli se na bolesnika kojemu daju čisti kisik.

pacijensa. U nekim je primjerima (recimo, u prva tri) ovaj instrumental blizak instrumentalu oruđa.

74. *A isto je bilo, sãmo nôga pûta nî bilo pûta vôde: mêtar i osandesêt. Znãš kãko su ostãvjlãli: pô mêtara, mêtar – nî bilo âuta. Kî je nôga pûta znã da će âuto dôjti. Da si mògo prôjti tovãrun ili karijôlun (tj. s kolicima): tò je tò.*

75. *Grên, ali šëpajuçi: dî çu?, ne môgu... Uçêr san pošlã kumpîrî .. kopãti i isto san se > apošlã karijôlun: jã govôrin, držãçu se karijôle.*

76. *Sã çu jã tẽbi rêçi. – Ê, rêcite. – Muškî su na hodîli po rîbanju i po navigãciji, a mî žẽnske .. motîkun i pûmpun.*

77. *Tò ka ženã ròdi, po pòjdeš vîti dîtè i ponesêš dâr, tò smo mî zvãli hodîti kolãçîma jer su prvo kolãçî nosîli.*

78. *Jã govôrin, dî je vãj sã po vîn vrîmenu zalefî se. – Je li lumbrèlun dôšo dovãmo? – Ništa, sãmo otvorî âuto i zatvorî i dôšo drçêçi vôde.*

79. *Reklã sa je jã, govôri, ako ne dôjdete KÛDun, dôjdite sãmi.*

80. *I tò je ûn dôšo svojîma prîjateljima⁵⁶? – Ê.*

81.⁵⁷ *Mêne su za tàoca slãli isprî sebe u çufît: stãvili skãle da jô prva njîh, a onî za mânun pištuôlun, da grên prva u çufît, jer kãko će onî puôjti, da ih kî ne doçêko.*

82. *Na mutôru nãmo nêšto rãdi po da mu dãn mãlo kîrpe za istrîti. – Åjde, dãj mu mãlo kîrpe. Çëkoj çëkoj: èvo .. çu mu jã... – Stãvi slûšalicu po mu ponësi. – Èvoèvoèvo. Sveîsto mi je. Dãçu mu vãko, rêko ûn nîki, slûšalicun.*

83. *Ka se je Svêti Šîmè (tj. škrinja svetoga Šimuna) otvãro, to je bilo nãzo .. pûno gòdin, ka smo mî pošlî kakôã .. KÛD: i mî smo pøneli frît i pîti⁵⁸ i svãšta nõ... Mî ti došlî u Fòšu, iz Fòše kãko onò, .. mîsin, i barjãkun i svè...*

Adverbijalno-depiktivni komitant uz nežive orijentire posvjedočen je u konstrukcijama triju tipova. Prvomu tipu pripadaju izrazi kao *tò prôjde/dôjde gòdinama*.

⁵⁶ To je jedini primjer s ljudskim komitantom. Spontano ga je izgovorila najstarija informantica. Međutim, ovdje zapravo nije riječ o besprijedložnom instrumentalu, nego o instrumentalu s prijedlogom (*i*)s koji je poništen pred *svojîma*. Naime, informanti potvrđuju *dôjti svojîn prîjateljjun*, ali ne i *dôjti prîjateljjun*.

⁵⁷ Prečki primjer.

⁵⁸ Tj. uštipaka i vina. Poimeničen infinitiv *pîti* znači vino. On može doći i s atributom, npr. *ostãlo je crnoga pîti*.

Uz iste glagole informanti potvrđuju i instrumental *vr̥imenun* (npr. *svě će tō prōjti vr̥imenun*), ali ja ga nisam čuo u spontanom govoru.

84. *A bī je vīti za oči. (...) A govōri dōktorica, Ŧà, govōri, znāte štō: gōdinama dōjde i kanāļi se zatvōru i svě.*

Drugomu tipu pripadaju izrazi kao *vītrun dažī, dažī būrun* i drugi slični izrazi u kojima se govori da vjetar nosi kišu, odnosno kakav vjetar nosi kišu. Orijentir je u tim slučajevima pojam *dāž*, koji je sadržan u glagolu *dažīti*.

85. *Kī b rēko da san se od āuta dōvde vāko smoči. – (...) Ővde ispo tarāce svījo: būrun pūše i svījo. (...) Ū je dōšo u kūču i govōri, dažī pulentādu⁵⁹, jā govōrin mōguče, zōve būru. Kā jā otvorī funēstru vōde... – Nēnē, bās būrun: prāvu būrun, prāvu būrun.. .*

Najčešći je s ovim instrumentalom treći tip konstrukcija, u kojem je orijentir hrana: obično kad je riječ o pripremi hrane, rjeđe o konzumiranju. Kad je riječ o pripremanju hrane, komitativni instrumental konkurrira s izrazima s prijedlogom *is*, a donekle i s izrazima s prijedlogom *na* + akuzativ. Konkurencija je sa *na* + akuzativ posrijedi u slučajevima kad se pod načinom pripreme podrazumijeva neka namirnica koja se dodaje uz glavni dio jela koje se priprema. Tako se može reći *frīgati plučīnu⁶⁰ (is) kapūlun* i *na kapūlu*, ali samo *pēči kumpīri (is) kōrun*.

86. *Bīla mi je Marīja Gřgičina: ovāj je je trāktor načīnjā, po je (odāvna odāvna) dōnela pē-šēs planzūric⁶¹. Da nēmo drūge rībe nego da sāmō su tō uvātīli u mrīžicama. (...) ūnda sā ih bācīla u skrīnju... – Ê. – Jā-or, danās īmomo onē jūhē o pōvrča, or, grēn iznēti po grēn nō pofrīgat sāda. – Ê, tō ti je dobrō. – Gor Dōbri, čā nīsī ə .. učīnla brudēt po njīh bācīla, kumpīrima bmo poīli.*

87. *A kāko bēlu (sc. žīgericu) napravīš? – Bēlu stāvin līpo kapūle, .. i ka se īskru kapūla prevēne, līpo bēlu na komadīči .. i ūnda stāvin vīnā īskru unūtra. – Aħq. – Ê. I tō kūvo, i tō je is kapūlun mēni òdlično. – Jē, tō je līpo, sāmō što jā nīsān > nē znon napravīti. – Ê. Užāla san prīje, ka smo kō > stāli ko Blāženke, do Gavriloviča: à slizenē ti bōga po na kapūlu .. nāko, ô: kapūlun frīgono.*

⁵⁹ *Pulentāda* je jak sjeverozapadni vjetar.

⁶⁰ *Plučīna* su životinjska pluća kao namirnica, tj. bijela džigerica.

⁶¹ *Planzūra* = plazulja (riba).

88. (..) *Onò su kàj frìte* (o pečenom krumpiru). *Užâ je Vênko ispèçi svè nàko kòrun.* (...) *nâpolak i posolìti ga i ûnda ga nàko kòrun pèçi.*

Prema živosti je orijentira praktično podijeliti i primjere u kojima komitativni instrumental dolazi kopulativno i atributno.

Komitativni je instrumental kao kopulativ s glagolom *bìti* zabilježen u nekim slučajevima u kojima predikat označava stanje (obično privremeno) ili osobinu. U slučajevima kad je orijentir osoba, riječ je o primjerima *bìti âutun* (trenutno imati auto pri ruci, biti »u voznom stanju«), *bìti dròbun* (imati (velik) trbuh (o trudnici) – privremeno stanje, a ne trajna osobina) i *bìti ščâpûn* (hodati sa štapom, koristiti se štapom, imati štap)⁶². Atributnim se može smatrati komitativni instrumental u 93. primjeru. Osim toga, informanti potvrđuju i primjere kao *vìdi san jenù ženù dròbun* (tj. trudnicu).⁶³ Instrumentali uz kopulu kao u sljedećim primjerima ne mogu se zamijeniti instrumentalom s prijedlogom *is*.

89. (...) *jer nêmo autòbusa. I ûnda je trèvi Hrâbra zaprâvo – çùjen jâ Hrâbru: jâ govòri, kûme jesi âutun. Da jê. I nêke Kâljuje su se pîtâle jel mòru š njîn do Kalî... I govòri, ma vèliko je âuto, stâçete svì. Jâ govòr, dòbro je. Kâ pòsli Gòrana Bârbina došlá... Ka smo se, > jâ govòrin, nè znon je li Gòrana âutun .. ili će ostâti râđiti.*

90. (...) *I nâš kumpîr je drùkčiji. Zâgrecane i Slovènci ôvde .. > Jordâna prodâdê .. kumpîri, onì ponesû ka su âutima.*

91. *A dî ti je Tàmara? – Tàmara je reklâ da u rēdù čekò za jedanâest ÷ po, sa bi trébala dôjti. – Ê. – Ê. Jer nâ je âutun u rēdù, govòri, bâbo, čekon – jâvîla mi se je...*⁶⁴

92. *A bãš sq jâ reklâ, nîki dâñ smo hodîli, hodî je Dòbri křv vâditi – kâ je nò, u ponēdiljak bìlo –: jaòr, ti bòga, svè ščâpîma*⁶⁵. *Jâ govòr, sâmo da tí ščâp, a vîdi ih: svè, svâki drùgi ščâp îmo.*

⁶² *Bìti ščâpûn* nije opis osobe koja se trajno služi štapom, nego je opis situacije u kojoj neka osoba ima štap / njime se služi, a služi li se ona štapom trajno ili ne, nije bitno.

⁶³ U takvim primjerima granica između atributa i depiktiva, naravno, nije osobito oštra.

⁶⁴ Ovaj primjer zapravo ne pripada ovamo jer *âutun* ovdje nije kopulativ. *Âutun je u rēdù* = čeka red u autu.

⁶⁵ Ovo neće biti instrumental oruđa. Hodati pomoću štapa kaže se *hodîti po ščâpu*.

93. *Sâ se mēni čūdi učēr u bōlnici: osandesēt i šest gōdišč, po, govōri, grē, .. kâj divōjka grē. A jâ-go, a bāš grē: ščāpûn divōjka.*

94. *A rādi, govōri, ūmorna, bāš mi iscr̄pljeno izgljēdo, a onī ništa je ni... Govōri onâ je drōbun, po da je onō vānka, govōri, nâ je posadila cvīce, kopāla valjā.*

Primjera je s komitativnim instrumentalom uz neživi orijentir kao kopulativom i atributom sasvim malo. Kao nežive sam orijentire zabilježio samo palačinke (komitant je naravno nadjev)⁶⁶ i odjeću s rukavima. Naime, standardnomu »dugih/kratkih rukava« u kukljičkom odgovaraju izrazi s komitativnim instrumentalom *dūgaškima/krâtkima rukāvima*. Neki se detalji odjevnih predmeta označavaju konstrukcijom s prijedlogom *na* + akuzativ (*mâjica na špalīne*), ali duljina rukava se tako ne označava. Komitativni je instrumental uz nežive orijentire kao kopulativ i atribut očito usko ograničen na neke semantičke tipove izraza. Tako se prema obavijestima informanata u izrazima kao *karijōla* (kolica, tačke) *is drvènin kōlun* prijedlog ne može izostaviti.

95. A.: *dāču ti... Ěvo ti sa ěurokremun jednū (sc. palačīnku).* – B.: *Čā su vō, .. cūkrun? Štō je vō? .. Jēli?* – A.: *Otō je mrmelādun, vō je ěurokrem.* – B.: *A ěurokrem.* – C.: *Ěurokrem: nēču ti jâ ěurokrem.* – A.: *Ěto ti mrmelādun. Kūma a štōš tī? Oš mrmelādun?*

96. *A jâ da grēn sâda, jâ govōrin, sâ ču ručēnje, po ču kūkōli mājicu oprâti i ovō rastrīti krâtkima, da više .. se ne nōsi, po ču da mi se osūši bār u dvāputa po mālo oprâti.*

97.⁶⁷ *Večerâs je nō mālo – trēbaš stāviti kào đēmper ili nēku košūlju dūgima rukāvima.*

2.5. Instrumental načina

Način nije samo kategorija koja se ne da jasno razdvojiti od nekih prethodno obrađenih kategorija i instrumentala puta, nego je kategorija koja se s njima

⁶⁶ Nadjev vjerojatno općenito dolazi u komitativnom instrumentalu u slučajevima kad se može izvesti iz instrumentalna sredstva, npr. *palačinke mrmelādun (sc. namāzone)*, *kiflice mrmelādun (sc. napūnjene)*, ali *kolāčī is krēmūn* (kad se suprotstavljaju kolačima bez kreme). Kao što se u ovom slučaju komitativni instrumental vjerojatno izvodi iz instrumentalna sredstva, tako se u nekim drugim slučajevima vjerojatno izvodi iz instrumentalna oruđa, npr. *bīti ātun* prema *hodīti/dōjti ātun*.

⁶⁷ Neviđanski primjer.

presijeca. Drugim riječima, kriteriji po kojima se neki instrumental može kategorizirati kao primjerice instrumental oruđa ili komitativni instrumental s jedne strane, i kriteriji po kojima se neki instrumental može kategorizirati kao instrumental načina, međusobno se ne isključuju i ne pripadaju istoj kategoriji. S tim se u skladu instrumentalom načina ovdje nazivaju adverbijalni instrumentali koji označavaju način, a teže se uklapaju u prethodno obrađene kategorije. Neki su od tih instrumentala bliski instrumentalu oruđa, neki su bliski instrumentalu puta, a neki su bliski prilozima. Ovi se instrumentali, kao ni adverbijalni instrumentali sljedećih kategorija (put, vrijeme, uzrok), ne mogu zamijeniti izrazima s prijedlogom *is*.⁶⁸

98. (...) *Ūnda bi je povèle nĭkoj stâroj (...) da je nĭka ključûn molĭla bõga, nĭka stâra, nè znõ jâ.*

99. *Da za svojè morâ sũdun hodĭti!*

100. *I štõ ûn govõri, kĭ su svidõci? – A nĭ mu reklâ kĭ su svidõci, nego ûn a dâ sũdun – > jâ nè znõ je li dâ -: da će dâti sũdun, i gõtovo.*

101. *Učër je nosĭ knjĭžice õvde. – Mèni je učër i došlõ põštun.*

102. *Nĭšta ne mõreš sĭlun, Rãtka.*

103. *Dĭ su nãše mãsline: ne mõreš tĭ njũ počešãti sãda zelènu. – A jê, čũješ... – Ma ne mõre: mĭ čemo poçãti di je rêtko, sã će se .. põjti na Velivřh, ûnde nan je ùretko, po čemo – i ko se bũde da ne zatvõru mõst u Mãževicu i otõ -, po čemo rêdun. Ali dokle tĭ dõjdeš rêdun, nã sazrĭje.*

Ovamo ide i fraza *lĭvo kãj kablĭman* (lije kao iz kabla) zabilježena u Meštrić 2003 (284), a ovamo se može dodati i izraz *slãšćun ĭsti* (jesti s tekom). Ovamo dodajem i jedan primjer, koji je teško igdje svrstati, pa i ovamo.

104. *Mã, svãko zlõ je činĭla. (...) Nek je bõg sũdi. I nek je ûn dâ .. onõ što miritã. Stõ pũt je... Mã... Mãter bi bĭla svãkin ĭmenun nãzvola, ajme mèni...*

Porijeklom je instrumental i količinski prilog *dobrĭn* (dosta, (po)prilično).

105. *Kõlko je nã imãla gõdin? – A imãće nã dobrĭn gõdin.*

⁶⁸ Prijedlog je *is*, naravno, moguć samo ako u instrumentalu stoji identifikacijska zamjenica (lična ili pokazna).

106. *A štò ti je tò pometâti: ostâla je lîhâ. – Nî lîhâ, nego je ûnde ostâlo dobrîn, a nê lîhâ. – (... – nerazgovjetno) – A lîhâ, çûjješ, kî ne kòpo.*

Instrumentali načina kao standardno »približavati se velikom brzinom« u ku-
kljičkom govoru, naravno, nisu uobičajeni.

2.6. Instrumental puta

Ovaj instrumental označava put, odnosno vrstu medija kojim se netko ili nešto kreće. Ovaj je instrumental gotovo uvijek zamjenjiv konstrukcijama s prijedlogom *po* + lokativ, ali obratno, naravno, ne vrijedi. U korpusu je posvjedočen samo instrumental imenica koje označavaju relativno dugačke usmjerene puteve (*pûtun, cêstun, grîbljun*), a nisu posvjedočeni instrumentali imenica koje se mogu shvatiti kao površine po kojima se može slobodnije kretati po površini ili u trodimenzijskom prostoru. Ipak, informanti potvrđuju primjere kao *hodîti pòljun, leîti zrâkun, plovîti môrun*, ali su u slučaju imenica kao *pòlje, môre* i *zrâk* vjerojatno znatno uobičajenije konstrukcije sa *po* + lokativ. Odnos je konstrukcija s prijedlogom *po* + lokativ i ovoga instrumentala zbog malo primjera teško odrediti. Jedino je instrumental moguć u stalnom izrazu *pôjti krîvin pûtun*, a vjerojatno je češća varijanta i u izrazima kao *prôjti pûtun/cêstun*. Konstrukcije su s prijedlogom *po* + lokativ, sudeći prema korpusu, češće u izrazima kao *trêviti po pûtu* (sresti putem), *ûn se pò moru topî da bi prehrânî ženû i dîcu* (u rjeđoj je konstrukciji s instrumentalom množina *môrima*) i dr. U značenju ‘dovesti kopnom’ govori se samo *dovêsti po krâju* (*dovêsti krâju(n)* znači ‘privesti kraju’). Kad je riječ o distribuiranom mirovanju (*ležâti po zemlji*) moguće su samo konstrukcije sa *po* + lokativ, koje su jedina ili barem daleko najčešća varijanta i kad je riječ o više ili manje statičnom protezanju (*prûžiti se po zemlji*). Kad je riječ o relativno kratkim dionicama puta koje se mogu promatrati kao svojevrсна barijera, uobičajeni su prijedlozi *kroz, mej* i, u slučaju organa i njihovih produžetaka, *na* (*izâjti kroz funêstru, têçi mej kanêlu* (kroz pipu na bačvi), *pîti na slânku, grê mu křv nâ nos*). Ako je riječ o relativno uskim kanalima i o cijevima, također su uobičajeni prijedlozi *kroz/krez* i *mej*, a instrumental je moguć, iako nije osobito uobičajen, ako je takav put relativno dug. Tako informanti potvrđuju *křv tečê žîlama* i *křv tečê kroz žîle*, a u distributivnom prostornom značenju i *křv tečê po žîlama*. Naime, ako je put relativno dug – osobito ako je riječ o cijelom

kompleksu razgranatih puteva -, on se može shvatiti kao svojevrsan medij koji omogućuje kretanje, a ako je kraći, onda se češće shvaća upravo kao smjer/put ili kao barijera/suženje.

107. *Käko tò dicâ krênu krîvin pûtun. – Ê, krîvin pûtun, i štò češ. Jädan ûn, kîmu⁶⁹ krênu. Ê, jädan ûn kîmu krênu, a ne mòreš, tôte si nêmočan.*

108. *Štò îmo nõvoga u Kukljiçi? – A bõrme... Â, kî kôga vîdi? – Ne vîdiš nîkoga? – Â kôgaš vîti: mòreš prôjti pûtun gô i... – Êto ti ga nâ: ne morâš se ni obučivâti.*

109. *Ko je blîzu, unda mòre... – A nî blîzu, tò ì je nâmo ka se grê pu mòsta, nâmo pu Gõspê, ûnde. Sâ, nî ni tò dalêko, mîsin, nî tò, tò je cêstun.*

110. *Ali bräte mîli ako ti je u ìnteresu, .. i sâ ti je > òma ti je vřto na pûtu. A vâko trêbaš preko njeznoga prôjti. Ê, a nâ govõri, ali jâ môgu grîbljun. Sîguro da mòreš grîbljun, ka je grîblja podiljenâ. – Pa ûnda hodî grîbljun: .. svâkomu svojê.*

2.7. Instrumental vremena

Instrumental se vremena može podijeliti na dva tipa.

Prvim se tipom označava trajanje, tj. dužina vremenskoga odsječka. Riječ jeo instrumentalima množine kao *dânimâ, misêcima, gõdinama*, koji označavaju relativno dugo trajanje, tj. da nešto traje relativno velik broj dotičnih jedinica vremena. Ti instrumentali vjerojatno nisu autohtoni. Naime, tako se ne upotrebljavaju instrumentali množine imenica *ûra* i *godîšče*, koje postoje u kukljičkom, ali ne i u standardu. Autohton je instrumental ovoga tipa *vřîmenun* (duže vrijeme), koji se može smatrati i prilogom.

111. *Razmîšljon dânimâ prije tôga i svê računân kâ je sêdmi, znâš. – I ûnda zaburâviš.*

112. (...) *Jâ-gor, znâš štò: grê jâ lîpo ovò ucinîti u šûg i îskru pâštešûte iskûvati: i tâko i tâko ne îdêmo je .. æ vřîmenun.*

Drugim se tipom označava vremenski smještaj. Instrumentalima se vremensko-ga smještaja mogu smatrati *nõčun, dânun* i *zorûn* (uz *zorûn* govori se i *û zoru*

⁶⁹ Oblik *kîmu* samo u ovom primjeru, a informanti ga inače ne potvrđuju. Očekivalo bi se *kõmu*.

/ u zorù), dani u tjednu u instrumentalu (ako nije riječ o habitualnim procesima, znatno su uobičajeniji nazivi dana s prijedlogom *u* + akuzativ) te imenice *polovìcun*, *krâjun* i *počētkùn*.

113. *Došli su dotâmo, i nĵemu je pòčo əə ə nĵko crvĕno svĭtlo od pûmpe əəə vodē òvaj. (...) Nĵšta, Dòbri govòri, pùko je sĵurno rôtor... I sâd .. štò ču. – Ê. – I nĵšta. I razvidâ ûn tò bì drùgi dân kad je mògo – nedĭljun (nĕ znon ni jâ kâd je bìlo), – nò je razvidâ, ĭ .. nĭ: rôtor je dðbar.*

114. (...) *Štò češ kad râdi: dikòli râdi nedĭljun, dikòli popòdne, dikòli...*

115. *Vĭ dâni i mòre izostâti, ali ponedĭljkun nĕ.*

116. *Sâ će mi ovâj krâjun mĭseca pðrez, jâ govòr, pĕtsto kùn...*

117. *Govòri za pĕrvi mĭsec nek učĭne kontròle i ûnda da zazòvemo .. tâmo u .. krâjun mĭseca, počētkùn veljâče.*

Oblici *dânun* i *nôčun* mogu se smatrati vremenskim prilozima. Oni su u kukljičkom znatno češći od prijedložnih izraza *po dânu* i *po noć*.

118. *A tvojà tetâ Mĭlenka je hodĭla u dučân, a govòri mu, govòri: ‘A dĭ ste bìli, sântule Mârko?’. A sĭnko, govòri, a bì san u butĭgi, kûpĭ san vĕčinu – ali je je vĕgo ispod jakĕte –, govori: a da nôčun rôzi ne râzbijen.*

119. *Ali trnû mi rûke, vâlĵda kð se umòriš, kĭčma, ne mòreš... Ûnda nôčun kâj da su mi drvĕne. A vâko dânun .. onò .. râdiš, ali viš: jâ tĕlefon držĭn, i ûnda mĭnĵo rûke.*

Umjesto sintagmi kao »(prek)jučer noću / po noći« u kukljičkom dolazi akuzativ vremena *nôč* s prilozima *učĕr* i *prĕkučer* kao atributima. Slično i *učĕr/prĕkučer jûtro* (jučer/prekjučer ujutro).

120. *Štò se tí, nĭsĭ nâspola? – A bòme bãš: učĕr nôč san nĭkakor, načâs san nĕkakor.*

121. *Ûn je tò prĕkučer > učĕra > prĕkučer nôč .. tò je ûn ĭsto rasklĭmo (...)*

2.8. Instrumental uzroka

U korpusu je posvjedočeno nekoliko imenica u instrumentalu za koji se pojednostavnjeno može reći da označava uzrok. Ti su instrumentali, za razliku od aktantnih instrumentala sa značajkama uzroka obrađenih u 2.1., priložne oznake.

122. (...) *Ūnda tobõž da kãko tõ piše: da ūn nī Bēnič Ānte pòkojnog Pēre.. Jã gòr, tõ je nã zãbunu, jã govòrin, .. jer dīd je Pērè: nī ni ūn Pērè prãvo, nego ūn je pòkojn- > jã govori Jãkov.*

123. *Ū je bī u p̄rvin mīsecu, kad je bī òvde .. poslūn.*

124. *Jã san jùtros vrglã u mašīnu, i dok san došlã iz crīkve – danãs srīčun je pūhãlo mãlo i sūnce je bīlo –: èno se je osušīlo.*

3. Prijedlog *is*

Prijedlog *is* regira samo instrumental. Ovaj prijedlog kod konzervativnih govornika najčešće dolazi kao *is* (pred ličnim i posvojnim zamjenicama trećega lica, tj. pred zamjenicama koje počinju sa *nj*, kao *iš*, npr. *iš n̄j̄ma*, *iš n̄jegòvun m̄ãterun*)⁷⁰. Stanje s oblikom *is* koji regira samo instrumental razvilo se od stanja bliskoga onomu u hrvatskom standardnom jeziku tako da su se nekadašnji prijedlog *s s genitivom i prijedlog *iz* u kukljičkom, kao i u mnogim čakavskim govorima, stopili u *iz*, dok se u prijedlogu *s s instrumentalom i prefiksu **s-* u konačnici samo poopćilo početno *i*. O tom da je *i* u *is* naknadno dodano govori i činjenica da na prijedlog *is* ne preskače naglasak, usp. *zã manun*, *pr̄i manun*, ali *is m̄ãnun*. Tragom se starijega stanja mogu smatrati i primjeri kao *dõjti svojūn m̄ãterun* (ali ne ***dõjti m̄ãterun* – usp. i 80. primjer), koji se ponekad čuju od najstarijih i najkonzervativnijih govornika⁷¹, a očito su nastali prije nego što se u prijedlogu *is* definitivno poopćilo početno *i*. Doduše, i u današnjem se kukljičkom ponekad čuje *s* s instrumentalom, ali ponajprije od nekonzervativnih govornika pod utjecajem izvana, odnosno odozgo. Postoji i oblik *sa* s instrumentalom.⁷² On ponekad, osobito kod manje konzervativnih govornika, samo dolazi umjesto znatno češće varijante *is*, ali postoje i slučajevi u kojima ne može doći *is*, nego mora stajati *sa*. Tako je neposredno⁷³ uz skupine u autonomnoj upotrebi i u nekim sličnim upotrebama. Autonomno je upotrijebljen izraz koji označava sam

⁷⁰ Jednačenje pred prepalatalima se razumije samo po sebi i ovdje se grafički ne označava.

⁷¹ Danas je (gotovo) pravilo *dõjti is svojūn m̄ãterun*.

⁷² Sa, barem dijakronijski gledano, dolazi i s genitivom u ukočenim izrazima *sa strãnê* (ali *iz ovê strãnê*), *sa z̄bũre*, *sa z̄jũga*, *sa zmõrca* (sa sjeverozapada), *sa z̄jãprka* (s jugozapada). Te »ukočene izraze« bilo bi bolje smatrati prilozima i pisati zajedno već i zato što riječi kao ***z̄jũgo* i ***z̄bũra* ne postoje.

⁷³ Tj. ako pred autonomnim dijelom ne stoji neautoniman atribut.

sebe⁷⁴, npr. *onâ jôš nî mène osnôvala* (tj. oslovila) *sa tî ili pozdrâviti sa »dobar dân«*. Bliska je autonomnoj upotreba glasova pri kojoj glas označava slovo, npr. *tò se pîše sa â*, upotreba brojeva pri kojoj oni ne označavaju količinu, nego sam broj⁷⁵, npr. *pomnožiti sa dvâ* i sl. *Sa* mora stajati i u izrazima kao *tristòsan sa dvâ*, kojima se označava tjelesna temperatura. Ti se izrazi koncipiraju, ili barem konstruiraju, slično kao i autonomni izrazi (usp. i standardno *trideset sedam sa jedan*, a ne *trideset sedam s jednim*). I konačno, *sa* mora stajati uz neautonomno upotrijebljenu imenicu u ponekom ustaljenom izrazu, npr. *nek je sa srčun*. U takvim se izrazima oblik *sa* može smatrati posuđenim. Uz ostale, tipične neautonomne izraze *sa* ne mora stajati i obično ne stoji, npr. *došlâ je is tòbun*, *došlâ san is Dôris*, *jâ san dôšo is jenîn kûferun*, *a ûn is dvâ*, *moğlî bi svêga imâti da ne kupÿju ništa .. is mâlo* (tj. uz malo truda). Prijedlog *is* ima dva osnovna značenja: komitativno i instrumentalno. Komitativno je značenje primarno i zastupljenije od instrumentalnoga. Sasvim su rijetki primjeri upotrebe koja se izvodi iz komitativne, ali nije ni komitativna ni instrumentalna (v. 3.1.4.4.).

3.1. Komitativno *is*

Komitativno se *is* upotrebljava kao komitativ u širem smislu koji ujedno obuhvaća i komitativ u užem smislu. Takav komitativ označava svojevrsno zajedništvo, tj. komitativna skupina s prijedlogom *is* označava entitet koji je u svojevrsnom zajedništvu s nekim drugim entitetom. To je zajedništvo teško preciznije definirati jer može biti vrlo raznoliko. Relativno je raznolika upotreba komitativne skupine sa *is* i u sintaktičkom smislu. Ona dolazi kao kontinuum između priložne oznake i depiktiva⁷⁶, kao kopulativ, kao član svojevrsne sastavne kon-

⁷⁴ V. Padučeva 2017: § 5.

⁷⁵ Takva se upotreba brojeva zove apsolutna, za razliku od kontekstualne upotrebe. Kontekstualno i apsolutno se upotrijebljeni brojevi u jezicima mogu formalno razlikovati (v. Marković 2012: 466 i 485), a sudeći po spomenutom uvjetovanju oblika prijedloga, moguće su i specifične sintaktičke razlike. Termin *apsolutan* ovdje ne treba shvaćati doslovno jer se u tom slučaju upotreba broja u prijedložnoj skupini ne bi mogla smatrati apsolutnom.

⁷⁶ Doduše, pitanje nekongruentnih depiktiva, kao ni mnoge druge pojedinosti u vezi s njihovim statusom, još nije do kraja riješeno, ali može se reći da se tipična priložna oznaka i tipični depiktiv semantički razlikuju po tom što priložna oznaka opisuje proces (predikat) od kojeg sintaktički zavisi, dok depiktiv opisuje neki entitet u vezi s procesom (predikatom). Doduše, postoje i kongruentni depiktivi po značenju vrlo bliski priložnim oznakama (npr. *tî si prvi dôšo*, *têbe san prvoga vidi* ili *svâs se trêšê*), a postoje i formalno tipične priložne oznake koje po značenju graniče s depktivima (npr. stand. hrv. *zamišljeno hodati*). Prema tome, između depiktiva i priložne oznake postoji kontinuum. U vezi s tim kontinuumom u slučaju prijedloga *is*

strukcije, kao atribut i konačno kao aktant. Adverbijalno-depiktivna je upotreba komitativne skupine najzastupljenija. Za komitativ bi se u svim službama osim aktantne moglo reći da označava povezanost, tj. entitet s kojim je na neki način povezan drugi entitet⁷⁷, dok komitativ kao aktant u pravilu označava odnos, tj. entitet s kojim je drugi entitet u nekom odnosu. Detaljnije će o ovim značenjima biti riječi u nastavku. Upotreba se komitativa u daljnjem tekstu klasificira prvo po sintaktičkoj funkciji, zatim prema živosti orijentira i komitanta i konačno prema ostalim osobinama. Živost je za komitativnu konstrukciju vrlo bitan parametar jer o njoj ovise razne druge njezine osobine. U komitativnoj su konstrukciji sa *is* moguće sve kombinacije orijentira i komitanata s obzirom na živost, ali nisu jednako zastupljene. Najslabije je zastupljena konstrukcija s neživim orijentirima i živim komitantom⁷⁸, ali i neke su druge kombinacije zastupljene s relativno malo primjera. Sve su četiri kombinacije u korpusu potvrđene samo pri adverbijalno-depiktivnoj upotrebi komitativne skupine. Teško je znati u kojoj mjeri takvo stanje valja pripisivati neupotrebljivosti određenih kombinacija u kukljičkom govoru, a u kojoj mjeri nedovoljnoj veličini i uravnoteženosti korpusa. Komitativno *is* u korpusu nije potvrđeno u vezi s riječju *zâjno* (?zâjno *is*), a takva veza ni informantima ne zvuči kukljički.

3.1.1. Adverbijalno-depiktivna upotreba

3.1.1.1. Živi orijentir i živi komitant⁷⁹

Ova je upotreba najbliža komitativnoj konstrukciji u užem smislu kako je ona određena u odjeljku 2.4. ovoga rada prema Arhipov 2005 (45 i 67). Doduše, između ove upotrebe i Arhipovljeva shvaćanja komitativne konstrukcije u užem smislu postoje određena nepoklapanja. Osnovna su nepoklapanja sljedeća: komi-

usp. sljedeće rečenice: *Sprēmīla san kūču is prijateljīcun.* (prijateljica vjerojatno nije samo prisustvovala pri spremanju, nego i sudjelovala u njem, pa skupina *is prijateljīcun* opisuje proces spremanja), *U Mēriku je pošlā kaj divōjka, a vrātīla se je is mužun i dvōje dicē.* (u ovom se slučaju komitativom prije opisuje stanje subjekta u trenutku povratka, nego sam povratak), *Vīdīla san je is nīkin mladīcun.* (depiktiv), *Došlā je is jenīn kūferun.* (depiktiv: ne opisuje se samo dolazanje, nego subjekt pri dolasku).

⁷⁷ To je entitet koji se ima (uza se) / sadrži ili/i entitet koji s drugim entitetom na sličan način sudjeluje u procesu koji se doživljava kao jedinstven.

⁷⁸ Ona je spontano potvrđena samo u primjerima tipa *nosītil/ponēti nēšto is sōbun*, ali informanti potvrđuju i primjere kao *na nīn zīdū visu gājbe is ticama.*

⁷⁹ Jedan se specifičan podtip ove upotrebe ne obrađuje ovdje nego u 3.1.2.1. (187. i 188. primjer).

tativ u užem smislu, onakav kako ga shvaća Arhipov, ne mora izražavati zajedništvo, a ovdje (tj. pod 3.1.1.1.) obrađena konstrukcija mora⁸⁰; u slučaju pravoga komitativa orijentir i komitant moraju imati istu (implicitnu) značenjsku ulogu, a u slučaju ovdje obrađene konstrukcije oni se mogu razlikovati po agentivnosti; Arhipov komitativnom konstrukcijom u užem smislu – točnije: dvojbenim slučajem, koji se može tumačiti i kao komitativna konstrukcija u užem smislu – smatra i konstrukciju koja se ne obrađuje ovdje, nego pod 3.1.3.1.⁸¹

Konstrukcija koja se ovdje obrađuje, slična je sastavnoj konstrukciji (skupini s veznikom *i*) s dva živa entiteta⁸² upravo po tom što entiteti u obje konstrukcije obično imaju istu značenjsku ulogu. Ipak, te se konstrukcije ne razlikuju samo formalno, nego među njima postoji i više funkcionalnih razlika.

Kao prvo, u sastavnoj konstrukciji živi entiteti doista obično imaju istu značenjsku ulogu, dok u slučaju adverbijalne komitativne konstrukcije sa živim orijentirrom i komitantom skupina sa *is* ima eksplicitnu ulogu koju bismo mogli nazvati socijativom, a pri tom obično ima i implicitnu ulogu jednaku ulozi orijentira.⁸³ To znači da živi komitant u konstrukciji ovoga tipa zajedno sa živim orijentirrom sudjeluje u situaciji koja se doživljava kao jedinstvena, pri čem komitant i orijentir u toj situaciji sudjeluju na sličan način. Situacija se može doživljavati kao jedinstvena ako orijentir i komitant »obavljaju zajednički posao«, makar to ne bilo u isto vrijeme i na istom mjestu, (npr. stand. hrv. *on je s njim napisao članak*), ali običnija je jedinstvena situacija u kojoj orijentir i komitant sudjeluju istovremeno i u istom užem prostoru (npr. *pòšo san iš njima u kîno, brâ san iš*

⁸⁰ I ova konstrukcija, koja se može smatrati jezgrom komitativne upotrebe, označava upravo zajedništvo, a ne praćenje, kao što to sugerira naziv *komitativ* (lat. *comitari* = pratiti). Naime, u ovoj se, kao i u nekim drugim konstrukcijama s komitativom, kao prateći ili sporedan entitet može doživjeti i orijentir, a ne samo komitant, npr. *is mânun je u kupèu bì i niki mâli*.

⁸¹ V. Arhipov 2005: 43, 55–56, 64, 86–87. Doduše, čini se da pravi komitativ za Arhipova ima donekle pomične granice. Tako se u Arhipov 2005 (45) tvrdi da komitant u slučaju pravoga komitativa nije obavezan dio rečenice i da se situacija (proces) ne mijenja ako se komitativna skupina izostavi. Međutim, na stranici 68 stoji da je pravi komitativ najčešći s glagolima kretanja i položaja, a potom s glagolima kao *živjeti* i *ostajati*. Problem je u tom što glagol *živjeti* mijenja značenje ovisno o tom stoji li s nekim priložnim oznakama (način, mjesto, društvo) ili bez njih, pa se izostavljanjem komitanta kao jedine takve priložne oznake uz *živjeti* situacija mijenja, usp. stand. hrv. *on živi sa ženom* i *on živi* (= on je živ, nije mrtav). Bilo kako bilo, skupina sa *is* uz *živiti* i neke slične glagole obrađuje se ovdje.

⁸² Pritom treba imati u vidu da veznik *i* za razliku od prijedloga *is* ne povezuje samo imeničke skupine, nego mnogo što: glagolske, prijedložne, pridjevske, priložne skupine pa i cijele rečenice.

⁸³ Komitativna konstrukcija nije jedini slučaj gdje se istovremeno pojavljuju jedna eksplicitna i jedna implicitna značenjska uloga. O implicitnom posesoru koji dolazi s različitim eksplicitnim ulogama v. primjerice u Benić (uskoro)b.

*njima marâške*⁸⁴). Ako se situacija ne doživljava kao jedinstvena, moguća je samo sastavna konstrukcija, usp. *Āntè râdi is Ānkun u tvôrnici* (samo ako rade u istoj tvornici), ali *Āntè i Ānka râdu u tvôrnici* (u istoj ili u različitim tvornicama). S tim u vezi postoje predikati koji mogu dolaziti u sastavnoj konstrukciji, ali ne i u adverbijalnoj konstrukciji sa *is*. Riječ je o predikatima koji označavaju nekontrolirane procese koji se upravo zbog svoje nekontroliranosti i zbog toga što im je uzrok većinom individualan, obično ne koordiniraju, a i kad su istovremeni, doživljavaju se tako kao da ih »vrši« svatko za sebe. To su predikati koji označavaju fiziološke procese kao *kašljâti, kîhâti, šmŕcati* i psihološke procese kao *bîti žâ, ljûtiti se, zavîdâti, strâšiti se, želîti*.⁸⁵ U adverbijalnoj konstrukciji sa *is*, ako je orijentir subjekt, nisu mogući ili su teško mogući i neki drugi predikati koji označavaju nekontrolirana ili slabo kontrolirana stanja kao *čûti, vîti* (ali ne i *slûšati, gljêdati*), i *imâti*. Konačno, u adverbijalnoj konstrukciji sa *is* ne dolaze predikati koji označavaju svojstva kao *bîti lîp, bîti jâk* i sl.

Kao drugo, živi orijentir i komitant u adverbijalno-depiktivnoj komitativnoj konstrukciji, za razliku od živih članova sastavne konstrukcije, mogu imati različit sintaktički tretman i različitu komunikativnu vrijednost. Tako se modalni operatori često odnose samo na orijentir, a ne i na komitanta, usp. sljedeće primjere.

125. a) *Ūn bi pòšo is mânun, ali jâ nêču da grên iš njîn;*

b) *Jâ i ûn bimo pošlî.*

126. a) *Ōdi tî is mânun.*

b) *Ājmo jâ i tî.*

S druge strane, u slučaju sastavne konstrukcije vrijedi tzv. ograničenje koordinirane strukture⁸⁶, u skladu s kojim se sastavna konstrukcija ne može razbijati tako da se postavlja pitanje o samo jednom konjunkturu (**kî i tî ste došli?) ili da jedan konjunkt funkcioniše kao odnosna zamjenica (**ûn mladîč ča i tî ste došli). Takvo ograničenje za komitativnu konstrukciju ovoga tipa ne vrijedi, npr. *is kîn si dòšo?, kî je tò dòšo is tòbun?; ûn mladîč is kîn si došlâ; ûn mladîč ča je dòšo is tòbun*. Isto tako, ne može se samo jedan član sastavne konstrukcije izdvojiti

⁸⁴ Višnje je mogao brati i svatko sebi: u ovom je slučaju dovoljno da se posao obavljao u društvu s nekim.

⁸⁵ Usp. Ivić 2005: 179 sq.

⁸⁶ V. Ross 1967: 159 sqq. i Pekelis 2015: § 2.1.

kao tema, odnosno rema, dok u komitativnoj konstrukciji ovoga tipa orijentir i komitant uvijek imaju različit stupanj tematičnosti. Orijentir je u pravilu tematičniji, ali moguće je i obratno. I stupanj empatije je u pravilu veći u orijentira, ali orijentir može imati i manji stupanj empatije nego komitant.⁸⁷

Navedene su razlike povezane s činjenicom da orijentir i komitant imaju različit sintaktički strukturni rang, tj. različit položaj u relacijskoj hijerarhiji 1. subjekt (nominativ), 2. izravni objekt (akuzativ), 3. neizravni objekt (dativ), 4. ostalo.⁸⁸ Orijentir je u ovom tipu komitativne konstrukcije u skladu sa svojom živošću najčešće subjekt. Komitant je uz subjektni orijentir najčešće priložna oznaka, rijetko je depiktiv, a ponekad je blizak aktantu (objektu). Različitost je u strukturnom rangu između subjektnoga orijentira i komitanta izražena i tim što je subjektni orijentir obično neizrečen (tj. predstavljen samo ličnim nastavkom), a i kad je izrečen, imeničke skupine koje predstavljaju orijentir i komitanta, često nisu jedna do druge nego se između njih nalazi neki drugi dio rečenice, koji obično sadrži glagol. Orijentir u ovom tipu komitativne konstrukcije rijetko dolazi i kao izravni objekt (u korpusu je potvrđen samo jedan (157.) primjer). Živi orijentiri uz žive komitante kao izravni objekti dolaze s glagolima kao *vîti, nâjti, trèviti, poslâti, ostâviti*. Komitant uz objektni orijentir u ovoj konstrukciji funkcionira kao depiktiv.

Ova je konstrukcija najbolje potvrđena s glagolima kretanja i u krnjim izrazima u kojima se podrazumijeva kretanje. Sto trideseti je primjer vrlo blizak primjerima s aktantnim komitantom obrađenim pod 3.1.4.1. jer u njem glagol kretanja dolazi u prenesenom značenju ‘družiti se’, ‘imati posla’.

127. *Ūnda je nâ došlâ is Krstînun pri mâter i pri òçuha.*

128. (...) *I gor Dôbri, očemo čâ; jâ govòrin, àmo čâ, da bâr mâloga – nîsân ga vîdla –, jâ govòr, àmo čâ is Srèčkun, po čemo .. > da bâr vîdin mâloga.*

129. (...) *Dânka Štřkova mène zòve – ja sa imâla trînâes gòdin, tò je bilo pedès .. i... – Šêste. – ...šêste. Ê. A govòri: Ròso, .. òdi tî is mânun, govòri, àjmo mî,*

⁸⁷ Detaljnije v. Arhipov 2005: 65.

⁸⁸ Takva je situacija i očekivana za prijedložnu skupinu. Isto je tako očekivano da prijedlog *is* općenito ne može uvesti nekoliko orijentira iste razine kao što veznik *i* može dodati više konjunkata koji se mogu smatrati jednakima po rangu, usp. *Ivâna i Gřgica i Ūzlovica* i ***Ivâna is Gřgicun is Ūzlovicun*.

govòri: svì tò > tè sîpe nakùpili, govòri, mî ništa, àmo vîti, àmo vîti: òdi is mânun.

130. *Reklâ sq jâ Srèčku, koš hoditi is mûnjenin, hòdi, brîga mène.*

Orijentir i komitant uz izrečene ili izostavljene predikate kretanja mogu se razlikovati po agentivnosti. Pojavu možemo promatrati kao svojevrsnu zeugmu pri kojoj izraz kretanja bolje odgovara jednomu članu nego drugomu. Agentivniji se član u odnosu na pacijentivniji može promatrati kao kauzator. Agentivniji član ili prenosi pacijentivniji ili mu na neki način pomaže pri premještanju (asistivna kauzacija): vozi ga, vodi i sl. U korpusu je kauzator većinom orijentir, a samo u jednom je (134.) primjeru kauzator komitant.

131. *Jedânpût je mojâ mâti kaživâla, îsto Srèčka... Da je ə ovêə > .. Sênkina bâba, vâ ça je bîlaəə: > nâ je iz Îžâ, vâljo u Kalî bîla udâna: odə Pâukove ženê... – Aq. – Pâukove ženê mâti. – Ê. – Î pošlè .. Marîja Dûjničina is Šîmûn: Šîmè da je ùvik bî sklòn valjâ da mu kî naškòdi, štò jâ znâdên. I ûnda da jedânpût govòri əəə Marîja: govòri, Zlàta, àjmo iš nîjma u Kalî. A çâ je onôga onò bîlo, po nogâma morâš pòjti, i pošlâ Fauštîna i pomògla in – òno su dicâ, nek je i dvî-tri gòdine, ìpak su têski, ne mòru ni hoditi, ā .. trêba ih nositi.⁸⁹*

132. (...) *I govòri òvâj ə .. is Bòrnu hodila na hîtnu...⁹⁰*

133. *Dîgla san je – nîsq je nego dîgla i jòpe se izvnrîla.. Jò, bðže! Î, da će nâ nâjloni. Jâ govòrin, ma vâmo dâj, jâ çu ti nositi, àj çepâj se mène, jâ çu pòjti is tðbun dðdom.*

134. *A çùješ, da je u grâdù, ûnda dòjdeš is kînkòli, kùpiš vrîçu dvî (sc. kumpîrov), i dðbro je.⁹¹*

Na sličan se način kao komitanti iz prethodnih primjera mogu upotrebljavati i neživi komitanti živih orijentira. Sličnost je upotrebe živih i neživih komitanata uz žive orijentire osobito karakteristična za konstrukciju u kojoj je glagol kretanja izostavljen, a komitant izražen zamjenicom. Štoviše, u ovoj konstrukciji dolaze i skupine sa *is* koje su prije instrumentalne nego komitativne jer u njima

⁸⁹ Dakle, Zlata i Marija su majke koje su uz Fauštininu pomoć nosile malu djecu, Šimu i Srećka, vračari u Kali.

⁹⁰ Tj. odvezla je malo dijete na odjel hitne medicinske pomoći.

⁹¹ Tj. netko te može odvesti autom u grad da kupiš krumpir.

zamjenici sa *is* odgovara imenica u besprijedložnom instrumentalu. Slijedi nekoliko primjera ove i sličnih konstrukcija sa živim i neživim komitantima⁹².

135. *Ūnda nî tî ni škôlu završiti svù (...) I ùnda .. jâ lipo iš njîn u Prêko, učinila mu râdnu knjîžicu, i ûn nâ brod, bî je kapitân, i kò bôg.*

136. *A štò mu je bîlo, jel mu...? – Á .. ũ je əəə u desêtin mîsecu bî unesvistî se – pâ u nêsvist -, i štò: is njîn u bôlnicu... A râk na mōzgu.*

137. *Jâ sq u vřtlu bîla, ka je nâ mēni: à da mi je pās prōšo, à kumpîrî su ti prispîli (...) I ùnda nâ ti > nâ mi se borî za mojē... A k vrâgu tî i tvoję i mojē: jâ mojē brânin sâma. – Mâ bîš. – Mâ, .. bîžibîži iš njûn.. – Ostârila je i onâ, bōga ti. – Á, bîži, jêdva grêde.*

138. *Sâ baš govōrin Dôbromu, pobrâču blîtvu po çu je očistiti. A ko je ne iskûvon, obariçu je po çu iš njûn u skrînju.*

139. (...) *jâ nè znon dî su onî is tîn pršûtima. – Prodāvâli. – Prodāvâli su? – Nego štò?. – A jâ se ni ne sîçon. – Špalête bi se poîle, a dikòli bi i špalête pròdoli.*

140. *Govōri, jedân dâñ jâ pōšo, govōri, àjde, govōri, Sêbura, nariži .. krûva. Govōri, a jâ ti pōšo is nožûn, a onò se mēni okrêne u rûci i ù more. A jâ ti břzo nâlet skòkni i zaronî i çepâ ga, govōri. Mîsliš, govōri, vrâg mu sriçu òdne, niti kâpi nî ni pošlò û nj.*

141. *Naçâs, govōrin ti, svùgdi iš njîma (o rukama), jûtros jêdva san se obûkla. Ali danâs çeli dâñ ne môgu iš njîma ništa⁹³.*

142. (...) *A jâ iš njûn (o ozlijeđenoj ruci) dôli î .. iš njûn san râdîla i jâ govōrin mirovânje: .. jâ san mâsl'ne brâla î...*

S drugim je predikatima ova konstrukcija rjeđa nego s glagolima kretanja i izrazima u kojima se podrazumijeva kretanje. Izdvajam nekoliko skupina predikata potvrđenih u korpusu.

⁹² Iako se ovdje obrađuje konstrukcija sa živim orijentirorom i živim komitantom, primjere s neživim komitantima dodajem da se bolje uoči svojevrstan most od primjera sa živim komitantima preko primjera sa neživim komitantima do primjera u kojima je skupina sa *is* prije motum nego komitant.

⁹³ Ali *mâhati rukâma, ne môgu rukâma.*

1. Više ili manje stalni izrazi s glagolima kretanja, koji u danom kontekstu zapravo ne znače kretanje.

143. *Nīsì smìla pòjti iš njîn ù kolo sèdan pùti.*

144. *Onâ je hodìla u škòlu iš njûn.*⁹⁴

145. *Nì su is nâmi na plìvaricu hodìli.*

2. Još neki glagoli događaja i odvijanja⁹⁵ (izrečeni i neizrečeni).

146. *A je li bìla Slàđana onò is Svèmirun potpìsâti.*

147. *Nè znò jâ bì li pomòglo* (o domaćem lijeku za dišne organe), *nè znon, vîču sâ... – A mòžda bì, ka nīsì provâla. – Nīsân > jesân pòpila iš njîn bìla nâko jenù žlìcu i više nīsân.*

148. *Tàmara je bìla ostâla, a i Mìlè je bì pòšo, əə nə znon, gôri da će nêšto is brâtima, po je pòšo gôri.*

3. *Bìti* s oznakom smještaja.

149. (...) *A njòj je mùž bì is nâšin strìcûn Vînkun na brođù valjâ (...)*

150. *Nò san bila, ka san bìla is Slàđanun u grâdù, san bìla žèluci kùpìla od kokošè (...)*

151. (...) *A govòri pokòjna bâba > da govòri, kî ti je tò dòli .. is tòbun?*

4. Još neki glagoli koji izvorno označavaju stanje, i s njima povezani glagoli. Značenje je često preneseno, a upotreba često bliska aktantnoj.

152. *Onâ je dvajstrète – Blàženka –: a i nâ nè zno više. – Kâ Blàženka. – Blàženka Martìnova. Vâ Štrkova, Ròsina mâtì. – A is kîn onâ žìvè? – A nèke žènske dòjdu nâpromin, pâzu je, i tò.*

⁹⁴ Tj. zajedno su se školovale.

⁹⁵ Razlikuje se stanje (proces pri kojem se ništa ne mijenja), događaj (dovršena zamjena jednoga stanja drugim) i odvijanje (smjena faza u progresu). Svršenim se glagolima izriču u osnovi samo događaji (metonimijski se izriču također stanja i odvijanja kao rezultat događaja), a nesvršenim se glagolima izriču sva tri tipa procesa. Ove kategorije zapravo nisu osobine glagola, nego cijelih situacija. O ovoj pojednostavnjenoj, ali praktičnoj klasifikaciji s obzirom na akcionalnost v. Zaliznjak i Šmelëv 2000: 35 sq., a usp. također Swart 1998: 348 sqq. s ondje navedenom literaturom i Plungjan 2016: 154.

153. (...) *A i Jūrè je žīvī is jenūn, ali je prekīni.*

154. *A p̄rvo je želī mladīč kâ će dôjti na oltâr, da se > pôp ga venčâ da grê spâti is žēnskun⁹⁶. A štò će sâda kad ə, čī je uvâti, òma grê is njīn.*

Komitativna konstrukcija s glagolom *imâti* ne označava zajedničko posjedovanje samo po sebi, nego zajedničko posjedovanje/imanje kao rezultat zajedničkoga stjecanja, stvaranja.

155. *A nâ kũču îmo? – Mũž je îmo. Ūn je imâ is p̄rvun ženūn kũču vâlĵda, po su podilīli svâkomu p̄lak, štò jâ znâñ: tâko da nâ îmo tê pô kũče > mũž je.*

156. (...) *Nò je ūn Gvêru oženī. Îmo ūn dvòje dicê is Gvêrun (...)*

5. Glagol *vīti*: orijentir je objekt.

157. *A je li je Snjêza kôga nošlâ? – a ne vīdin je jâ is nīkin (...), a jeli îmo kôga, p̄toj bõga.*

3.1.1.2. Živi orijentir i neživi komitant

Ovaj se tip komitativne konstrukcije može smatrati samo komitativom u širem smislu. To vrijedi i za sve sljedeće tipove obrađene u 3.1., iako su neki od njih bliži pravomu komitativu, a neki dalji od njega. Primjeri su komitativne konstrukcije ovoga tipa vrlo raznorodni. Orijentir je u svim primjerima subjekt, a komitant u mnogim primjerima nije lako sintaktički odrediti. U dijelu je primjera komitant više ili manje nedvojbeno depiktiv (158., 159., 161., 162.), u nekima ga ima najviše smisla tumačiti kao priložnu oznaku (160.⁹⁷ i 164.), a u nekima je blizak aktantu (163.). Primjera je znatno manje nego u tipu obrađenu u 3.1.1.1. U posljednjem primjeru komitant graniči sa sredstvom/oruđem. Donekle sličnu funkciju ima i odgovarajući komitativni instrumental, obrađen u 2.4.

⁹⁶ Komitant uz glagol *spâti*, kako se čini, u ovom primjeru ipak nije potpuno isti kao aktant uz simetrične glagole kao *ljūbīti se, svâdati se* i sl. Tako već izraz *zâjno spū* znači ‘imaju spolne odnose’ (upotreba je zabilježena spontano), dok je ***zâjno se ljūbu* i sl. nemoguće jer se podrazumijeva da se ne ljubi svatko za sebe.

⁹⁷ U 160. je primjeru neživi komitant atipičan i donekle sličan živim komitantima iz 3.1.1.1.

158. *Ūnda smo mî onôga râta bîli prôšloga po .. onîn kotârû hodîli is otîma sîknjicami; unda mo mî hrânû iskûpili. Ako je svè tvojè, ûnda je šest ôk; ako je sâmo s- > ðno sît, ûnda ti je trî ôke. I tò mo mî nakûpili tè hrânê pûno: mî nîsmò nîka krûva glâdni bîli, nîkada.*

159. *Jesu mu ôgradu dîgli da se ne dîže? Jesû, jesû: ôgrada jê, sâmo ûn .. je is gîpsun preko ôgrade.*

160. (...) *i jâ pošlâ nâ nu mocîricu da çu jâ, ovâj .. se ispêti za ûnde jôš jenû grânu potègnîti (...) Onò se je nâ .. mocîra srûšila, tè bôže, ali nî mocîra visòka, nègo jâ is onîn kamînjun po ûnda p̄sima u kâmik. (...) Kâko san se pošlâ ispêti, nò se srûšilo. I onâko is onîn kamînjun (...)*

161. *A štò, ne nòs- > ne mòre ležâti is zûbima? – A mòre ûn ležâti is zûbima, a kî će mu ih prât' iznîmati.*

162. *Āntè Karâulin je ùmra danâs. (...) A ûn je odâvna bòlestan: ûn je .. kisîk onò > žîvî is kisîkun .. skrôz .. odâvna. Bî je i ôvde, nî su aparâti kisîka dôneli ôvde...*

163. *Nâ is svojûn plâčun mòre žîvîti.*

164. *Moglî bi svèga imâti da ne kupûju ništa .. is mâlo (tj. kad bi se malo potrudili u vrtu).*

3.1.1.3. Neživi orijentir i živi komitant

Ova je kombinacija orijentira i komitanata u korpusu potvrđena samo u dva međusobno vrlo slična primjera.

165. *Smôkvu nòsi is sòbun na mâsline, smôkvu nòsi is sòbun ù polje; pošlî bmo trāvû dôli na sîke brâti za blâgo – smo- smôkve is sòbun: .. svûgdi. – Êê. – Sâmo smôkve.*

166. *Kâko ne razumû da ne mòru ništa ponêti is sòbun.⁹⁸*

I u ovoj je konstrukciji komitant teško sintaktički odrediti, pa je svrstavanje pret hodnih dvaju primjera u primjere s adverbijalno-depiktivnom upotrebom komi-

⁹⁸ Tj. kako ne razumiju da ne treba pretjerivati u zgrtanju bogatstva jer ga poslije smrti neće ponijeti sa sobom na »drugi svijet«.

tanta donekle uvjetno. Doduše, informanti, kao što je već rečeno, potvrđuju i primjere kao *na nîn zîdû vîsu gâjbe is tîcama*. U tom je pak primjeru komitant nedvojbena atribut.

3.1.1.4. Neživi orijentir i neživi komitant

Komitativne konstrukcije ovoga tipa potvrđene u korpusu označavaju ili pripremu ili konzumiranje hrane (i pića). Orijetir je samo u 168. primjeru subjekt, a u svim je ostalim primjerima objekt. Komitant je rijetko depiktiv kao u 167. primjeru, a obično je priložna oznaka. Sintaktička uloga komitanta može također grančiti između depiktivne i priložne, kao u 168. primjeru. Komitanti su u konstrukcijama koje znače pripremu hrane i po semantičkoj funkciji dosta raznoliki. U prva je dva primjera komitant ili dio orijentira ili relativno nebitan dodatak koji služi kao svojevrsan začim. Zbog te asimetrije komitativna konstrukcija u tim primjerima nije zamjenjiva sastavnom bez obzira na to što su i orijentir i komitant neživi. U 170. i 171. je primjeru komitant važniji od orijentira. U posljednjim je primjerima komitant prilog jelu, pa je odnos između orijentira i komitanta simetričniji. S tim se u vezi u posljednja četiri primjera, kao i u nekim ranijim primjerima, komitativna konstrukcija može zamijeniti sastavnom uz relativno malen semantički pomak. Zamjena u 173. primjeru nije moguća zbog ograničenja koordinirane strukture. Sastavna se konstrukcija ni u slučaju neživoga orijentira i komitanta ne može uvijek zamijeniti komitativnom. Da bi se upotrijebila komitativna konstrukcija, orijentir i komitant moraju se promatrati kao nešto što prolazi kroz jedan jedinstveni proces, pri čem među orijentir i komitantom u tom procesu postoji određena asimetrija, tako da se jedan od njih (obično komitant) doživljava kao popratan entitet. Ako ti uvjeti nisu zadovoljeni, upotrebljava se sastavna konstrukcija, npr. *žmû i čîkara* (šalica) *su na stolû, nòsin/razbî san žmû i čîkaru*. Isto tako i kod pripremanja hrane: znatno češće *kûvati fažôla i ôrza*⁹⁹, *kûvati biži i rîži* nego *kûvati fažôla is ôrzun, kûvati biži is rîžima*. Kao što se vidjelo u 2.4., donekle sličnu funkciju kao ova konstrukcija mogu imati besprijedložni instrumental i konstrukcija s prijedlogom *na*.

⁹⁹ *Ôrzo* je ječam. Stariji je naziv za ječam *žîto*.

167. *Nâ je nĭjma dâla za vičëru, ka nâ jöš spĭ, a nâ ũjtro na vrâta: Tômice, i danâs je fêšta. A lĭpo tâj, ũn je döšo, za zëta ĩ je bĭ tôte döšo, a ũn lĭpo pöšo, po iskũvo kumpĭrov s kòrun po na stô, èvo ti.*

168. *A kâko bêlu (sc. žĭgericu) naprâviš? – Bêlu stâvin lĭpo kapũle, .. i ka se ĩskru kapũla prevëne, lĭpo bêlu na komadiči .. i ũnda stâvin vĭnâ ĩskru unũtra. – Aĥq. – Ê. I tò kũvo, i tò je ĩs kapũlun mëni òdlično. – Jê, tò je lĭpo, sâmo što jâ nĭsân > nê znon naprâviti. – Ê. Užâla san prĭje, ka smo kô > stâli ko Blâženke, do Gavriloviča: ä slizenë ti böga po na kapũlu .. nâko, ô: kapũlun frĭgono.*

169. *Onò ka se ũn operĭrâ i onò, ũnda sanæð užâla iskũvati, vřçi svëga i mâlo sũhoga mësâ vřçi: ææmâlo tĭkvice, mâlo bĭži – sâmo šâku -: .. ĩ paprĭke i prtisĩmula... – Êê. – Ī kumpĭr i mřkvu i kapũlu, i svë bi otò raskũvala, svë, jenũ dvĭ ũre bi tò kũvalo. ũnda bi mi došlò nò lĭpo gũsto i ũnda bi ôrza bi jâ stâvila, i tò ĩs ôrzun.*

170. (...) *Govòrin, stâvin onô .. dvĭ kapũle pëçi ĩs kumpĭrĭma i s onĭn...*

171. *Nĭki dân kũpĭla da çu jâ ĩs paprĭkama ææ dvâ repĭča. (...) Jq-gor, dâjte mi sâmo da nĭsũ mâsni da u > za u paprĭke, tòbož pomĭšâti, da je slâðe.*

172. *Sâ si se vëç poželĭla kâfê, q? – Bòme san se poželĭla, jer nĭsân je ni pĭla, jer ũjtro san çâja pĭla – ũn pĭjê sa kâfũn, a jâ nĭsân .. onò mlĭkò – jâ nĭsân nĭkad pĭla od nedĭlje, tâko nĭsân ni kâfũ kũvala ni nĭšta.*

173. *Jâ govòri, kũvala san danâs ĩskru blĭtve, da çâ çe ĩs blĭtvun, po su bĭle jöš dvĭ kobasĭce ovè mâle ça je onâ Štëfica iz Zâgreba dònela.*

174. *I ũnda vòlin tâko ućinĭti: vřžen mâlo sũhoga, govòrin ti, ili mâlo frĭškoga. – Ê, da zavònjo mâlo. – Ê, a ne mòreš, rũžno, mĭsin... Bĭ jâ nâko i sâme jũhê, bëzæ, ali vâko je slâðe. – Dâ, vâko je slâðe. – ũnda kad ææ > jedân dân poidëmo mësò, a ũnda drũgi dân ĩs otĭn bĭlo štò.*

175. *U přvi dân smo rũçâli i vičërali, i ostâlo je jöš pô onê nĭke, pô rëpa. Tò je Dòbri ĩs majonëzun ućinĭ.*

176. (...) *I ũn na bròd vřgo dvâ pũta sušĭti po dvĭ-tri râzice, i govòrin ti, tò smo mĭ dvâ pũta ućĭnli s kumpĭrĭma, ma kâj bög. Jer od onâko frĭško nëmo çâ od njê.*

177. *Ūn, kako je pōšo na kōsavicu prēkučer, zakâci nīku vřšicu > vřšu ũ moru i jēdva je dīgo, i u njōj jedân grūšcič (tj. mali ugor), bīče dvājse dēki u njī. I ũnda san tōga grūšciča isfrīgala is blītvun ũvečer, ja-gor, nâmi je dōsta.*

3.1.2. *Kopulativna upotreba*

Komitativna je skupina s prijedlogom *is* većinom kopulativ s glagolom *bīti*, a u 178. je primjeru semikopulativ s glagolom *ostâti*.

3.1.2.1. *Živi orijentir i živi komitant*

Primjeri sa živim orijentirrom i živim komitantom mogu se po značenju podijeliti u nekoliko skupina. U nekim slučajevima komitativna skupina graniči s aktantnom ili se može smatrati aktantom.

1. Relativno kratkotrajan boravak s nekim. Kontekst 181. primjera ne podrazumijeva samo boravak, nego i pomoć. Specifičan je i 182. primjer.

178. (...) *Jer onī su došlī dôli > su nō bīli za > u grādū, po sū > Gōran, jer je dōšo bī ònō Ōliver, .. po su nī ostâli iš njīma – Gōran i Tām- > ònā .. ə Marīna.*

179. *A onī su sa svojīma, po čeju sūtra dôjti.*

180. *Jesu u Zādru (tj. u zadarskoj bolnici) sâ bēbe is mâterama ĩli su pōsebno? – Jâ mīslin da jē.*

181. *Ūn je ũze od pētoga (tj. godišnji odmor), .. a jâ govōrin, bōlje da si dōma da je ne uvâti, mīsinā, .. ko je uvâti (o trudovima), da si bār is njūn.*

182. *I ũnda da mu bâba govōri, sâ čeju te, govōri, žēndari, vrâg ti srīču pōne... – Fidânce, fidânce. – Fidânce čeju te sâ povēsti, govōri. Ê, ženū si ubī. A nīsân, govōri. Ūnda nâ da je onō .. kōlo njē, trīskali je, vâmo-nâmo, ũnda je otvorīla òci. A govōri (vâko dīgo rōzi bōgu), govōri, ò ti rōzi, bōže, govōri, ka si kârbu ožīvī. Hahahahahahaha. A pŕvo, jē li, mojâ Marīja, nīsân te, jē li, nīsân te? – Svē dok je bež njē. Ka je iš njūn, ũnda òpe plâne.*

2. Život s nekim; bivanje s nekim u vezi.

183. *Reklâ san jâ, onâ da je bila prâva, nâ bi bila reklâ, nêmon mojîh, po bi bâr bila iš njegòvima.*

184. *Âjme mèni. Govòri Tàmara, smijâla san se jâ: kâko je tò ûn njû ùze? (...) – (...) Vâljdâ je bî iš njûn prîje po je vîdi da mu odgovâro...*

185. *Bâš ka smo bìli u spròvodu vòmu âlvici, govòri kûmâ Ròsa (...) da je je çî is Lèun ovîn od ovê .. Vênke.*

3. Nošenje djeteta (ploda) ili, rjeđe (188. primjer) imānje maloga djeteta. Ovamo dodajem i primjere s (adverbijalno-)depiktivnom upotrebom. Izrazi su kao *bîti is mâlin* koji se odnose na nošenje djeteta, nepotpuni, a potpuniji su izrazi kao *bîti nosêça is mâlin*, koji u korpusu nisu potvrđeni, ali ih potvrđuju informanti. Prema tome, komitativna je skupina uz glagol *bîti* ovdje kopulativ donekle uvjetno, a može se promatrati i kao svojevrsan aktant.

186. *Nâ je .. nâjprvo nò nî moglâ imâti dicê; kâšnje is mâlung ka je bila, ûnda su je operîrâli, ûnda je rodîla sîna kâšnje...*

187. (...) *Îsto je vâko hodîla .. is mâlung. Bîlo je je na sedamnâest .. četvrtoga, a rodîla je bõjse na .. nê znon na kolîko pêtoga.*

188. *A is Drâgomirun san dâvâla cîce ovòmu .. Srêčku Mêštrovu. – A Srêčku. – Ê, onâ je bila jâdna siromâšica, nî moglâ ânîšta, ûn bi bî ùmra da ga nî mèni donêla. A jâ san ga za karitâd (tj. iz samilosti): mômu bi odbîla, njêmu bi dâla. – A jê, kad je sâm > a ûn > nî imâla nego sâmo njêga.*

4. Jednaka dob s nekim. Pri ovoj je upotrebi komitativna skupina zapravo aktant. Naime, puni je izraz koji označava jednaku dob *bîti is nêkin u gòdinama*. U tom je izrazu kopulativ *u gòdinama*, a komitativna je skupina aktant predikata *bîti u gòdinama*. Prema tom se izrazu aktantna upotreba može pretpostaviti i u krnjem izrazu *bîti is nêkin*. Osim toga, komitativna konstrukcija ovdje označava odnos (jednakost s obzirom na dob), a ne povezanost, pa i semantički odgovara konstrukcijama u kojima je komitativna skupina aktant. Ipak, zbog formalne sličnosti sa strukturama u kojima je komitativna skupina nedvojbeno kopulativ, ovo značenje obrađujem ovdje.

189. Štò govòri Dòbri – kù ste tò zakopâli? – Tò ti je, onâ je is nâšun mâterun u gòdinama. Tò ti je Lîdije Martînovè i Mlâdenke mâti.

190. Kòlko je nâ imâla gòdin? – A imâce nâ dobrîn gòdin. – Ê. – Jâ mîz da je nâ .. jâ nè znò je li is mâterun je li mâlo mlâda.

191. Jùtros je u sèdan ì po zvonìlo, jâ govòri, čà je vò, kî je vò ùmra? Ka prîn prošlá Marija ovâ .. Mlâdenova, pîto, a kî je ùmra, jâ govòr;> – nismò ni znâli – , a .. da je Ràjko Měštrov ùmra ovò trî dâni. – A kî je tò? – Nîsmò òpče znâli. Tò ti je Ko- > od Kokèla .. mlâdi sîn, ûn je is mânun.

3.1.2.2. Živi orijentir i neživi komitant

Ova je kombinacija u korpusu potvrđena samo jednim primjerom, pri čem je komitant izražen pokaznom zamjenicom. Taj je podatak zanimljiv ako se uzme u obzir činjenica da je komitativni instrumental u odgovarajućoj kombinaciji relativno dobro posvjedočen (usp. 2.4.). Korpus ipak nije dovoljno pouzdan da bi se na temelju spomenutoga omjera moglo zaključiti da je u ovoj kombinaciji pravilo komitativni instrumental, dok bi prijedlog *is* dolazio samo sa zamjenicama. To po svojoj prilici i nije tako. Ipak, razlika je između upotrebe komitativnoga instrumentala i prijedloga *is* u ovoj kombinaciji očita.

192. (...) Nâ govòri, jâ san nò poîla fětu krùva, i gòtovo. Tàko da .. is otîn je cèli dân .. ča je poîla otò prije nego su onî došli.

3.1.2.3. Neživi orijentir i neživi komitant

Komitativna skupina sa *is* u ovoj konstrukciji pri uobičajenoj upotrebi označava da orijentir ima neki više ili manje inherentan dio ili dodatak. Sto devedeset treći je primjer semantički specifičan. I u ovoj je kombinaciji upotreba komitativnoga *is* različita od upotrebe komitativnoga instrumentala, koja je prilično usko ograničena (usp. 2.4.).

193. Nek je sa srîčun!

194. Ovâj čòvik što ûnde u Dîklù nêgdi ko Šī- onê Šīmê, znâš di smo bìli u Mediterâna, po ûnde dolîje, kod Radênke: ûnde nêgdi da su stânovi (jâ > bõjse

zgràda je sa stànovima, kàko li). – A vâljda je, dàdàdàdàdà. – Ê. I ovâj čövik prîmo gòste, mîsj, ûn prîmo turîsti valjâ sêdmi mîsec.

195. *Ûzela san od sùhe glâvê: jâ govòrin, sàmo mi dâjte da nî mâsno. I nàko san, isîkla mi je, jâ govòrin, i onû štrîku od lèbra sùho. Ali bìla je nadûgaško, nè onò lèbro bàš špîc, nego bàš onò sa lèbrima, ali mēso onò: kaj onè hr̀skavice i onò svè pomîšono pòdugo.*

196. *Kabân je is kukuljïcun onò¹⁰⁰. I ûnda bi se s tîn pokrîli i nosîli.*

3.1.3. Sastavna i atributna upotreba

Pri ovim se upotrebama orijentir i komitant nalaze u istoj imeničkoj skupini. U jednom su slučaju oni bliski ravnopravnosti, tj. tretiraju se slično kao sastavna skupina s veznikom *i* (npr. *ûn i ženâ*), a u drugom je slučaju komitant atribut orijentira. U korpusu su potvrđene samo kombinacije u kojima su orijentir i komitant jednaki po živosti. Informanti potvrđuju i druge dvije kombinacije, npr. *nâ ženâ is kûferun, gâjbe is tîcama*. Informanti potvrđuju i primjere kao *ûn mâli is kâpun/u kâpi*, ali kad je riječ o nakitu, preferiraju drukčije konstrukcije, npr. *nâ divôjka ča îmo (vèliki) račîni (u ûšima)*.

3.1.3.1. Živi orijentir i živi komitant

U ovoj je kombinaciji s obzirom na živost potvrđena jedino sastavna upotreba, a atributna ili granična upotreba u korpusu nije potvrđena, iako je, prema obavijestima informanata, barem granična upotreba moguća¹⁰¹. Orijentir se i komitant u rečenici pri sastavnoj upotrebi, slično kao i pri atributnoj upotrebi, gotovo uvijek nalaze jedan do drugoga.¹⁰² Takav red sastavnica nije uobičajen pri adverbijalno-depiktivnoj i kopulativnoj upotrebi, ali je moguć, osobito kad su i orijentir i

¹⁰⁰ *Kabân* je vunen i ogrtač s kapuljačom koji je služio i kao pokrivač. Komitativ je u ovom primjeru kopulativ samo ako je *onò* poštapalica, a ako je *onò* kopulativ, komitativ zavisi od *onò*. Ni u slučaju prethodnoga primjera zapravo nije sasvim sigurno da je komitativna skupina kopulativ.

¹⁰¹ To bi bila upotreba kao u primjeru *prîmaju sàmo mâtère is dicûn*.

¹⁰² Prilično je zanimljivo da se u standardnom slovenskom, prema Uhlík i Žele 2019 (str. 138), u odgovarajućoj konstrukciji, ako je ona na početku rečenice, enklitički oblik glagola *biti* mora umetati između dviju imenica koje zastupaju orijentir i komitanta. Takvo umetanje glagolske enklitike u kukljičkoj sastavnoj konstrukciji s prijedlogom *is*, kao što se vidi i iz primjera, nipošto nije obavezno, a pitanje je je

komitant iza glagola. Na različitost sastavne upotrebe od prethodno obrađenih upućuje i činjenica da se ona može s njima kombinirati. Tako informanti potvrđuju primjere kao *Zdrâvko is ženûn je hodî is nâmi*. Doduše, u korpusu ima samo jedan nejasan primjer (197.) koji bi se možda mogao tako interpretirati, ali primjera je ove konstrukcije u korpusu općenito malo. Za razliku od slične ruske konstrukcije (primjeri kao *мама с напоу приишли*), gdje predikat uvijek kongruira istovremeno s orijentiorom i komitantom (odatle i množina *приишли*), u kukljičkom predikat kongruira većinom samo s orijentiorom (*Âden is ženûn je u Splîtu*), a kongruencija s oba člana je rjeđa (*ukrcâli se u autôbus Râda is mûzun*), a osim toga, za nju, kako se čini, vrijede neka posebna ograničenja. Pri tom treba imati u vidu da u kukljičkom predikat često kongruira samo s prvim konjunktom i kad je subjekt sastavna skupina s veznikom *i*, iako u slučaju živih konjunktata glagol u jednini u korpusu nije potvrđen iza sastavne skupine s veznikom *i*, nego samo ispred ili unutar nje. Isto tako, kukljička sastavna konstrukcija sa *is*, kao ni komitativna konstrukcija u užem smislu, ne može stajati s predikatima kao *kašljâti, plâkati, bîti lîp* (v. 3.1.1.1.), dok se odgovarajuća ruska konstrukcija u tom pogledu ponaša slično kao sastavna konstrukcija s veznikom *u*, npr. *мама с напоу каишляли, мы с тобою молодцы*. Komitant i orijentir su u svim primjerima u korpusu supružnici, pri čem je orijentir obično ime, a komitant uvijek relacijska imenica. Vjerojatno su moguće i nešto drukčije kombinacije (ponajprije druge relacijske imenice kao *mâti, sîn* u funkciji komitanta), ali teško je odrediti koje su sve varijacije moguće, a koje nisu. Konstrukcija je po značenju bliska sastavnoj konstrukciji s veznikom *i*, ali vjerojatno jače ističe povezanost članova i znatnije ih razlikuje po stupnju empatije.

197. *A govðri učer bâš kako smo hodîli tâmo, tâko govðri Bîserka da nîsû nîšta (sc. ulovîli) .. govðri ovâj Zdrâvko, od Zvûnka brât je iz Mèrike vòde is ženûn je hodî is nâmi .., a govðri, znâte, užâli su stâri rêči ka dobrò jûgo zapûše, da ûnda bûde* (tj. liganja).

198. *Jâ san sînoč od Slâðane (sc. hodîla): jâ govðrin, bðže: ma jâ nîsân nîkoga trêvila: nîti kôga îmo, nîti tî vîdiš kôga. (...) Ugârkovička je pošlâ u Mèriku i Lûka. Nâmo, Âden .. Âden is ženûn je u Splîtu. Vâmo, Ôsječanina nêmo, Zâgrecanina nêmo, Zdênko nâmo ne stojî; Mîlè pòšo i Mîla ù gro – u lètu nõ*

---

li moguće. S druge strane, u kukljičkom je sasvim moguće, iako nije osobito često, umetanje glagolskih i drugih enklitika u imeničku i druge skupine ispod razine klauze.

prîmaju turîsti, po jôpe nêkoga îmo. Jedîno Mâtašinka, od Slâđane dôdom svîtlo u Mâtašinke gorî, drûgo nîgdi nîkoga: nîgdi nîkoga.

199. *Tàko da smo mí pošlî da nîsmò sâmi: onî i famèja, Mîrin ə ə òvāj br- > sestrâ is mûžun i Ljûbica i Frànko (...) i Ljûbičina sestrâ is mûžun...*

200. *Onî su ko jenîh bìli, vâlja su ih stâvili u sòbu di se prolâzi, štò jâ znân. A znâ, kad smo bìli pròšli pûta, ûnda je Pûšić is ženû bì îsto u .. jâ nè znô je li ko njih je li ko nêkih drûgih, ali îsto u pròlaznoj sòbi.*

201. *Šangulîn òvāj .. Jâkov is ženûn je tôte (o kukljičkom staračkom domu), i od ovê Mâtašinkine čerê je svêkarə tôte... A îmo Kâljânov, bilo je i Kâljik, hà nè znô jâ kolîko ih sâda îmo.*

202. *Ukrcâlî se u autôbus əə¹⁰³ Râda is mûžun, i Marÿja je dônela u karijôli dvî tôrbe in i ûnde stâla dok su pošlî čâ.*

3.1.3.2. Neživi orijentir i neživi komitant

U ovoj su kombinaciji s obzirom na živost potvrđene i sastavna i atributna upotreba. Doduše, sastavna je upotreba ograničena na decimalne brojeve pri mjerenju tjelesne temperature.¹⁰⁴ U tom se slučaju, kao što je već rečeno, prijedlog uvijek upotrebljava u varijanti *sa*. U skladu je s varijantom *sa* i nekukljički oblik broja jedan (*jêdan*) u sljedećem primjeru.

203. (...) *i na hîtnu ga je vozîla u Prêko (bîlo mu je trissêdan sa òsan pòsli), kadə na hîtnu govôri ovò nan je trèti za zûb, ali mu nî ništa dâ. Da nek čêko, ako bûde, da neka pòpije > ili Voltarên čepîč nek stâvi ili nek pòpije Lekadól. A ûnda je čêko: kâšnje mu je bîlo òvājə .. trissêdan sa dvâ – > sa jêdan bõjse – î jûtros nêmo.*

U ostalim slučajevima komitativna skupina dolazi atributno, tj. kao osobina orijentira. komitant je većinom ili dio orijentira ili njegov dodatak. Uz sljedeće primjere usp. i 95.

¹⁰³ Pravilnost bi se kongruencije s obzirom na stanku s fonacijom, tj. na govorničino domišljanje, mogla dovesti u sumnju, ali informanti primjer *ukrcâlî se u autôbus Râda is mûžun* potvrđuju i karakteriziraju kao sasvim običan.

¹⁰⁴ Standardnim oznakama kvadrature tipa *četiri sa četiri* u kukljičkom odgovaraju oznake s prijedlogom *za* (prema talijanskom *per*), npr. *četire za četire*.

204. *A bile su nê brâve stâre is onîma kračunînama vèlikima.*

205. *Ka sâ se jâ ùdola, ûnda je nâmi Gêtinica dâla karijôlu is drvènin kòlun. (...)
Ê, karijôla is drvènin kòlun. Mâjko mòja, onâ svâ drvèna i drvèno kòlo. Znâš
kâko je bilo vûči.*

206. *Na pŕvin podù su napravîvili dvî sòbe... – Ê. – ...i dnêvni bõravak i vèliko
kupâtilo... – Ê. – ...ᾶᾶᾶᾶᾶ sa kužînun: dnêvni bõravak i kužîna zâjno, onð su po
svû šîrînu kûču (...)*

207. (...) *ê, al ovî is krèmun bãš (sc. ne mðreš zamrzîvâti – o kolačîma), nî bãš.
– Is krèmun nê, nê... Ča govðriš, ko su sûhi, ûnda mðreš.*

O ograničenosti komitativnoga instrumentala u atributnoj upotrebi već se govorilo u 2.4. Postoji još jedno bitno sredstvo slična značenja koje ograničava upotrebu ponajprije atributne komitativne skupine s prijedlogom *is* i možda donekle s njom konkurira. To je akuzativ s prijedlogom *na*. Riječ je o upotrebi prijedloga *na* razvijenoj pod utjecajem talijanskoga prijedloga *a*. Akuzativ je s prijedlogom *na* koji označava način pripreme hrane, već spomenut u 2.4., pa se ovdje ne obrađuje. Preostala je još konstrukcija s prijedlogom *na* + akuzativ koja označava izgled. Ta konstrukcija izgled nekoga predmeta karakterizira pomoću nekoga njegova dijela kojim se on razlikuje od drugih sličnih predmeta ili pomoću neke osobitosti u obliku dotičnoga predmeta, npr. *čâša na nožîcu, kûča na dvâ podâ* (dvokatnica), *vêšta na grîšpe* (haljina sa sitnim naborima). Budući da izraz s prijedlogom *na* jest ili se barem može shvatiti kao svojevrsan dodatak, riječ je o svojevrsnoj komitativnoj konstrukciji. Komitant dolazi atributno ili kopulativno. Konstrukcija se najčešće upotrebljava pri opisu odjeće i obuće, npr. *vêšta na pijète* (haljina sa širokim naborima), *vêšta na kolubârî* (s krugovima), *vêšta na bèle bûle* (s bijelim točkama (tufnama)), *mâjica na cŕne rîge* (s crnim prugama), *mâjica na Bètmèna*, *mâjica na špalîne*, *gâče na trajâke* (hlače na tregeru), *gâče na lâstîg* (s gumom), *vêšta na tiramòlu* (s patentom), *postolî na špi(n)-gèti* (s vezicama), *cîpele na tacî* (s potpeticama) itd. Kao što se vidi iz primjera, konstrukcija sa *na* može označavati osobitosti oblika odjeće (nabori i sl.), uzorke i slike na odjeći (točke, likovi iz crtanih filmova i sl.) i dijelove odjeće i obuće (tregeri, potpetice i sl.). Kad je riječ o drugim predmetima, konstrukcija sa *na* dolazi uz imenice koje označavaju uzorak (*kðža na lûstre*¹⁰⁵, *pijâti na cviñçi*), a

¹⁰⁵ *Lûstra* je ljska (boje i sl.), tanak sloj koji se odvaja.

dijelovi predmeta, kako se čini, dolaze u toj konstrukciji samo kad se pomoću nje želi razlikovati tip predmeta (*kùč̣a na dṿâ podâ, krôv na dṿi vòde* (krov s dvije kosine), *čâša na noẓ̌icu* (za razliku od čaša koje nemaju nožice), *rolète na vrtâḷjke* (za razliku od drukčijega tipa), ali *č̣ikara is ruč̣icun* (ili u opreci prema šalici čija ručka je razbijena, ili prema šalicama bez ručke, pri čem se ručka ne smatra dovoljno bitnim obilježjem da bi specificirala tip šalice)). To je u skladu s činjenicom da su dijelovi odjeće i obuće koji dolaze u konstrukcijama sa *na* vrlo bitni i da također u pravilu označavaju tip odjevnoga predmeta ili obuće.

3.1.4. Aktantna upotreba

Komitativna konstrukcija u kojoj je komitativ aktant, kao što je ranije rečeno, u pravilu označava odnos između orijentira i komitanta. Odnos može biti dinamičan i statičan, simetričan i asimetričan. Ovdje se kao parametar uzima u obzir simetrija odnosa, dok se dinamici odnosa ne posvećuje osobita pozornost.

3.1.4.1. Živi orijentir i živi komitant.

1. Asimetrični odnosi. U slučaju asimetričnih odnosa o orijentiru i komitantu se ne tvrdi isto, pa se oni ne mogu zamijeniti tako da se značenje rečenice ne promijeni. Primjerice, ako se o nekoj ženi kaže da se namučila sa svojom svekrvom, to ne znači ujedno i da se njezina svekrva namučila s njom, iako je i to moguće. U korpusu su u ovom tipu konstrukcije potvrđeni predikati koji označavaju više ili manje općenit dinamički odnos (*ṛâḍiti, imâti poslâ* i sl.), ishod svojevrstne borbe (*izâjti na kṛâj* i sl.), postupanje s nekim (*imâti strpḷjênja*), ocjenu odnosa prema komitantu (*ḅiti sṛitan* i sl.). Uz predikate se u 215. i 216. primjeru komitativ može smatrati i priložnom oznakom. U 211. se i 216. primjeru orijentir ne spominje, ali se podrazumijeva. U većini je primjera orijentir subjekt, a u 215. primjeru objekt u dativu. U 217. je primjeru orijentir izravni objekt, ali taj se primjer znatno razlikuje od svih ostalih u ovoj skupini. Uz sljedeće primjere usp i 130. primjer.

208. *Ûn sâmo dṿâ dâna* (tj. u tjednu) *râdi sa studêntima, a ṿi dṛugi dâni râdi na pṛòjektu.*

209. *Jâ govòrin, .. iš njûn imâti poslâ: âjmè mèni.*

210. *Govòrin ti, govòri nâ da će pòjti (sc. ko mâtere), govòri: a štò çu, govòri: mâti mi je sâma, a jâ iš njih dvòje, štò çu – cêlo lèto morân u kući bìti, ne môgu nâjci vânka izâjti.*

211. (...) *A vîdi se, govòri, da je âgresivna. Jâ-govori, gəə- > gòspoðo, iš njûn se ne mòre na krâj.*

212. *Nè znq jâ iš njûn kâko çu na krâj.*

213. *Bòme i nâko pijân je ûn imâ strpljênja iš njûn.*

214. *Tâko je nošlâ jednôga iz Šòlta – tôte ispod Splîta –, nâšega çovîka: i iš njîn srîtna i jâ srîtna iš njûn.*

215. *Da je sekřva slûžila nevîste. I ûnda, sînima bi reklâ da slûži nevîste i da nè njû tîraju, a onî nîsû vèrovali. A onî se pòpeli nâ grede: govòri, âjde t- > vî, dîca, na tâvan .. i ûnda, govòri, çete vîti kâko je mâteri iš njîma.*

216. *Â iš njîn nîkad mîra, bìži: bì je onô əə imâ temperatûru po ə ə otkâd je vîrus po je pròšlu əə sèdmicu grĭlo.*

217. *Jâ san tèbe po glâsû nôga pûta, jâ san mîsla da... – Zaminîli¹⁰⁶ s njûn, ê. – Jer vî imote gòvor o- > nâ- nâglasakə .. tâmo jûž- jûžnjaçki.*

2. Simetrični odnosi. U sluçaju simetričnih odnosa, ono što se tvrdi o orijentiru, tvrdi se i o komitantu. U korpusu su u ovom tipu konstrukcije potvrđeni ponajprije predikati koji izražavaju komunikaciju u najširem smislu – druženje, razgovor, susret, slaganje/suglasnost, sukob, razmjenu –, a informanti potvrđuju još neke slične predikate kao *ljûbîti se, grĭliti se, igrâti se, utrkîvâti se, bûsnuti se* (sudariti se glavama), *(po)dilîti, pomîšâti se, sastâti se*, ali i *rastâti se*¹⁰⁷. S ovim je predikatima moguća i sastavna konstrukcija, ali ona komitativnoj konstrukciji odgovara samo donekle.¹⁰⁸ Ovamo pripada još jedan simetričan odnos koji nema veze s komunikacijom. To je jednakost po dobi. Premda je komitativnu skupinu u konstrukciji kojom se oznaçava jednakost po dobi, vjerojatno najbolje smatrati

¹⁰⁶ Druga govornica nije Kukljiçanka, ali izraz *zaminîti nekoga is nekîn* potvrđuju i kukljiçki informanti.

¹⁰⁷ U znaçenju *prekinuti susret*. Kad je rijeç o rastavi braka, uobiçajen je izraz *rastâviti se od nekoga*.

¹⁰⁸ V. Braç 2018: 6.

aktantom, ta je konstrukcija zbog formalne sličnosti s konstrukcijama u kojima je komitativna skupina kopulativ, obrađena u 3.1.2.1. U nekima se od sljedećih primjera (219., 221., 225.) odnos može shvatiti i donekle asimetrično.

218. *A tãko ti je tò: nẽ znoš vřše is kîn se družiti.*

219. *Znãš štò: nẽmo kontãkta is nãmi, i štò me brìga.*

220. (...) *I govòri jã tò izvùkla i ûnda zvãla, govòri, mãloga – vrãga mãloga, ovõga odã Kõse sîna –, gvòri, a dẽse minûti san prije iš njîn govõrila.*

221. (...) *Govòri, tẽče, trẽbalo bi mi tristo pedesẽ dõlari ko mi mõrete dãti, grên u Tãlijũ... (...) A jã govòrin, a štò nĩsì õcu pĩtã? A ûn govòri, ne govòrin s õcun. (...) I jã-go, jã õu ti dãti, ali õçu da se pomĩriš s õcun.*

222. *Jesi se is brãtun õũla?*

223. *Da san se osiõãla bõlje, bila bi bãr ko njẽ ûru vrĩmena... – Ê. – ...po bi bila põsli se is Slãdanun nošlã, õekõli kũpõla...*

224. *Ne trẽba se iš njûn kãrãti, ne trẽba se ni prijateljiti – Nẽ: nẽçu, nẽçu.*

225. *Nẽk ùzme õetvřtinu i neka grẽ. I mĩ iš njûn se nẽõemo natẽzãti ni za terẽni ni za ništa.*

226. (...) *da je dõšo mãli õõvaj, ali, govòri, is svĩma se tũõẽ, ovãj mãli od dĩvera je.*

227. *Tũžu se po sũdu – Ali jõš ništa nĩ rišeno ovò vẽõ trĩ gòdine. – sa Zãgrebaõkun bãnkun.*

228. (...) *rẽko ûn nĩki, jesmo mogli biti u mĩrũ i võde uõinĩti .. izmĩriti svãkomu põlak i biti u mĩrũ i, õa govòrin, rišiti se, nego se je iš njûn složi po sũdũ hoditi.*

229. (...) *Ê, ali ûnde õzgõra nĩ ãmaju ãsto vřto: ûnde su mogli posaditi õẽtre mãslina ãsto: trĩ-õetĩre mãslina .. blĩzu kũõe. (...) A ûnda, nõ što su se zaminĩli is nãmi, nãmo ã je ãsto vřto u Kostãnju.*

230. *A tãmo di je nãša kũõa, tò su se stãri mĩnjãli is njegõvun bãbun, s Andũlinun.*

3.1.4.2. Živi orijentir i neživi komitant

Primjera je relativno malo, a odnosi su očekivano asimetrični. Doduše, u 234. se primjeru odnos približava simetričnomu, a u 237. se primjeru na specifičan način koncipira simetrično, ali komitativna je konstrukcija u 237. primjeru svjesno neprirodna. Premda su odnosi u primjerima asimetrični, dio predikata u komitativnim konstrukcijama odgovara predikatima obrađenim pod 1., a dio predikativima obrađenim pod 2. u 3.1.4.1. Orijentir u 234. primjeru nije izrečen, ali se kao orijentir podrazumijeva bilo tko.

231. (...) *dòbiješ pē-šēs servízov, pē-šēs vōga – štò će is tîn, bõže?*¹⁰⁹ – *Slàđana je bìla dōbìla kristàla nōga pūta: kristàla, a jenù dēku bõjse, jednù dēku vèliku, jenù mālu. A kad je .. se Īgor ženì, ùnda su dōbili vīše dēk nego... Svè dēke. – I štòš is tîn u stvāri?. – Ê, dà. Ùnda, ča govōriš, îmo jèdnakih i...*

232. *Dì ču pōjti: a pošlà bi ko Nèdiljke jer mi je u tōrak pōjti za otù osteoporōzu, a kosà mi je kaj da san divljā. Po bi òdma dāla i trājnu, ja-govōrn, ma štò ču munjēsāti ka mi je drīta: ne mòreš tì iš njùn na krāj.*

233. *Ti gōspē ûn is onîn vīljuškarun se mūči i kalā je ûn onāj kamîn, a onù kamîn vrglì svè na jenù palētu.*

234. (...) *a sād je ùzela sūski, ovā, što su je dodilīli, mīsin, od sūda .. òdvjetnica... Sā, onā nì ùpoznata sa svîn, mīslin. I ùnda je jòš zā vu pārnicu odbìla, da nēka se > neka prouči (...)*

235. *A nì se is tîn za igrāti, znāš, tò reču, ko dobrò ne odlèžiš, dā ə mòre se onōga .. na zlò dāti.*

236. *Morān se borīti iš njîn (tj. s gipsom na ruci)... Nì... A dōbro je, mīsin, mālo mi onò, kāj da me, osīčon di mi dikòli trnì, onò, kāj preko kostīju i ovò – jèli me tò žuljā ili štò jā znādēn...*

237. *Ka se je Kuālĵka Kāičina kārāla i Ivāna. – Ê. – Ājme, a nò Ivāna skūlu čīstila. – Ê. – (...) A onò je u dvōru bìla vrpā sabūnā, a Ivāni se žūri za pōjti skūlu čīstiti. (...) A nā pošlà, po vāko stāvila mēthlu ə zabòla u sabūn i vrglā nā nju... – Blūzu. – ...travēsù > blūzu, štò je stāvila... I nā nò kāj òzbiljno govōri, èvo ti, Kālĵka, govōri, tì se kāroj is ovîn, a jā morān pōjti rāđīti.*

¹⁰⁹ Govori se o tom da je mladencima bolje donositi novac nego kupovati poklone.

3.1.4.3. Neživi orijentir i neživi komitant

U korpusu su potvrđena samo sljedeća dva primjera. Orijetir je u oba izravni objekt.

238. *Jâ brôkuli bâš ne vòlin. – Pomîšoj mřkvu iš njîma .. kumpîr, i ûnda su dđbri.*

239. *Jâ bi sùtra svè pròdo: sâmo da kî kûpi. Mîslin štò me je brîga da da daə... Štò će sùtra bìti?. Tî ne mòreš krâj s krâjun više skûpiti: po ûnda ćeš tđə za kôga čûvâti?: za dîcu, kâ nè znaju dî je tò, nî çeju tîti nîkad znâti nî çeju nîkad tâmo nogûn stûpîti?*

3.1.4.4. Konstrukcija bez orijentira

Ova se konstrukcija izvodi iz komitativne, ali se ne može smatrati komitativnom ni u širem smislu jer u njoj uopće nema orijentira, tj. orijentir se ni ne podrazumijeva. Ova je konstrukcija u korpusu potvrđena samo s glagolom *bîti*, a s drugim glagolima, kako se čini, nije uobičajena. Ona u korpusu nije potvrđena ni s faznim glagolima, a ni s glagolima kao (*po*)žūrîti, počèkati, kasnîti i sl., a u toj je upotrebi ne potvrđuju ni informanti.

240. (...) *Â, prîje tôga je reklâ da onâ ništa nî spâla, da nî znâla štò će iš njîn bìti.*

241.¹¹⁰ (...) *A nâ, îsto je tâko bìlo – kakò is ovûn, tâko i onâ: ùvik je k nû hodîla, ùvik je mojîh îsto pozdruavljàla.*

242. (...) *A ûn govðri, a štò je sa masnðcun, jeste ùzimali tablète? A jâ, nîsân mu tîla rèči da san pîla lûk, jâ govðri, â, gospòdin dðktor, jâ govðrin, nîsân ovð zâdnje vrîme bâš ə nîsân ni ùzela pâr dâp.*

Ovoj je konstrukciji s prijedlogom *is* donekle slična jedna konstrukcija s prijedlogom *od* koja se razvila pod utjecajem talijanskoga prijedloga *di*. Skupina sa *od* u toj konstrukciji označava entitet s obzirom na stanje u kojem se on nalazi, ili osobinu koju posjeduje, kao u sljedećim primjerima.

¹¹⁰ Primjer je kaljski, ali informanti potvrđuju i odgovarajući kukljički.

243. (...) *Svè mĩslin, štò će ti vĩnò. – A bãš. – Po jâ govòri, vò lèto, ko bùde dobrò, prodâti ga: a štò ću òd njega?*

244. (...) *Tĩla san .. > jâ da ću te zazvâti... I jâ govòrin, gòri mi je ùn .. tèlefon, biće prâzan. – Ê. – A jâ-govorin, â .. morâću dòli sidĩti po te zazvâti. Jâ govòrin, bõga ti, štò je od njê?*

245. *A Ljũbicaææ Frãnkova. – Aħq. – Po govòri, da štò je od ovê, da je zòve da ne... Jâ govòrin, â nâ ti je ko Êcije, onâ je bõlesna...*

246. *Nâ govòri, tãko ti gõspê, govòri, vĩdila san, govòri, ka san bĩla æ nèki dãn u > do bõlnice, .. govòri, dvĩ-tri trũdnice. Govòri nẽmajù ništa nẽgo drõba, govòri, sãmo drobĩć ĩmajù. Govòri, štò je nõ od nãs bĩlo. A jâ govòrin, mĩ smo bĩle dẽbele skrõz.*

Ipak, velike su i razlike među tim konstrukcijama. Kao prvo, u konstrukciji je s prijedlogom *od* uvijek bitno ili stanje ili osobina, dok u konstrukciji sa *is* to nije slučaj. Zato u 241. primjeru zamjena konstrukcijom sa *od* nije moguća. Osim toga, konstrukcija sa *od* dolazi u rečenicama kojima se izražava čuđenje, i nerijetko ima donekle negativne konotacije (lošije stanje, pretpostavka promjene na gore), dok je konstrukcija sa *is* neutralna, pa se ni u 240. i 242. primjeru skupina s prijedlogom *is* ne može zamijeniti skupinom s prijedlogom *od*. To vrijedi barem za konstrukcije s glagolom biti ili bez glagola tipa *štò je od ovê* ili *svãšta ò tebe*. Konstrukcija je u 243. primjeru nešto drukčija i formalno, a i po značenju jer je neutralna i jer s prijedlogom *od* dolazi neživ entitet.

3.2. Instrumentalno *is*

Instrumentalnim ovdje zovem prijedlog *is* u bilo kojem značenju karakterističnu za kukljički besprijedložni instrumental osim komitativnoga. Skupina s instrumentalnim *is* može se pojaviti u većini instrumentalnih značenja. Ona ipak ne dolazi u značenjima odredbe stimula i efektorâ, načina¹¹¹, vremena i uzroka jer su to vrlo ograničene upotrebe, u kojima imenice često dolaze gotovo kao prilozi. U ostalim značenjima uz besprijedložni instrumental dolazi i instrumentalno *is*. Ipak, u tim slučajevima nije riječ o jednostavnoj konkurenciji besprijedložnoga

¹¹¹ Misli se na primjere kakvi su obrađeni u 2.5. U slučaju je načina eventualno moguća poneka iznimka.

instrumentala i instrumentalnoga *is*, nego o podjeli u kojoj skupine određenoga tipa moraju stajati ili gotovo uvijek stoje s instrumentalnim *is*, dok je u drugim skupinama odnos besprijedložnoga instrumentala i instrumentalnoga *is* djelomično fleksibilan, a djelomično reguliran značenjem i još nekim parametrima. S tim je u vezi skupine s kojima dolazi instrumentalno *is* praktično podijeliti na tri tipa: nesklonjive skupine, sklonjive skupine s (ličnim i pokaznim) identifikacijskim zamjenicama i sklonjive skupine bez identifikacijskih zamjenica.

3.2.1. Nesklonjive skupine

Nesklonjive skupine u kukljičkom nisu moguće u besprijedložnom instrumentalu, nego u svim upotrebama u kojima bi se mogao očekivati besprijedložni instrumental, dolaze s prijedlogom *is*. Prema tome, moglo bi se reći da u slučaju nesklonjivih skupina instrumentalno *is* stoji umjesto nastavka instrumentala. Postoje dva osnovna tipa nesklonjivih skupina.

Prvi tip čine autonomno upotrijebljene skupine. Uz takve skupine prijedlog *is*, kao što je već rečeno, uvijek dolazi u varijanti *sa*. Ako skupina sadrži neautonomno upotrijebljen dio čiji oblik može biti uvjetovan glavom nadređenom cijeloj skupini, ona nije nesklonjiva. Tako je očito sklonjiva skupina zavisna od prijedloga *s* u standardnom *pisati s velikim »A«* ili *označavati nazivom »motum«*. Takve skupine s neautonomnim dijelom u kukljičkom nisu spontano potvrđene, a i inače su relativno rijetke. Jasno je da se autonomno upotrebljavaju i sklonjive riječi i da one pri tom mogu biti u bilo kojem obliku (usp. standardno *on se svakom obraća sa »majstore«*), ali njihov oblik nije ni na kakav način uvjetovan kontekstom, odnosno nadređenom skupinom. Prema tome, skupina *majstore* iz prethodnoga primjera može se smatrati nesklonjivom, iako je riječ *majstor* sklonjiva, jer vokativ u ovom slučaju nije uvjetovan prijedlogom *sa*.

247. *Kàko jâ îmon nevîstu, tò mâlo kî îmo. (...) trîdšet ì devet gòdin, onâ jòš nî mène osnòvala sa tî.*

Drugi tip nesklonjivih skupina čine skupine koje imaju i izraz i sadržaj, ali su iz nekoga razloga nesklonjive: bilo zato što ne sadrže nijednu sklonjivu riječ na koju bi izravno ili neizravno mogla utjecati nadređena skupina, bilo zato što

stoje u okamenjenom akuzativu, obično uz brojeve *dvâ*, *trî*, *četîre*¹¹² i s njima kombinirane brojeve, ali i u drukčijim kontekstima. Ovaj tip nesklonjivih skupina ne uvjetuje oblik prijedloga *is*. U oba sljedeća primjera značenje skupine s prijedlogom *is* graniči između instrumentalnoga i komitativnoga.

248. *Pôjde u kafîč popôdne da nî u kûči cêli dâñ, .. ə na bicîkli, .. u konôbu pôjde s dvâ ščâpâ i tâko.*

249. *Moglî bi svêga imâti da ne kupÿju nîšta .. is mâlo* (tj. kad bi se malo potrudili u vrtu).

3.2.2. Sklonjive skupine s identifikacijskim zamjenicama

Identifikacijske su zamjenice, kao što je više puta dosad rečeno, u besprijedložnom instrumentalu iznimne. Identifikacijskima ovdje nazivam lične zamjenice, pokazne zamjenice *vâj*, *tâj*, *ûñ*, te upitne, odnosne i neodređene zamjenice istoga tipa kao navedene pokazne, tj. zamjenice kao upitne *kî?*, *štô?/čâ?* i *kî?*, *kâ?*, *kô?*, odnosna *kî*, *ča/što*, neodređena *nîkor*, *nîšta*, ali ne i zamjenice kao npr. upitna *kakôv?*, odnosna *kolîk* i neodređena *nîkakov*.

Lične zamjenice u kukljičkom uopće ne dolaze u besprijedložnom instrumentalu, nego u instrumentalnom značenju uvijek dolaze s prijedlogom *is*. Lične su zamjenice s instrumentalnim *is* u korpusu potvrđene u ulozi motuma, obzira i oruđa, ali ih informanti potvrđuju i u ulozi stimula, pacijensa i sredstva. Ostale instrumentalne uloge (odredba stimula i efektor, način¹¹³, put, vrijeme, uzrok) nisu potvrđene ponajprije zato što se odgovarajući instrumentali u pravilu ne mogu izraziti kao deiksa/anafora.¹¹⁴ Za stimul i bliske uloge informanti potvrđuju primjere s instrumentalnim *is* uz lične zamjenice kao *zadovôljna je iš njîn*, *ponôsi se iš njîn*, *fâli se iš njûñ* bez obzira na to zastupa li lična zamjenica nešto živo ili nešto neživo. Za ličnu zamjenicu u ulozi pacijensa informanti potvr-

¹¹² Ti se brojevi mogu sklanjati zajedno s imenicom, ali se to u današnjem kukljičkom govoru događa sasvim rijetko. U spontanom sam govoru zabilježio samo genitive kao *zemljâ od dvîh brâtov*, *ispri Trîh krâljov*, *parcêla trîh*.

¹¹³ Doduše, informanti za način potvrđuju rečenice kao *imâla je nîki kljûč*, *po je iš njîn molîla bôga*, ali će u ovom primjeru prije biti riječ o oruđu nego o načinu.

¹¹⁴ Doduše, u slučaju je odredbe stimula uzročno-posljedična veza možda upravo obratna, tj. primjeri kao *vônjo rîbun* ne mogu se pretvoriti u primjere s ličnom zamjenicom vjerojatno zato što lična zamjenica ne može doći u besprijedložnom instrumentalu, a prijedlog *is* ne može preuzeti značenje odredbe stimula.

đuju primjere kao *ûn će iš njîma vlādâti*. Za ličnu zamjenicu u ulozi sredstva informanti potvrđuju primjere kao *îmoš nû krèmu, po mòreš iš njûn namâzati*. Slijedi nekoliko primjera. U 250. primjeru značenje skupine s prijedlogom *is* graniči između komitanta i motuma, u 251. primjeru skupina s instrumentalnim *is* označava motum/obzir, a u 252. i oruđe. Značenje je skupine sa *is* u 253. primjeru granično između motuma i oruđa, a u sljedeća dva primjera skupina sa *is* označava oruđe.

250. *Tâ kvasîna se je grâbila sa bõčicun .. o dèca: mâla bõčica, onâ od medecîne, unda bi se vèzâla žičun, ûnda š njûn kroz čèp dôli, u karatê iš njûn i kvasînu grâbi.*

251. *Sâd, kad mi je longèta, ne môgu iš njûn jer je otèčena rûkâ.*

252. (...) *A jâ iš njûn (o ozlijedenoj ruci) dôli t̄ .. iš njûn san rādîla i jâ govòrin mirovânje: .. jâ san mâsl'ne brâla t̄...*

253. *Mâjko, mèni noçâs rûke trnû, èvo jâ sâ lûpon š njîma: trnî mi vâ dèсна.*

254. *Ma îmon jâ ovè škâre, što govòriš, za piletinu. – Dâ, ko îmoš njîh, po iš njîma.*

255. *Jôj, môj sînko, da ti je vîti ôvde po ûlicami .. krûh. Ūnda fûzbal îgraju iš njîn.*

Identifikacijske su pokazne zamjenice u besprijedložnom instrumentalu potvrđene samo dvaput (42. i 61. primjer). U oba je slučaja riječ o atributno upotrijebljenoj pokaznoj zamjenici. Poimeničeni (ili imenički) srednji rod pokaznih zamjenica u besprijedložnom instrumentalu nije potvrđen, a vjerojatno nije ni moguć. S instrumentalnim su pak *is* identifikacijske pokazne zamjenice potvrđene u mnoštvu primjera. One su s instrumentalnim *is* spontano potvrđene u značenju stimula (256. primjer), sredstva (258. – 261. primjer) i oruđa (ostali primjeri), a informanti ih potvrđuju i u značenju pacijensa, motuma, obzira i puta. Za ta značenja informanti daju primjere kao *igrâti se is onîma kîpicama* (pacijens), *mâši is onûn rûkûn* (motum), *udrîla san is ovûn rûkûn u kâmik* (obzir), *pôjti is tîn pûtun* (put). Slijedi nekoliko primjera spontano potvrđenih upotreba.

256. (...) *Dõbro je: zâdovoljna is ovîn ça jê.*

257. *A danâs jâ is ovîn plâtin, govòrin ti, rêžje, i ne ostâne mi ništa. Ne ostâne mi nîti za hrânû.*

258. (...) *Á, namázala sá s̄inoč is ovûn mâšćun, jer san onò kad san bila p̄rvi pût, ûnda san p̄tâla onâjâ .. V̄iks .., ali V̄iksa više nêmo, nego što on̄ prâvu n̄ike mâle bõčice.*

259. *I ûnda bi u kabâ stâvili otû ròbu i pomâlo bi je nal̄ivâli is tûn vrûćun vodûn, ûnda bi je puštili da se namâćo.*

260. *Tò je prejâko da bi sâmo is tîn prošlò.¹¹⁵*

261. *Ê, i ûnda is tîn su se pokrîvâli dõma, a ka bi pošl̄i na r̄ibe, ûnda bi ženê obučenê l̄ěžole ili bi se s fuštânima svojîma pokrîle (...)*

262. *Unda sá jâ .. ðznela ih (o muzgavcima) vânka po ih prepоловила. Znâš ka sá ih is onîn m̄esarun (tj. satarom).*

263. *A štò si učêr? – A mâlo san ə onò ča san bila posîkla pânji (tj. čokote), po san is onûn v̄elikun câpun podûbla.*

264. *Ă, .. da će vâ dôjti mâlo ranije, po da bi nâ, jer nâ trêba do dvî rāditi, po bi arādila do .. pôdne i kvârat po da biju is onîn trajêktun, i tâko.*

O ostalim je identifikacijskim zamjenicama teško suditi jer su i u besprijedložnom instrumentalu i s instrumentalnim *is* u korpusu prilično rijetke. Uпитno je štò/čã potvrđeno samo u besprijedložnom instrumentalu (usp. 36. i 39. primjer), iako je, prema obavijestima informanata, moguće i s instrumentalnim *is*. U instrumentalnom je značenju, čini se, ipak češći besprijedložni instrumental. S druge strane, neodređene su zamjenice štò/čã i n̄išta potvrđene samo s instrumentalnim *is*, iako su prema obavijestima informanata moguće i u besprijedložnom instrumentalu. U slučaju neodređenih zamjenica je instrumentalno *is* vjerojatno češće.

265. *A jel mâžeš tò iš čîn sâda?*

266. *A ka bi došl̄i dõma, ûnda bi dõneli kabân, ûnda su se imâli iš čîn pokrîti, ali dok su bili on̄ na r̄ibama, nêmo pokrîvanja.*

267. *I zdravija je nêgo nâ (tj. domaća salata je zdravija od kupovne). – A tò s̄igurno. – Nâ r̄estê nâ .. fõrcu, r̄eko ûn n̄iki, a vò znâš da nî .. s n̄čin ni polivenò ni .. gnjõjeno.*

¹¹⁵ Tj. gripa je preozbiljna da bi se mogla izliječiti isključivo domaćim lijekovima.

268. *Viču, večerâs ču ovê .. kadûlje i mlîkâ iskûvat' i mâlo mêda. – Ê. – Jer znân da je pokôjnoj sekŕvi trajâ jenû pê-šês misêci kâšalj, .. is ničîn nî mògo prôjti, po sâ je kûvala trîpu nâ don kadûlju i mêd .. i ovâj .. mlîkò.*

Pridjevske su identifikacijske odnosne zamjenice potvrđene Jednom u besprijedložnom instrumentalu (69. primjer) i dvaput s instrumentalnim *is*.

269. *Inkartadûra je mäsâ is kûn se inkartîvo.*

270. (...) *puti is kiman čemo unapri oditi mej škuru suhoparnu masu.*¹¹⁶

Napominjem da skupina s instrumentalnim *is* označava sredstvo u svim navedenim primjerima osim posljednjega, u kojem označava put. Ostale identifikacijske zamjenice nisu potvrđene ni u besprijedložnom instrumentalu ni s instrumentalnim *is*.

3.2.3. Sklonjive skupine bez identifikacijskih zamjenica

Skupine su s instrumentalnim *is* bez identifikacijskih zamjenica potvrđene u značenju sredstva (dva primjera) i u značenju oruđa (niti deset primjera), a informanti ih potvrđuju i u značenju stimula i bliskim značenjima (*zadovôljan is kûčun, fâlîti se is âutun*), dok ih u ostalim instrumentalnim značenjima ne potvrđuju ili smatraju da bi se eventualno mogle čuti od kojega manje konzervativna govornika. I u značenju je oruđa besprijedložni instrumental u slučaju sklonjivih skupina bez identifikacijskih zamjenica znatno češći od instrumentalnoga *is*, a u većini je ostalih instrumentalnih značenja (iznimka su stimul i bliska značenja) gotovo jedina mogućnost. Oruđe je u više primjera s instrumentalnim *is* relativno atipično ili neuobičajeno (tuš, lubenice, palica za bejzbol, bočica), a neki primjeri potječu od manje konzervativnih govornika (*sa capuničun, sa bôčicun* – usp. i prijedlog *sa* umjesto starijega *is*). To barem donekle objašnjava upotrebu instrumentalnoga *is* umjesto besprijedložnoga instrumentala. Osim toga u dva primjera s instrumentalnim *is* uz imenicu ili nultu anaforu stoji atribut. Ako je instrumentalno *is* gotovo pravilo uz skupine s atributnim identifikacijskim pokaznim zamjenicama, očekivalo bi se da se ono preko njih poopćava i na skupine s drugim atributima. Ipak, pretpostavka bi se o poopćavanju instrumen-

¹¹⁶ Meštrić 2009.

talnoga *is* na skupine s atributima koji nisu identifikacijske pokazne zamjenice, na temelju malobrojnih primjera prije mogla osporavati nego potvrditi, ali je broj relevantnih primjera zapravo premalen da bi se moglo išta zaključiti. Jedino je sigurno da imenica / nulta anafora s atributom može stajati i relativno često stoji u besprijedložnom instrumentalu. U nastavku navodim sve zabilježene nesporne spontane primjere osim dvaju koji su navedeni ranije (46. i 250.). Skupina sa *is/ sa* u 46. i 271. primjeru označava sredstvo, a u ostalima oruđe.

271. *Nò je bìlo od dasâk učinjenò i onôga .. .. apokrivenò onò sa pûntima¹¹⁷, i onò bì onâj terpapîr, nî dažilo unûtra, bìlo je sûho.*

272. *Ka se vòzi na vèsła i ûnda se vâko uvâti na krîž, .. tò je na râstê, .. po is lîvun vòziš dèсно, a is dèsnun lîvo.*

273. *A jâ san popòdne mâlo kumpîro podûbla is jenû rûkûn. – A kâko si moglà is jenûn rûkûn? – A is dèsnun: sâmo câpicun. Mâlnun câpicun (...)*

274. (...) *A za grîblju, da bi kî grîblju mřcu udrî is motîkun, òma ti je bìlo barûfa (tj. svađe) dò večeri.*

275. *Òprola san mâlo kužînu i ovò svè i ovâj hòdnik, i onò psîhu ìznela vânka, mâlo is tùšun òprola, i tâko.*

276. *Jesu ih uvâtili? – Jêjê. – Uvâtili su ih? – Kâko nè.? Dvojîca .. prîjatelji mu, bôga ti. Bîli su zâjno u kafîčû i dočekali ga lîpo pri kûču: i istûkli ga is pâlicun onûn .. bèžbol.*

277. *Ali trêba da ròditelj vòdi račûnâ dî su mu dicâ. Mî dolâzimo iz Zâgrèba jenû nôč û > bìče bìlo dvî ûre trî po pônoçi .. nâ > jòš je bìla Veletřznica nâmo gòri. – Dâ. – Ê. Únde di je Supernôva. I pê-šês klâpaca pokrâli çetrûnî ûnde i ìgraju nõgomet na cèsti is çetrûnîma.*

278. *Ne mòre se vòde ni orâti. Da je Dòbri, làko bi is tràktoričun onîn mâlin, a štò çu?.*

3.2.4. Osvrt na razliku između dva tipa sklonjivih skupina

Sada se konačno i iz primjera vidi ono što je rečeno pri početku ovoga rada, tj. da u kukljičkom pri upotrebi u instrumentalnom značenju imenice preferira-

¹¹⁷ *Pûnat* u ovom slučaju znači 'debela daska'.

ju besprijedložni instrumental, a identifikacijske zamjenice (u svakom slučaju lične i pokazne) prijedlog *is*. Ta je razlika u kukljičkom govoru usporediva sa stanjem zabilježenim za govor crnogorskoga sela Zavala. U tom se govoru, prema Sobolev 2006 (62 *sq.*), u značenju oruđa prijedlog *s* s instrumentalom može upotrebljavati samo sa zamjenicama (ličnim i odnosnim), dok u slučaju imenica instrumental oruđa mora biti bez prijedloga. I kukljička i zavalaska situacija ukazuju na uvođenje instrumentalne upotrebe prijedloga *s* upravo preko određenih kategorija zamjenica (ponajprije ličnih), samo što je zavalaski govor u tom pogledu konzervativniji od kukljičkoga. Vjerujem da bi o prednjačenju ličnih i još nekih zamjenica u upotrebi instrumentalnoga *s* mogli svjedočiti mnogi srednjejužnoslavenski govori kad bi se situacija u njima detaljnije istražila. To se prednjačenje u Zavali u citiranom članku objašnjava analoškom upotrebom zamjenica prema imenicama za živo. Takvo objašnjenje iz nešto šire perspektive nije osobito uvjerljivo. Naime, već je spomenuto da su u kukljičkom i bliskim govorima posvjedočeni i živi entiteti u besprijedložnom instrumentalu (usp. 16., 67. i 74. primjer¹¹⁸). S druge strane, kukljičke lične zamjenice ne samo da nisu posvjedočene u besprijedložnom instrumentalu, nego nisu ni moguće, i to ne samo kad zastupaju živo, nego i kad zastupaju tipično oruđe, npr. škare. Da jednostavna analogija zamjenica prema imenicama za živo vjerojatno nije najbolje objašnjenje, govore i podaci izneseni u Peco 1956: 181 i posvuda. U govoru Muslimana iz Banjaluke i bliže okolice koji se ondje opisuje, instrumental imenica redovito dolazi bez prijedloga *s* kao oruđe (vjerojatno i u ostalim instrumentalnim značenjima), ali i kao komitativ u užem i širem smislu. Iznimke u kojima komitativ dolazi s prijedlogom *s*, autor, kako kaže, najčešće bilježi u slučaju zamjenica (sudeći prema primjerima, samo ili gotovo isključivo ličnih). Prema tome, i u kukljičkom i u govoru banjalučkih Muslimana pedesetih godina prošloga stoljeća lične zamjenice pokazuju veću sklonost k prijedlogu (*i*)*s* od imenica za živo, a stanje u Zavali vjerojatno regulira isti mehanizam kao u Banjaluci i Kukljici.

Taj bi se mehanizam zaista mogao opisati kao analogija ličnih zamjenica u instrumentalu, ali ne prema imenicama za živo nego prema ličnim zamjenicama u ostalim kosim padežima¹¹⁹. Naime, za raniji se kukljički može pretpostaviti

¹¹⁸ U 80. je primjeru instrumental za živo također bez prijedloga, ali taj je primjer specifičan.

¹¹⁹ Tradicionalno se kosima zovu svi padeži osim nominativa i vokativa (dakle, i akuzativ), a tako se termin upotrebljava i ovdje.

paradigma ličnih zamjenica slična paradigmi koja se pretpostavlja za suvremeni hrvatski standardni jezik. U hrvatskom standardnom jeziku kose padeže s obzirom na oblike ličnih zamjenica možemo podijeliti u tri skupine. Prvu i najveću skupinu čine genitiv, dativ i akuzativ, koji imaju jedan tip ličnih zamjenica s prijedlozima i dva tipa bez prijedloga: naglašene i enklitičke. U drugu skupinu se može svrstati samo lokativ, koji ima samo jedan tip zamjenica s prijedlozima. Treću pak skupinu čini instrumental, koji ima samo naglašene zamjenice bez prijedloga i jedan tip s prijedlozima. Lokativ u takvu sustavu zapravo ne čini iznimku jer on jednostavno ne dolazi bez prijedloga, ali instrumental je izniman jer bi se očekivalo da bez prijedloga ima i naglašene i i enklitičke zamjenice, a ima samo naglašene. Ta se situacija može »popraviti« na dva načina: bilo tako da instrumental dobije enklitičke lične zamjenice, bilo tako da s obzirom na lične zamjenice postane kao lokativ. U slučaju se kukljičkoga i drugih govora pokazalo da je »lakši« drugi put zahvaljujući tomu što između komitativnoga i instrumentalnoga značenja postoji kontinuum, kao i tomu što lične zamjenice, osobito naglašene, češće zastupaju živo nego neživo, što utječe i na njihovu paradigmu. Osim toga, instrumental lične zamjenice trećega lica u kukljičkom nije jednak lokativu samo u množini (*iš njîma : na njîma*), nego i u muškom i srednjem rodu jednine (*iš njîn : na njîn*, za razliku od dativa (*njê*)*mu*), iako to vjerojatno nije osobito bitno. Instrumentalno je (*i*)*s* u kukljičkom i mnogim drugim govorima po opisanom mehanizmu prvo uvedeno uz lične zamjenice, a zatim se s ličnih zamjenica postupno proširilo i na druge deiktičke i anaforičke zamjenice (poka-zne i odnosne), a tako i na neodređene zamjenice.

Da upravo odnos naglašanih i enklitičkih oblika ličnih zamjenica može dovoditi do svojevrsne sintaktičke autonomije zamjenica u odnosu na imenice, pokazuje i situacija s kukljičkim prijedlogom *k*. Prijedlog je *k* u kukljičkom gotovo nestao. On se uz imenice zadržao samo u nekim sraslim izrazima. Osim toga, ponekad se čuje od najstarijih govornika uz lične zamjenice (npr. *pôjti k njêmu*), ali i uz njih je u današnjem kukljičkom sasvim rijedak. Pri tom promjene do kojih je doveo nestanak prijedloga *k*, nisu sasvim iste u slučaju imenica i u slučaju ličnih zamjenica. Tako se danas može reći *pôšo san ko dđktora* i *pôšo san dđktoru*, ali je pri zamjeni imenice *dđktor* zamjenicom moguće samo *pôšo san kđ njega*, a ne i ***pôšo san njêmu* ili ***pôšo san mu*. Dativa u slučaju ličnih zamjenica nema zato što bi zamjena dativa s prijedlogom *k* besprijedložnim dativom u slučaju ličnih zamjenica morala biti nešto složenija nego u slučaju imenica. Naime, sustav

u kojem je s prijedlogom dolazio jedan tip lične zamjenice (naglašena zamjenica) morao bi se ili zamijeniti sustavom s dva tipa (tj. s naglašenim i enklitičkim oblicima) ili bi se samo u kontekstima u kojima se nekad upotrebljavao prijedlog *k*, trebao zadržati besprijedložni dativ u kojem je zamjenica samo naglašena, dok bi u ostalim slučajevima lična zamjenica u dativu bez prijedloga mogla biti i naglašena i nenaglašena. Za govornike je kukljičkoga¹²⁰ očito i jedan i drugi put bio »preradikaln« ili »preneprirodan«, pa do zamjene prijedloga *k* besprijedložnim dativom u slučaju zamjenica jednostavno nije došlo. I u slučaju instrumentala i prijedloga *is* i u slučaju prijedloga *k* sintaktičku autonomiju zamjenica uzrokuje sličan mehanizam, samo što u prvom slučaju on djeluje radikalno, a u drugom konzervativno. Primjeri sintaktičke autonomije zamjenica nisu tako egzotični kao što bi se moglo pomisliti. Tako, recimo, i u talijanskom neki, većinom višesložni, prijedlozi koji mogu ili moraju stajati neposredno pred skupinom kojoj je glava imenica, ne mogu stajati neposredno pred ličnim zamjenicama, nego između njih i zamjenice mora biti i jednosložan prijedlog *di* (usp. *andava verso Gianni* i *andava verso di lui*). Pri tom su pokazne zamjenice s obzirom na ovu pojavu, slično kao u slučaju kukljičkoga instrumentala i prijedloga *is*, negdje posredini između ličnih zamjenica i imenica.¹²¹

4. Prijedlog *b(r)ez*

Ovaj prijedlog danas obično glasi *bez*, odnosno *běz*. U starijem je kukljičkom on većinom dolazio u obliku *brez*. Oblik je *brez* većinski i u kukljičkoj poeziji Tomislava Meštrića, a u zbirci je Ante Karlića jedina varijanta, dok se u pjesmama Karla Bačića nalazi samo *bez*. Osim toga, u Maričićevu se rječniku (Maričić 2000) i njegovim književnim tekstovima dosljedno upotrebljava varijanta *prez*, koju moji informanti ne potvrđuju, iako ne isključuju mogućnost da je netko tako govorio. Krajnje se *z* u ovom prijedlogu jednači po mjestu tvorbe u *ž* pred ličnim i posvojnim zamjenicama trećega lica, tj. pred zamjenicama koje počinju sa *nj* (*běž njega*, *bež njegòve ženě*). Prijedlog *bez* može imati vlastit naglasak¹²² i u tom

¹²⁰ Rekao bih da ni ovaj fenomen nije ograničen samo na Kukljicu, nego da su mu granice znatno šire.

¹²¹ V. Renzi, Salvi, Cardinaletti 1988: 522 sq.

¹²² Vlastit je onaj naglasak koji pripada samo prijedlogu, a ne prijedložnoj skupini, za razliku od naglasaka koji na prijedlog preskače s riječi koju prijedlog regira.

slučaju glasi *bèz*. Vrlo je vjerojatno da vlastit naglasak mogu imati i oblici *brez* i *prez*, ali te oblike nisam čuo u spontanom govoru. Uz G. povratne zamjenice te ličnih zamjenica 1. i 2. l. jednine te 3. l. jednine muškoga i srednjega roda *bez* se dosljedno ponaša kao proklitika, tj. nosi naglasak koji pripada cijeloj prijedložnoj skupini, usp. *bèz mene*, *bèž njega*, ali *còk njèga* (tik do njega). S drugih riječi na *bez*, koliko mi je poznato, naglasak ne preskače, ali to neće biti povezano s vlastitim naglaskom prijedloga *bez* (usp. i kaljski *bèz soli*). *Bèz* ponekad kad se dopuna može odrediti na temelju konteksta ili situacije, stoji i samostalno. Ako je riječ o nultoj anafori, veza s antecedentom može biti prilično slaba.

279. *A čùješ, morâš obûci jakètu: nî ù večer bãš ùgodno. – Nî ùgodno, nè bèz.*

280. *Njôj je rëko da se > tò se morâ operîrâti, jer tò jê sâdâ kako onî su i po onîn ùltrazvuku, ali, govõri, mðre prõjti ù* (tj. tumor je sad dobroćudan, ali može postati zloćudan)... (...) – *Ma bòlje je na vrîme, i dðbro je nâ tò i pošlâ. – Jê. Znâš štò: bðjola se je. Bðjola se je: svè je prõvala be- > da će bèz, ali... – A bðga ti: kî se ne bojî nožâ, Râtkâ? – Jê.*

Takva se upotreba mogla razviti pod utjecajem slične samostalne upotrebe prijedloga *senza* u talijanskom (ponajprije u razgovornom jeziku), a i pod utjecajem drugih slučajeva u kojima *senza* stoji na kraju klauze.¹²³ U svakom slučaju, za unutrašnjost je Hrvatske ona manje tipična nego za obalu. Zahvaljujući utjecaju talijanskoga jezika kukljički prijedlog *bez* ponekad dolazi i s infinitivom. S infinitivom u kukljičkom dolazi još prijedlog *za*, i to znatno češće nego *bez*.

Značenje se prijedloga *bez* naziva karitivnim¹²⁴ i smatra se suprotnim komitativnomu.¹²⁵ Štoviše, Hans Jakob Seiler¹²⁶ tvrdi da je specifičnost njemačkoga prijedloga *mit* u odnosu na druge (njemačke) prijedloge to što se može zaniijekati i što ima vlastit niječni oblik: *ohne*. Nijekanje, za razliku od suprotnosti, pretpostavlja takvu opoziciju dvaju članova koji se međusobno isključuju, u kojoj jedan član obuhvaća sve slučajeve koji ne vrijede za drugi. Takva je opozicija za prijedloge doista atipična, a u hrvatskom jeziku ona, kako se čini, više vrijedi za prijedloge

¹²³ Usp. Renzi, Salvi, Cardinaletti 1988: 526 i 529.

¹²⁴ Karitiv je padež koji označava entitet koji je u situaciji odsutan. Karitiv je tipičan za uralске jezike, a u uralistici se često naziva abesiv (V. i Plungjan 2016: 195 sq.). Karitivom se mogu nazivati i drugi načini kojima se izriču značenja tipična za padež karitiv. Za termin *karitivnost* u značenju *kategorija neposjedovanja* usp. primjerice Ivanov 1995: 5 i 18.

¹²⁵ Usp. Stolz 1996: 23.

¹²⁶ Seiler 1974: 220.

unutar (slično i *u* s lokativom) i *izvan*, nego za prijedloge *s* i *bez*.¹²⁷ Značenje je prijedloga *bez*, doduše, vrlo lako analizirati tako da se jednom njegovom sastavnicom smatra negacija. Štoviše, prijedlog se *bez*, za razliku od prijedloga *unutar* i *izvan*, u hrvatskom standardnom jeziku i sintaktički ponaša kao riječ negativna značenja (*niti*), a slično je i s prijedlogom *ohne* u njemačkom jeziku. Tako se na hrvatskom standardnom jeziku ne može reći ***bez nikoga* ili ***bez nijedne riječi*, nego se mora reći *bez ikoga* i *bez ijedne riječi*. Kukljička je pak situacija sličnija talijanskoj. Naime u kukljičkom negativne zamjenice (tip *nikor*) dolaze i uz *niti* i s prijedlogom *bez* (*niti nikoga*, *niti ništa*, *bez nikoga*, *bez ništa* – v. 34., 307. i 313. primjer), dok su zamjenice s prefiksom *ĩ-* (*ĩkor* i dr.) ograničene na poredbene konstrukcije s komparativom te upitne, pogodbene i još neke rečenice. Svojevrсна negativnost prijedloga *bez* ipak ni u kukljičkom ne bi trebala biti upitna.¹²⁸ Od pitanja je negativnosti prijedloga *bez* znatno problematičniji odnos prijedloga *bez* i *is*. Kao prvo, prijedlog *bez* ne negira mnoga instrumentalna značenja prijedloga *is*,¹²⁹ a ni sastavnoj i aktantnoj upotrebi komitativnoga *is* prijedlog *bez* nikada ne odgovara. Kao drugo, čak i ako instrumentalno *is* te sastavnu i aktantnu upotrebu komitativnoga *is* ne uzimamo u obzir, odnos je prijedloga *bez* i *is* prilično složen i asimetričan¹³⁰ te se, općenito gledano, ne može svesti na suprotnost ili negaciju, iako je takvo promatranje moguće u brojnim pojedinačnim slučajevima. Ako se za komitativ može reći da označava zajedništvo ili povezanost, za karitiv se, barem kukljički, prije može tvrditi da označava odsutnost/nedostajanje, nego nezajedništvo/nepovezanost. Tako *bìti bez* u mnogim slučajevima znači slično što i *ne imâti*, a *ostâti bez* slično što i *izgubìti*, dok kopulativna upotreba komitativnoga *is* glagolu *imâti* odgovara u znatno manjoj mjeri.¹³¹ Doduše, kopula s komitativom u mnogim jezicima ima

¹²⁷ Usporedi stand. hrv.: *Je li kuglica u posudi / unutar posude?* a) *Ne, kuglica nije u posudi.* b) *Ne, kuglica je izvan posude.* U kukljičkom govoru nema prijedloga koji bi bili u takvom semantičkom odnosu kao standardni prijedlozi *unutar* i *izvan*.

¹²⁸ I vlastit bi se naglasak prijedloga *běz* mogao tumačiti između ostaloga i kao rezultat njegove česte kontrastivne upotrebe.

¹²⁹ *Bez* se ipak može – barem u nekim slučajevima, ako oruđe promatramo kao ono što imamo pri sebi dok radimo – shvatiti kao svojevrсна negacija značenja oruđa, npr. *ĩsti žlicun / iš njùn* prema *ĩsti bez žlice / bež njê*. Slično vrijedi i za poneka sredstva koja funkcioniraju slično kao oruđe, npr. *oprâti rûke sapûnûn* prema *oprâti rûke bēz sapûnâ*. Budući da termin oruđe, kao naziv za značenjsku ulogu, treba definirati ponajprije ulogu entiteta u situaciji, a ne njegove osobine, sapun bi se u ovom slučaju mogao smatrati i oruđem.

¹³⁰ Usp. i Stolz 1996: 25.

¹³¹ Usp. 1. *bìti (ostâti) bez ôca i mâtere* prema a) *bìti is ôcun i mâterun* i b) *imâti ôca i mâter*; 2. *bìti bez šöldov* prema a) *bìti is šöldima* i b) *imâti šöldov*. U vezi s asimetrijom usp. i *Je li ún is tóbun?* – a) *Nê, ni is mânun.* i b) *Nê, bēz mene je.*

funkciju glagola *imati*¹³², ali u kukljičkom to u osnovi nije slučaj. U kukljičkom je značenje prijedloga *bez* svakako posvojnije od značenja prijedloga *is*.

Kukljički je karitiv ipak dovoljno sličan komitativu da njihove prikaze vrijedi slično strukturirati. S tim se u vezi upotreba prijedloga *bez* klasificira prvo po sintaktičkoj funkciji, a unutar te klasifikacije provode se, gdje to ima smisla, daljnje podjele, između ostaloga i s obzirom na konkretnost i živost orijentira i apsenza¹³³. Skupine se s kukljičkim prijedlogom *bez* upotrebljavaju adverbijalno-depiktivno, (semi)kopulativno i atributno, a sastavne i aktantne upotrebe, kao što je rečeno, nema. Primjera je prijedloga *bez* u korpusu znatno manje nego primjera komitativnoga *is*. U korpusu su osobito rijetki primjeri atributne upotrebe. Zabilježena su samo dva međusobno slična primjera, pri čem nije sasvim sigurno je li upotreba u drugom od njih atributna.

281. *Jā-or, bāš ču vřči dvā jāja i papřike ču vřči isfrīgati i imo mālo jūhē bēz manēstre.*

282. *Jā govōri, iskūvačemo kobasice i ovō štō je fažōla, čemo danās poīsti, a jūhē imon bēz manēstre nāko (mēso smo poīli učēra), po bilo štō ču is onīn.*

Informanti potvrđuju i druge primjere kao *dītē bez ôca, ženā bez vlasījū, čīkara bēz ručice/ūha, vrāta bez ključānice* (tj. bez brave) i sl. Ostale se dvije upotrebe obrađuju u sljedećim odjeljcima. Sličnost je s komitativom, ako se ne računa atributna upotreba, najveća u slučajevima adverbijalno-depiktivne upotrebe kad je apsens konkretna imenica.

4.1. Adverbijalno-depiktivna upotreba

Primjere je adverbijalno-depiktivne upotrebe skupine s prijedlogom *bez* najpraktičnije podijeliti na primjere u kojima je apsens konkretna imenica, i primjere u kojima je apsens apstraktna imenica ili infinitiv.

U primjerima je s konkretnim apsensom skupina s prijedlogom *bez* većinom priložna oznaka, a rijetko se može shvatiti kao depiktiv. Spontano su zabilježene sve kombinacije s obzirom na živost. Primjeri se s obzirom na živost orijentira i apsenza redaju kao i u slučaju komitativnoga *is*, ali se ovdje ne odvajaju.

¹³² V. Stassen 2009: 54 *sqq.*, 137 *sqq.* i 356 *sqq.*

¹³³ Tako ovdje zovem značenjsku ulogu entiteta u skupini s prijedlogom *bez*.

283. *Běž fizioterapèuta bàr dvì sèdmice ne mòre. – Ê. – Jer dokle otì mišiči màlo ojačâju, ûn ne smî: sâ po hôdalici grêde, kâšnje će štàke po ûnda će se dîgniti sâm.*

284. *Hodîli su onì bēž njega na rîbe. Hodîli su nî i prije, dok je ûn bî¹³⁴, mîsin, bēž njega.*

285. *Danâs je bìlo sùnca. – Ê. – Ûn je pòšo bez ništa¹³⁵, ja-or biće se porosî, ali nî: da ûn govòri da u grādù nî ništa dažîlo.*

286. *A Slàđana će vas povèsti? – A Slàđana će nas povèsti, a kàko će pòjti: ne mòre .. hodîti, dî će hodîti? – A tò jê. – Da pòjdemo trajèktun bēž âuta, kàko će do bòlnice?*

287. *Da su nî reklî, bõže môj, àjde dôjdi, po čemo kâfÿ popîti, po ne bî bìla ni bez kâfê¹³⁶ pošlâ.*

288. (...) *I tò mâli govòri da mu je tò mâti vâjk govorîla i govòri, ‘Sântula,’ – kad mu je tâc ùmra, san mu dâla sâučesçe – ‘nègo ko bûden u Mèriki ili u Njèmačkoj, ali vâš spròvod ne mòre pròjti bēž mene’¹³⁷*

289. (...) *A nècu. Bõme nîsân ni ubâcîla kumpîr, zaburâvila san. Êno je gotðvo. Bēž kumpîrâ. Â, štò çu sâda.*

290. *Znâš çâ reçû: da Božîč dôjde bez kolâčov, ali bez bÿre nè. (...) Da mòre Božîč dôjti bēž kolâčov, ali nè bez bÿre.*

U većini primjera s apstraktnim apsensom s prijedlogom *bez* dolazi imenica koja označava proces, tj. semantički gledano glagolska imenica, a ponekad s prijedlogom *bez* stoji infinitiv. Prema tome, u većini je primjera s apstraktnim apsensom skupina s prijedlogom *bez* bliska maloj (infinitnoj) klauzi ili se može shvatiti kao mala klauza.

291. *Jâ govòrin, mogli smo se mî tâko i bēž sûda nagodîti, ja-òrin, nî trîbalo sûda ka bmo mu svè tò dâli.*

292. *Ne mòreš tí sâda û vo vrîme u kùçi bez lðženja stâti. – A sigurno. Vrâga mòreš bez ð ognjâ i bezâ...*

¹³⁴ Tj. sinovi su lovili samostalno i dok je otac bio živ.

¹³⁵ Tj. bez kišobrana i sl.

¹³⁶ *Kâfâ* ovdje označava bilo što što se kupuje kad se dolazi ljudima u goste.

¹³⁷ Tj. svakako će doći na sprovod ako ne bude u Americi ili Njemačkoj.

293. (...) i jâ san od ùmora, môj sînko, spâla dvî nôçi i jedân dân bèz prèkida.
294. Štò mîž, da je Vèčeslav tò učinî bèz njegovoga znânja?.
295. Û vodu i pòliješ ga bez problèma. – Nòrmalno pòliješ kako svè drùgo.
296. Jâ ti > od Dârija mâli: .. ostâvila mèni ònâ Nèdiljka da pâzin, da grê ko strîne. Jâ govòr, nêmo problèma, jâ govòri, jâ č ti pòjti povîrîti. Da spî, govòri, ùn sâ bez brîge čètre ùre spî.
297. Valjâlo bi mi i bèz vičère i... A čùješ, morâš dikòli, ali nè preîsti se.
298. Znâš štò, bèz .. mùke nêmo ništa...
299. A štò mu dicâ nâ to govòru. – A nè znô jâ .. štò je ùn nîjma rèko i štò ùn .. zamîšljo i kakòv je dògovor... Jâ govòrn, nî tò bèz dògovora.¹³⁸
300. Unda jâ bãš govòrin nîjmu učèra, âjde vîdi u Bùre îmaliju kumpîro. Jer užâli smo u grâdù munjèsâti, a vòde sâ îmo .. i u Sònika i u Râjka i u Bùre i svùgdi. – Ê. – I un- > donesû onî – užâli su se i naručivâti, a sâ î donesû bèz nârùžbe.
301. Ali znâš tí kòlke s' tè crnîke tâmo? – Ê, znân. – Mî smo mogli crnîke, znâš kòlko: æ dvî-trî zîme .. bèz kupovâti: sâmo pòjti ispilâti.
302. (...) jer što poidê poidê, računâ od toga me, âhà .. nè znoš, .. ka bolî bez îsti: sînoč nî ni vičèro ni ništa.¹³⁹
303. Ka nêšto râdiš bez vîti (...) ¹⁴⁰
- Ovamo dodajem i jedan primjer s izrazom *bez vèze*.
304. I sâ nâše kaj črîvo ûnde stojî bez vèze – ne mòreš zîdâti ništa jer je úsko...

4.2. Kopulativna i semikopulativna upotreba

Kopulativna upotreba, tj. upotreba s glagolom *bîti*, po značenju često odgovara konstrukcijama sa zanijekanim glagolom *imâti*. S glagolom su *bîti* posvjedočene sve četiri kombinacije s obzirom na živost orijentira i apsensa, a najčešća je,

¹³⁸ Skupina se sa *bez* formalno može shvatiti kao kopulativ, ali je svrstavam ovdje jer se može pretpostaviti izostavljanje nekoga punoznačna glagola.

¹³⁹ Tj. što god da pojede, misli da ga od toga boli želudac, ali vjerojatno mu ipak ne škodi određena hrana jer ga želudac boli i kad ništa ne jede.

¹⁴⁰ Kad nešto radiš, a pri tom ne vidiš (tj. kad nešto radiš u mraku).

kao i u primjerima adverbijalno-depiktivne upotrebe s konkretnim apsensima, kombinacija živoga orijentira i neživoga apsenisa.

305. *I ûnda da mu bâba govõri, sâ čuju te, govõri, žẽndari, vrâg ti srîču põne... – Fidânce, fidânce. – Fidânce čuju te sâ povêsti, govõri. Ê, ženũ si ubî. A nîsân, govõri. Ûnda nâ da je onõ .. kòlo njê, trîskali je, vâmo-nâmo, ûnda je otvorîla õči. A govõri (vâko dîgo rõzi bõgu), govõri, õ ti rõzi, bõže, govõri, ka si kûrbu ožîvî. Hahahahahahaha. A p̃rvo, jê li, mojâ Marîja, nîsân te, jê li, nîsân te? – Svê dok je bež njê. Ka je iš njûn, ûnda õpe plâne.*

306. *Ûn je bî bez ôca.*

307. *Bî je u sâmoj košûlji, bî je bẽz mäjice, bẽz nîšta...*

308. (...) *gvõri činî mi se da je bẽz p̃erike, da je je onõ sîtna kosâ, gvõri, nîsâ je ni poznâla (...)*

309. *I ûnda je bî bez kljũčâ, po me na mõbitel zõve – jâ pošlá ko Slãđane...(..)* *Nâ je paprîke pũnila. A tõ me ûn zõve: da je bez kljũčâ.*

310. *A .. jâ mîsla da mi je pâla (sc. masnõča) .. vâj mîsec dãn ča san pîla lûk (tj. neki napitak od češnjaka), .. vrâga nõ se jõpe dîglo ka san bez tablêt.*

311. *Vîdiš tí kãko je ûn lîpo pâmetan i njegõva mâti. – A čũjete, da je nõ bîlo > da je njû bîlo puštîti, bîla bi bez škõle, bez nîšta i štõ: valjâ... Danâs brâtu na t̃eret.*

312. (...) *Po ûnda san bez brîge: dãn apartmân i jâ san bez brîge.*

313. (...) *Bîla je u Rjêci, a hîtna zatvõrena, bez nîkoga.*

314. *Jedãn pût je Tîho põli põparu, po mu je > da mu po põtu smrdî. ‘Kãko ti po põtu smrdî?’ A bez sõli, nî ṽrgo sõli.*

Semikopulativna je upotreba u korpusu potvrđena samo primjerima s glagolom *ostâti*. Od svojih sam informanata u spontanom govoru čuo i jedan donekle neo-bičan primjer s glagolom *ostâviti*: *ostâviti õganj bẽz sebe* (ostaviti vatru bez nadzora). U primjerima su s glagolom *ostâti* potvrđene samo kombinacije s živim orijentirima i apsensom te sa živim orijentirima i neživim apsensom. Konstrukcija je sa *ostâti bez* često zamjenjiva konstrukcijom s glagolom *izgubîti*. U sljedećim je primjerima ipak običnija konstrukcija sa *ostâti bez*. Glagol je *izgubîti* običniji pri opisu situacija gubljenja u najužem značenju (gubljenje manjih predmeta i

sl.) te situacija u kojima se gube apstraktne kategorije kao vrijeme ili tjelesna masa.

315. *Jâ znân da je têško ženì ostâti bez mûža.*

316. (...) *i sâda, da čēju ostâti bez kûče. Mâjko mðja mîla, jâ gor, nolîki šoldi potrošiti u ništa!*

317. *Grîješ? – A negð. – Jâ govðri, bðže, ko ostâneš bez plîna kâko češ. (...) îmoš na strûju grîjalicu?*

318. *Á kad me je pogodîla... Á, jâ san mîsla da ču bez ðka ostâti.*

319. *A jel râdi nègdi? – Á?, vrâga, jâ nè znon jeli štò râdi ili ne râdi, onð je ostâ bez poslâ bî.*

5. Zaključak

U našoj su dijalektologiji gramatička semantika i sintaksa nažalost još uvijek prilično zanemarena područja. Ta je zanemarenost neopravdana iz više razloga. Naime, u digitalno je doba znatno lakše stvarati i analizirati korpuse organskih govora nego što je to bilo prije dvadesetak godina, a potreba je za tim znatno veća nego ranije jer se danas mnogi naši organski govori naglo mijenjaju i ubrzano nestaju. Konačno, organski bi govori lingvistima trebali biti zanimljiviji od standarda i substandardnih varijanata upravo zato što su organski, dok je standardni jezik u određenoj mjeri konstrukt. Ovaj je rad između ostaloga trebao pokazati da temeljitije proučavanje pojedinih gramatičkosemantičkih i sintaktičkih fenomena u pojedinim govorima može dati prilično zanimljive rezultate, osobito ako se ti fenomeni ne promatraju izolirano, nego u sustavu bliskih pojava. Rezultati su utoliko zanimljiviji što mnoge pojave o kojima se govori u ovom radu, po svoj prilici nisu ograničene na kukljički govor, nego obuhvaćaju znatno šire područje.

Ukratko navodim samo neke važnije rezultate.

Pokazano je da je besprijedložni instrumental u kukljičkom govoru – a slična je situacija i u ostalim ugljanskim te susjednim govorima – sasvim uobičajena pojava, i to ne samo u instrumentalnom značenju, nego i kao komitativ u širem

smislu (doduše, instrumentala identifikacije i atribucije u spomenutim govorima nema). Štoviše, u slučaju imenica bez pokaznih zamjenica besprijedložni je instrumental pravilo, a prijedlog *is* je relativno rijetka iznimka. Takvo stanje u čakavskim govorima dosad, koliko mi je poznato, nije uočeno, iako ono vjerojatno nije ograničeno samo na kukljički i susjedne govore.

U radu je opisan vrlo zanimljiv odnos besprijedložnoga instrumentala i prijedloga *is*. Oba sredstva dolaze kako u instrumentalnom tako i u komitativnom značenju (s njima u značenju sredstva i oruđa te u komitativnom značenju donekle konkurira i prijedlog *na*). Komitativni instrumental označava samo nežive komitante, a upotreba mu je ograničena na određene kontekste. Komitativna je pak upotreba prijedloga *is* znatno šira. Odnos je besprijedložnoga instrumentala i instrumentalnoga *is* osobito zanimljiv jer je upotreba instrumentalnoga *is* uvjetovana ponajprije sintaktički. Naime, ono obavezno dolazi uz nesklonjive skupine i uz lične zamjenice, a uobičajeno je i uz pokazne zamjenice, dok je uz imeničke skupine s imenicom kao glavom iznimno (uglavnom instrumental oruđa, koji je relativno blizak komitativu). U ovom je radu taj fenomen objašnjen kao promjena izazvana ponajprije težnjom za ujednačavanjem sustava ličnih zamjenica: instrumental je bio jedini kukljički kosi padež u kojem su bez prijedloga dolazile samo naglašene lične zamjenice, a uvođenjem je prijedloga *is* ta iznimka uklonjena. Pokazan je i jedan sličan fenomen do kojega je u kukljičkom došlo nestankom prijedloga *k*. Za takve je netrivialne sintaktičke osobitosti zamjenica u radu smišljen termin *sintaktička autonomija zamjenica*.

U vezi s prijedlogom *is* uočeno je da varijanta *sa* obavezno dolazi neposredno uz skupine u autonomnoj upotrebi i u nekim sličnim upotrebama (slično se može tvrditi i za hrvatski standardni jezik). Opisana je sintaksa komitativnoga *is*, pri čem osobito važnim smatram izdvajanje sastavne upotrebe kukljičkoga prijedloga *is* sa živim i neživim komitantima.

Zanimljiv je i prijedlog *bez*, koji se uz određene ograde može promatrati kao zanijekani prijedlog *is*. Kao prvo, zanimljiva je činjenica da on može imati vlastit naglasak, što se eventualno može povezati s njegovom kontrastivnošću. Zanimljiva je i njegova samostalna upotreba, po svoj prilici pod talijanskim utjecajem. U hrvatskom standardnom jeziku prijedlog *bez* i sintaktički funkcionira kao negativna riječ (*bez ikoga*, a ne ***bez nikoga*), ali u kukljičkom je to poništeno pod talijanskim utjecajem. Iako se *bez* može promatrati kao zanijekano *is* (po-

najprije komitativno, ali u određenoj mjeri i instrumentalno: oruđe), odnos je tih dvaju prijedloga vrlo asimetričan. Pri tom je za moguće daljnje (dijakronijsko) tipološke analize osobito zanimljivo da je upotreba prijedloga *bez* u kukljičkom posvojnija od upotrebe prijedloga *is*.

Izvori

- BAČIĆ, KARLO. 1995. *Moje lipo misto*. Matica hrvatska. Zadar.
- BAČIĆ, KARLO. 1997. *Ljudi i užance*. Matica hrvatska. Zadar.
- KARLIĆ (RAVA), ANTE. 1999. *Život je pisma*. Vlastita naklada. Zadar.
- MARIČIĆ, TOMISLAV. 1991. *Kamičići ditiinjstva*. Književni centar Zadar. Zadar.
- MARIČIĆ, TOMISLAV. 1994. *Dite školja*. Matica hrvatska. Zadar.
- MARIČIĆ, TOMISLAV. 2003. *Pisme umilne*. Matica Hrvatska Zadar. Zadar.
- MARIČIĆ, TOMISLAV. 2005. *Bodulski kaleidoskop*. Matica Hrvatska Zadar. Zadar.
- MARIČIĆ, TOMISLAV. 2007. *Priče i igrokazi*. Matica Hrvatska Zadar. Zadar.
- MEŠTRIĆ, TOMISLAV. 1996. *Lanterna gori*. Matica hrvatska. Zadar.
- MEŠTRIĆ, TOMISLAV. 1998. *Na storomu fundamentu*. Matica hrvatska Zadar. Zadar.
- MEŠTRIĆ, TOMISLAV. 2009. *Krhotine čakavštine*. Matica hrvatska Zadar. Zadar.
- MEŠTRIĆ, TOMISLAV. 2015. *Molo misto srca moga*. Matica hrvatska. Zadar.

Literatura

ANTONOVA 2012. = АНТОНОВА, ПОЛИНА СТЕПАНОВНА. 2012. *Семантика и синтаксис обстоятельств со значением характеристики участника ситуации в русском и польском языках*. Doktorski rad. Филологический факультет Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова. Москва. [ANTONOVA, POLINA STEPANOVNA. 2012. *Semantika i sintaksis obstojaatel'stv so značenjem harakteristiki učastnika situacii v russkom i pol'skom jazykah*. Doktorski rad. Filologičeskij fakul'tet Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta im. M. V. Lomonosova. Moskva.]

АРХИПОВ 2005. = АРХИПОВ, АЛЕКСАНДР ВЛАДИМИРОВИЧ. 2005. *Типология комитативных конструкций*. Magistarski rad. Филологический факультет Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова. Москва. 190 str. [АРХИПОВ, АЛЕКСАНДР ВЛАДИМИРОВИЧ. 2005. *Tipologija komitativnyh konstrukcij*. Magistarski rad. Filologičeskij fakul'tet Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta im. M. V. Lomonosova. Moskva. 190 str.]

- BENIĆ, MISLAV. 2008. O antroponimima u Kukljici u 20. stoljeću. *Folia onomastica Croatica* 17: 1–18.
- BENIĆ, MISLAV. 2014. *Opis govora Kukljice*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 466 str.
- BENIĆ, MISLAV. (uskoro)a. *Gramatika govora Kukljice*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- BENIĆ, MISLAV. (uskoro)b. *Posvojnost u kukljičkom govoru*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- BRAČ, IVANA. 2017. *Semantička i sintaktička analiza besprijedložnoga instrumentala u hrvatskomu jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 358 str.
- BRAČ, IVANA. 2018. Prijedložna skupina *s + instrumental* u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika* 85: 1–22. doi.org/10.22210/suvlin.2018.085.01.
- HELBIG, GERHARD; BUSCHA, JOACHIM. 1996. *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Verlag Enzyklopädie. Leipzig.
- HIMMELMANN, NIKOLAUS; SCHULTZE-BERNDT, EVA. 2005. Issues in the syntax and semantics of participant-oriented adjuncts: an introduction. *Secondary predication and adverbial modification. The typology of depictives*. ur. Himmelmann, Nikolaus; Schultze-Berndt, Eva. Oxford university press. Oxford. doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199272266.003.0001.
- IVANOV 1995. = ИВАНОВ, ВЯЧЕСЛАВ ВСЕВОЛОДОВИЧ. 1996. Типология лишительности (каритивности). *Этюды по типологии грамматических категорий в славянских и балканских языках*. Ур. Иванов, Вячеслав Всеволодович; Молошная, Татьяна Николаевна. Индрик. Москва: 5–59. [Ivanov, Vjačeslav Vsevolodovič. 1995. Tipologija lišitel'nosti (karitivnosti). *Ėtjudy po tipologii grammatičeskikh kategorij v slavjanskih i balkanskih jazykah*. Ур. Ivanov, Vjačeslav Vsevolodovič; Mološnaja, Tat'jana Nikolaevna. Indrik. Moskva: 5–59.]
- IVIĆ 2005. = ИВИЋ, МИЛКА. 2005. *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*. Београдска књига. Београд. [Ivić, Milka. 2005. *Značenja srpskohrvatskog instrumentalnala i njihov razvoj*. Београдска књига. Београд.]
- KARLÍK, PETR. 2017. *Polovětná konstrukce. CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. ur. Karlík, Petr; Nekula, Marek; Pleskalová, Jana. https://www.czechency.org/slovník/POLOVĚTNÁ_KONSTRUKCE (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).
- KUSTOVA 2011. = КУСТОВА, ГАЛИНА ИВАНОВНА. 2011. Падеж. *Проект корпусного описания русской грамматики*. <http://rusgram.ru/> (pristupljeno 4. kolovoza 2019.). [Kustova, Galina Ivanovna. 2011. Padež. *Proekt korpusnogo opisanija russskoj grammatiki*. <http://rusgram.ru/> (pristupljeno 4. kolovoza 2019.).]
- LISAC, JOSIP. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog*

narječja i hrvatski govori torlačkog narječja. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

LISAC, JOSIP. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

LONČARIĆ, MIJO. 1996. *Kajkavsko narječje*. Školska knjiga. Zagreb.

MANNINEN, SATU. 2018. Uralic essive and the expression of impermanent state. (Amsterdam: John Benjamins, 2017, 555 pages). *Finno-Ugric languages and linguistics* 7 (1). <https://full.btk.ppke.hu/index.php/FULL/article/download/65/71> (pristupljeno 4. kolovoza 2019.).

MARIČIĆ, TOMISLAV. 2000. *Rječnik govora mjesta Kukljica na otoku Ugljanu*. Matica hrvatska Zadar. Zadar.

MARKOVIĆ, IVAN. 2009. Rezultativni sekundarni predikat u hrvatskome. *Suvremena lingvistika* 35 (68): 221–246.

MARKOVIĆ, IVAN. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Disput. Zagreb.

MEŠTRIĆ, TOMISLAV. 2003. Fraze i izrjeke mjesta Kukljice. *Zadarska smotra* 52: 279–297.

NIKOL'S 1985. = НИКОЛЬС, ДЖОАННА. 1985. Падежные варианты предикативных имён и их отражение в русской грамматике. *Новое в зарубежной лингвистике XV*: 342–386. [NIKOL'S, DŽOANNA. 1985. Padežnye varianty predikativnyh iměn i ih otkraženie v russoj grammatike. *Novoe v zarubežnoj lingvistike XV*: 342–386.]

PADUČEVA 2017. = ПАДУЧЕВА, ЕЛЕНА ВИКТОРОВНА. 2017. Референциальный статус именной группы. *Проект корпусного описания русской грамматики*. <http://rusgram.ru/> (pristupljeno 3. kolovoza 2019.). [PADUČEVA, ELENA VIKTOROVNA. 2017. Referencial'nyj status imennoj grupy. *Proekt korpusnogo opisanija russoj grammatiki*. <http://rusgram.ru/> (pristupljeno 3. kolovoza 2019.).]

PECO 1956. = ПЕЦО, АСИМ. 1956. Социјатив без предлога с. *Наш језик* 8/5-6: 175–183. [PECO, ASIM. 1956. Socijativ bez predloga s. *Naš jezik* 8/5-6: 175–183.]

PEČENYJ 2012. = ПЕЧЁНЫЙ, АЛЕКСАНДР ПАВЛОВИЧ. 2012. Творительный падеж. *Проект корпусного описания русской грамматики*. <http://rusgram.ru/> (pristupljeno 4. kolovoza 2019.). [PEČENYJ, ALEKSANDR PAVLOVIČ. 2012. Tvoritel'nyj padež. *Proekt korpusnogo opisanija russoj grammatiki*. <http://rusgram.ru/> (pristupljeno 4. kolovoza 2019.).]

PEKELIS 2015. = ПЕКЕЛИС, ОЛЬГА ЕВГЕНЬЕВНА. 2015. Сочинение и подчинение. *Проект корпусного описания русской грамматики*. <http://rusgram.ru/> (pristupljeno 4. kolovoza 2019.). [PEKELIS, OL'GA EVGEN'EVNA. 2015. Sočinenie i podčinenie. *Proekt korpusnogo opisanija russoj grammatiki*. <http://rusgram.ru/> (pristupljeno 4. kolovoza 2019.).]

- PINKSTER, HARM. 1990. *Latin syntax and semantics*. Routledge. London – New York.
- PLUNJIAN, VLADIMIR ALEKSANDROVIČ. 2016. *Opća morfologija i gramatička semantika. Uvod u problematiku*. Srednja Europa. Zagreb.
- RENZI, LORENZO; SALVI, GIAMPAOLO; CARDINALETTI, ANNA (ur.). 1988. *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. I. La frase; i sintagmi nominale e preposizionale*. Il Mulino. Bologna.
- ROSS, JOHN ROBERT. 1967. *Constraints on variables in syntax*. Doktorski rad. Massachusetts Institute of Technology. Cambridge. 501 str.
- SCHULTZE-BERNDT, EVA; HIMMELMANN, NIKOLAUS. 2004. Depictive secondary predicates in cross-linguistic perspective. *Linguistic typology* 8 (1): 59–131.
- SEILER, HANS JAKOB. 1974. The principle of concomitance: instrumental, comitative, and collective. *Foundations of language* 12/2: 215–247.
- SOBOLEV 2006. = СОБОЛЕВ, АНДРЕЙ НИКОЛАЕВИЧ. 2006. Южнославянский инструментал и его балканские эквиваленты (инструментальность в поле притяжения агентивности и пациентивности). *Прилози. Одделение за лингвистика и литературна наука XXXI/2*: 59–71. [SOBOLEV, ANDREJ NIKOLAEVIČ. 2006. Južnoslavjanskij instrumental i ego balkanskije ekvivalenty (instrumental'nost' v pole pritjaženija agentivnosti i pacientivnosti). *Prilozi. Oddelenie za lingvistika i literaturna nauka XXXI/2*: 59–71.]
- STASSEN, LEON. 2009. *Predicative possession*. Oxford university press. Oxford.
- STOLZ, THOMAS. 1996. Komitativ-Typologie. Mit- und ohne-Relationen im crosslinguistischen Überblick. *Papiere zur Linguistik* 54/1: 3–65.
- SWART, HENRIETTE DE. 1998. Aspect shift and coercion. *Natural language and linguistic theory* 16/2: 347–385.
- UHLIK i ŽELE 2019. = УХЛИК, МЛАДЕН; ЖЕЛЕ, АНДРЕЯ. 2019. Словенские комитативные конструкции (в сопоставлении с другими южнославянскими и русскими). *Slovenski jezik / Slovene linguistic studies* 12: 135–156. doi.org/10.3986/sjsls.12.1.08. [UHLIK, MLADEN; ŽELE, ANDREJA. 2019. Slovenskie komitativnye konstrukcii (v sopostavljenii s drugimi južnoslavjanskimi i russkimi). *Slovenski jezik / Slovene linguistic studies* 12: 135–156. doi.org/10.3986/sjsls.12.1.08.]
- VRANIĆ, SILVANA. 2001. Iz sintakse paških čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 12: 151–167.
- ZALIZNJAK i ŠMELĚV 2000. = ЗАЛИЗНЯК, АННА АНДРЕЕВНА; ШМЕЛЁВ, АЛЕКСЕЙ ДМИТРИЕВИЧ. 2000. *Введение в русскую аспектологию*. Языки русской культуры. Москва. [ZALIZNJAK, ANNA ANDREEVNA; ŠMELĚV, ALEKSEJ DMITRIEVIČ. 2000. *Vvedenie v russkiju aspektologiju*. Jazyki ruskoj kul'tury. Moskva.]

Instrumental, Comitative, and Caritive in the Kukljica Dialect

Abstract

This paper describes the use of the non-prepositional instrumental case, the preposition *is* (with) and the preposition *b(r)ez* (without) in the Central Čakavian dialect of the village of Kukljica, on the Island of Ugljan.

The non-prepositional instrumental is relatively frequent in the dialects of Kukljica and many neighbouring Čakavian areas. This is at odds with the mainstream opinion that the non-prepositional instrumental is almost non-existent in Čakavian generally, and especially in North and Central Čakavian. The non-prepositional instrumental performs similar semantic and syntactic functions in the Kukljica dialect as it does in Standard Croatian. Yet, the Kukljica dialect does not use the so-called predicative instrumental; the nominative or accusative is used instead. Unlike Standard Croatian, the Kukljica dialect has the comitative instrumental, which can function, among other things, as a nominal part of the predicate, accompanying the copula.

The preposition *is* has the variant *sa* (used only with the instrumental). The variant *sa* is obligatory immediately before autonomous phrases, and in certain other similar cases, but it is rare otherwise, and characteristic of less conservative speakers. *Is* has a comitative and instrumental meanings, i. e. the two meanings also typical of the prepositional instrumental.

The comitative use (in a wider sense) of the preposition *is* is similar to the corresponding use of Standard Croatian *s*. Amongst the syntactic constructions involving comitative *is*, only a type of coordinating formally comitative construction is peculiar.¹⁴¹ The use of this construction is considerably more limited than it is in Russian. In the comitative non-prepositional instrumental, however, unlike the comitative construction with the preposition *is*, the satellite is almost always inanimate and it functions neither as the complement nor as a member of coordinating formally comitative construction. There are some other limitations in the use of the comitative non-prepositional instrumental.

---

¹⁴¹ For the term, cf. Arhipov 2005: 96.

Instrumental *is* is obligatory with indeclinable noun phrases and with personal pronouns. It is also almost always used with demonstrative pronouns, such as *this*, *that*. Instrumental *is* is uncommon with non-expanded declinable noun phrases. I have noted a number of examples, mostly denoting the instrument. A somewhat similar distribution of the preposition *s* and non-prepositional instrumental with the identical semantic role between nouns and pronouns in the Montenegrin village of Zavala is discussed in Sobolev 2006: 62 as the result of an analogy in pronouns with animate nouns. Judging by the dialects in which *is/s(a)* occurs more regularly with pronouns than with animate nouns (Kukljica, Preko, Banjaluka¹⁴²), a simple analogy with animate nouns will not be the optimal explanation of this phenomenon. This paper offers a complex solution, in which the structural peculiarities of personal pronouns have the most important role.

The preposition *b(r)ez* is formally unusual in that it possesses its own stress, which could perhaps be explained by its contrastive meaning. It is semantically peculiar in that it can be regarded as a negated preposition *is*, especially in its comitative sense. Regardless of that, the semantic and syntactic relationships of the prepositions *b(r)ez* and *is* are considerably asymmetric. It is interesting, from a typological point of view, that the preposition *b(r)ez* is more possessive than the preposition *is*.

Cljučne riječi: instrumental, komitativ, prijedlog *s*, prijedlog *bez*, Kukljica, čakavski

Keywords: instrumental, comitative, preposition *s*, preposition *bez*, Kukljica, Čakavian

---

¹⁴² Peco 1956: 181.